Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

– . . . . . II Afrika en de VOC: kaarten, plattegronden en topografische tekeningen, 1590-1806

– . . . . . II Africa and the VOC: maps, plans and topographical drawings, 1590-1806

32 . . . . De zeeweg naar Oost-Indië / The sea route to the East Indies

32 . . . . Bartolameu Lasso, 1590 :
[Kaart van de Atlantische Oceaan].
[Chart of the Atlantic Ocean].

33 . . . . [Bartolomeu Lasso, 1590] :
[Kaart van de oostkust van Afrika en Madagascar].
[Chart of the east coast of Africa and Madagascar].

34 . . . . [Joan Blaeu II, ca./c. 1700] :
[Kaart van de Atlantische Oceaan].
[Chart of the Atlantic Ocean].

35 . . . . Jacob Duyff & G. Praater, [ca./c. 1789] :
Nieuwe / Wassende Graadige / Paskaart / Van de Groote Oceaan […].
New / Mercator / Chart / Of the Atlantic Ocean […].

36 . . . . [Jacob Pietersz, 1598] :
Porto Santo 5 myl oost ten Z van U.
Porto Santo 5 miles East by S from You.
Den Serters daer bij lancks Seylende.
The Ilhas Desertas while Sailing past them.
Den Serters van Islo de Madera.
The Ilhas Desertas from the Island of Madeira.

36 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Adij 13 may t' eylant peurto Santo / smorgens. S.t.W. ontrent 7 mijllen.
On 13 May the island of Porto Santo / in the morning / S.b.W. about 7 miles.
Peurto santo tsavons. Z.
Porto Santo in the evening. S.
Peurto santo t'smorgens adij 14 mayo an:o 1601 noord oost van ons.
Porto Santo in the morning on 14 May anno 1601 North-East from us.

36 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Ysla Madera Z.w. ten westen adij 14 mayo t 'smorgens.
The Island of Madeira S.W. by West on 14 May in the morning.
Ysa Desierta Jegen over Madera n. ost.
The Island of Deserta Grande opposite Madeira to the East.

37 . . . . [Johannes Rach, 1762-1780] :
Het Gezicht van de stad Madeera van de Reede / af te zien 1 Engelise meile van de Stadt.
The View of the town of Madeira [Funchal] as seen from the Roads / 1 English mile from the Town.

37 . . . . WBE Paravicini, 1802 :
Gezigt van het Eyland Teneriff; […].
View of the Island of Tenerife; […].

38 . . . . [Hessel Gerritsz, 1627-1628] :
[Kaart van Isle Romes, Isle Bravo, Isle Fogho].
[Chart of the Island of Rombo, the Island of Brava, the Island of Fogo].

38 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Ady 24 maij t'eylant Isle de Sal smorghens ghesien. O.s.o. / S.o. ten O. / westen.
On 24 May the Island of Sal as seen in the morning. E.S.E. / S.E. by E. / West.
Het boven verschrev. eylant ontrent 2½ mijl n.o. ten oosten.
The island mentioned above about 2½ miiles N.E. by East.

39 . . . . [Hessel Gerritsz, 1627-1628] :
Ilha de Maijo nae de afteijckeninghen C. Matelieffs.
The Island of Maio from the drawings by C. Matelieff.

39 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Dijt eylant ontrent twee mijlen van ons / ghenaempt Isela die Meij. / Z. t. westen.
This island about two miles from us / called the Island of Maio. / S. b. West.
Dit is het verschrev: Isela die Mej / doen het een mijl van ons was ghecontefeijt saevens. / W. t. z.
This is the Island of Maio mentioned above / when it was one mile from us, drawn in the evening. / W. b. S.

Deel 2 / Part 2

39 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
[Kustopdoening van het eiland Maio] / W. N. Westen.
[Profile of the Island of Maio] / W. N. West.

40 . . . . [Caspar Schmalkalden, ca./c. 1646] :
Sant Jago, auf derselben Insel.
São Tiago [Ribeiro Grande / Cidade Velha], op het Eiland met dezelfde naam.
São Tiago [Ribeiro Grande / Cidade Velha], on the Island with the same name.

40 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1627] :
N:o 11. [Kaart van de Baai van Sint Vincent en gezicht op het Eiland St. Antonio].
N:o 11. [Chart of São Vicente Bay and view of the Island of Santo Antão].

41 . . . . [J.W. Cloppenburg, 1762] :
Aldus vertoont zig de Baaij van S:t Vincent.
Thus appears the Bay of São Vicente.

41 . . . . [J.W. Cloppenburg, 1762] :
Aldus vertoont zig het Eijland S:t Vincent als men het 5 Mijlen van zig heeft.
Thus appears the Island São Vicente when you have it 5 Miles from you.

42 . . . . [J.W. Cloppenburg, 1762] :
Het Eijland S:t Antonio.
The Island of Santo Antão.

43 . . . . [Reyer Cornelisz, 1603] :
Aldus is het eylant Fernando de Lorondo ghedaen als men / op de reede leggedt.
Thus appears the island of Fernando de Noronha when one is / lying in the roadstead.

43 . . . . [Reyer Cornelisz, 1603] :
Aldus is het eylandt fernando do lorondo gedaen als de steyle pick suijdt suijdt oost van U is, ontrent 3 mijlen.
Thus appears the island of Fernando de Noronha when the steap peak is South by South-East from You, about 3 miles.

43 . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
T' Eijlandt Fernande de Noronho.
The Island of Fernando de Noronha.

44 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1725-1750] :
Ilie Ferdonando d'Noronho.
The Island of Fernando de Noronha.

44 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1700-1750] :
Il: Ferdonando de Noronho.
The Island of Fernando de Noronha.

45 . . . . [Isbrant Vlick, 1678] :
Ilhia fardinando de Noronha.
The Island of Fernando de Noronha.

45 . . . . [Isbrant Vlick, 1678] :
T Eijlandt ferdinando di Noronha.
The Island of Fernando de Noronha.

45 . . . . G.F.W., [1665] :
[Kaarten en profielen van de Martin Vaz-Eilanden].
[Charts and profiles of the Islands of Martin Vaz].

46 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1598] :
Aldus verthoonde hem het Eylant gheleghen / bij Maria dangosta en Martyn de vaes / oost zuijt oost van ons, ontrent 9 mylen daervan zynde.
Thus appeared the Island lying / near Maria d'Angosto and Martim Vaz / East South East from us, being from there about 9 miles.
Aldus het selfde legghende noorden van ons ontrent / drie mylen daervan zynde.
Thus the same lying North from us being about / three miles from it.

46 . . . . [Jacob Pietersz, 1598] :
Ascension Oost Noort Oost Van U 2 Mylen.
Ascension East North East From You 2 Miles.
Ascension Noort Noort Oost Van U Omtrent 3 Mylen.
Ascension North North East From You About 3 Miles.
Item Aldus Was Het Eylant Gedaen / Als wy dat eerst quamen te sien en was ontrent / oost ten suyen van ons 4 Duitsche mijlen.
Similarly Thus The Island Appeared / When we first sighted it and it was about / East by South from us 4 German miles.

46 . . . . [Jacob Pietersz, 1599] :
Item aldus vertoonde hem het eylant Ascencion / en was zo verd als men van beneden zien kunde.
Similarly thus appeared the island of Ascension / and was as far as can be seen below.

V Afrika / Africa

Atlas Maior

nationaalarchief

Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen

KNAG

47 . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
'T Eijlandt Ascension. / is gelegen op .7. graaden en 28 minuten / Zuijder Breedte.
The Island of Ascension. / is situated at 7 degrees and 28 minutes / Southern Latitude.
'T Eijlandt, St. Helena. / gelegen op de Hoogte van .16. graden en een ¼ / Besuijden de Linie.
The Island, of St. Helena. / situated at the Latitude of 16 degrees and ¼ / South of the Equator.

47 . . . . [Aert Gijsels, 1638] :
Sant Elena.
St. Helena.

48 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1680-1720] :
T' Eijlandt, / St. Helena.
The Island of, / St. Helena.

48-49 . . [Jan Brandes], 1787 :
Het Eiland St. Helena getekend van de Rhee.
The Island of St. Helena drawn from the Roadstead.

49 . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Aldus vertoont hem 't Eijlandt Sta. Helena [...].
Thus appears the Island of St. Helena [...].

50 . . . . J. Nijhov, 1658 :
Affbeeldinge van 't Eylandt Sant Helena.
Depiction of the Island of St. Helena.

51 . . . . J: Nijhov, 1658 :
De Kerck-Valley van 't Eijlant Santa Helena Ao 1658.
The Church Valley on the Island of St. Helena Ao 1658.

51 . . . . [Johannes Rach, 1762-1780] :
Het Gezigt op Het Eijland St. Helena van de / Reede af te zien.
The View of the Island of St. Helena / as seen from the Roadstead.

52 . . . . Jan Jacobsz. Schipper, 1656 :
[Kaart van de Tristan da Cunha-eilanden].
[Chart of the Tristan da Cunha Islands].

52 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1696] :
N:o 1 / Aldus vertoont hem 't gebrooken ijlant als men daar N ten W ⅓ mijl van is.
N:o 1 / Thus appears Nightingale Island when one is N by W ⅓ mile from it.
N:o 2 / Aldus vertoont hem t Naghtglas ijland als men daar N W 3 mijl van is.
N:o 2 / Thus appears Inaccessible Island when one is N W 3 mile from it.
N:o 3 / Aldus vertoont hem Tristan da Cunha als men 't ONO 4 mijl van hem heeft.
N:o 3 / Thus appears Tristan da Cunha when you have it ENE 4 miles from you.

53 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1696] :
N:o 2 / Aldus vertoont hem 't Naghtglas ijlant als men daar Z 1 mijl van is.
N:o 2 / Thus appears Inaccessible Island when one is S 1 mile from it.

53 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1696] :
3 Vertooningen van 't gebrooken ijland.
3 Depictions of Nightingale Island.

54 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1696] :
N:o 1 / Aldus vertoont hem 't gebrooken ijlant als men daar N ten O 1½ mijl van is.
N:o 1 / Thus appears Nightingale Island when one is N by E 1½ mile from it.
N:o 1 / En aldus vertoont hem 't gebrooken ijlant als men 't noorden 1 mijl van hem heeft.
N:o 1 / And thus appears Nightingale Island when you have it North 1 mile from you.
N:o 2 / Aldus vertoont hem 't naghtglas ijland als men 't: O ten Z 1½ mijl van hem heeft.
N:o 2 / Thus appears Inaccessible Island when you have it E by S 1½ mile from you.

54 . . . . [Anoniem/Anonymous, 1696] :
3 Vertooningen van 't Naghtglas IJland.
3 Depictions of Inaccessible Island.

55 . . . . [Victor Victorsz, 1696] :
T Nagt Glas Eijlandt / N:o 1. Verthoont aldus als de Vlacke hoeck NtO: ½ mijl van sich is.
Inaccessible Island / N:o 1. Appears thus when the Low point is N. b. E. ½ mile from you.
T Nagt Glas Eijlandt / N:o 2. Verthoont aldus sijnde ZWtZ 3 mijl van sich.
Inaccessible Island / N:o 2. Appears thus being S.W. b. S. 3 miles from you.
T Nagt Glas eijlandt / N:o 3. Verthoont aldus alst NW:t ½ mijl van sich is.
Inaccessible Island / N:o 3. Appears thus when it is NW ½ mile from you.

55 . . . . [Victor Victorsz, 1696] :
T Nagt Glas Eylandt / N:o 4. Verthoont aldus alst Z.O:t 3 mijl van sich is.
Inaccessible Island / N:o 4. Appears thus when it is S.E. 3 miles from you.
T Nagt Glas Eylandt / N:o 5. Verthoont aldus alst OtZ 1½ mijl van sich is.
Inaccessible Island / N:o 5. Appears thus when it is E.b.S. 1½ miles from you.
T Nagt Glas Eylandt / N:o 6. Onder 't gebroocken eylandt ten Ancker leggende, op 34: vaam een Canon schoot van de wal, / verthoont hem deese, in t NWt. W ½ W:t aldus, zijnde 3 mijl van sich.
Inaccessible Island / N:o 6. Anchored below Nightingale Island in 34 fathoms at one Cannon shot from the shore, / it appears thus, NW.b.W. ½ W., being 3 miles from you.
T Nagt glas Eylandt / N:o 7. Verthoont aldus, als men Noorden 1 mijl van sich heeft.
Inaccessible Island / N:o 7. Appears thus, when you have it North 1 mile from you.

56 . . . . [Victor Victorsz, 1696] :
Tristan d' Cunha / N:o 8. Verthoont aldus als men onder t Gebroocken Eijlandt, op 34: vaam, een Canon / schoot van de wal, ten ancker leght int NNO:t 5: mijl van sich.
Tristan da Cunha / N:o 8. Appears thus when one is anchored under Nightingale Island in 34: fathoms, one Cannon shot from the shore, N.N.E. 5: miles from you.
T Gebrooken Eijlandt / N:o 9. Verthoont als 't zelve Z:t:W.t 1½ mijl van sich heeft.
Nightingale Island / N:o 9. Appears thus when you have it S.b.W. 1½ mile from you.
T Gebroocke Eijlandt / N:o 10. Verthoont aldus als 't zelve Zuijden 1 mijl van sich is.
Nightingale Island / N:o 10. Appears thus when it is South 1 mile from you.
T Gebroocken Eijlandt / N:o 11. Verthoont aldus, alst ZtO: ⅓ mijl van sich is.
Nightingale Island / N:o 11. Appears thus when it is S.b.E. ⅓ mile from you.

56 . . . . [Victor Victorsz, 1696] :
T Gebroocken Eijlandt / N:o 12. Verthoont aldus, als 't N:WtW:t 3½ mijl van sich is.
Nightingale Island / N:o 12. Appears thus when it is N.W.b.W. 3½ miles from you.
T Gebroocken Eijlandt / N:o 13. Verthoont aldus letter A: West van sich, een Canon schoot, van de wal.
Nightingale Island / N:o 13. Appears thus [when you have the] letter A: West from you, a Cannon shot, from the shore.
T Gebroocken Eijlandt / N:o 14. Verthoont aldus, als men daar onder ten ancker leght, op 34 vaam, swardt zandt / met klijne steenties vermengt sijnde dan letter A: de plaats daar men aan landt kan coomen, en meede versch waater heeft, West van sich, een Canon schoot.
Nightingale Island / N:o 14. Appears thus, when one is anchored below it, in 34 fathoms, black sand / mixed with small pebbles letter A: being the place where one can get ashore, and have fresh water, West from you, a Cannon shot.

57 . . . . [Rijklof van Goens, 1657] :
[Kaart in vogelvluchtperspectief van Diego Alvarez].
[Map in bird's-eye perspective of Gough Island].

58 . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Pascaert van de Zeecusten / van Rio, de Gabon, tot / Cabo, de Boã Esperança.
Chart of the Coasts / from the Gabon, to / the Cape of Good Hope.

59 . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
'T Eylant St Thome.
The Island of São Tomé.

60 . . . . [Johannes Vingboons, ca./c. 1665] :
D Stadt Loanda S Pauli.
The Town of Luanda.

60 . . . . [Johannes Vingboons, ca./c. 1665] :
D Stadt Loanda S Pauli.
The Town of Luanda.

61 . . . . [Sieuwert Jansz. Boon, 1670] :
[Kaart van Sierras de S. Thome tot de Tafelbaai].
[Chart from Sierras de S. Thome to Table Bay].

62 . . . . Klaes Fransz Bordingh, 1658 :
Streckeng Ende ferthoonynch fan de Kust fan Afrijka / bechenende fan de 29-10 Ende Eijndijcht op 13-10 [...].
Extension And depiction of the Coast of Africa / beginning at 29° 10′ And Ending at 13° 10′ [...].

62 . . . . [Klaas Fransz Bordingh, 1658] :
[Kaart van de baai van Tombua bij Cabo Negro / Ponta do Enfião].
[Chart of Tombua Bay near Cabo Negro / Ponta do Enfião].

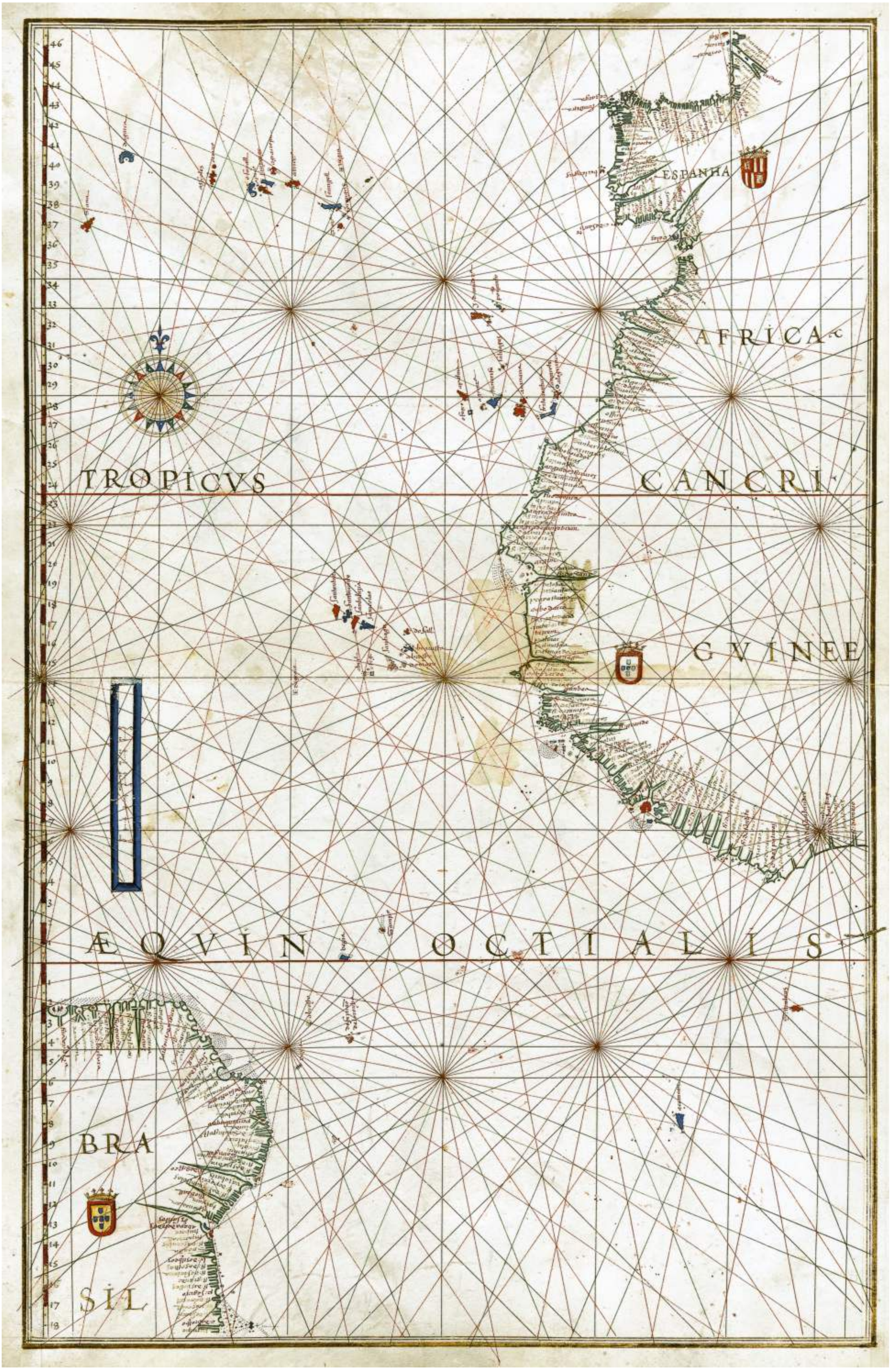
ESPANHA
AFRICA
TROPICVS
CANCRI
GVINEE
ÆQVINOCTIALIS
BRA
SIL

II Afrika en de VOC: kaarten, plattegronden en topografische tekeningen, 1590-1806
Africa and the VOC: maps, plans and topographical drawings, 1590-1806

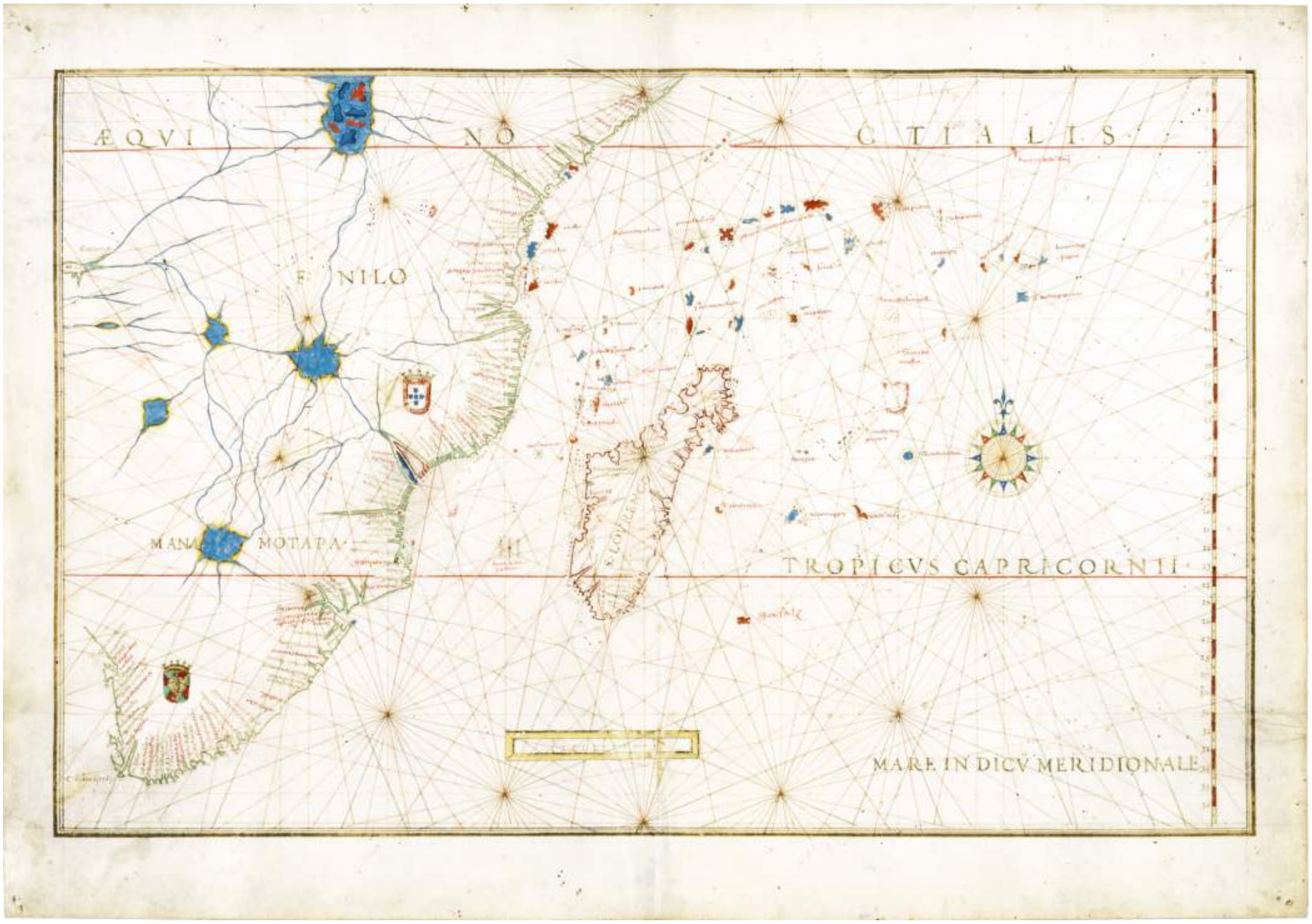

De zeeweg naar Oost-Indië / The sea route to the East Indies

Cartografische kennis over de vaarroute naar Oost-Indië werd door de Nederlandse kaartenmakers in eerste instantie verkregen uit Portugese en Spaanse bronnen. Belangrijk beginpunt voor de Nederlandse cartografie van de desbetreffende gebieden was omstreeks 1590 de aankoop door de Vlaams-Nederlandse predikant en geograaf Petrus Plancius van een wereldatlas van de hand van de Portugees Bartolomeu Lasso (ook: Bertholameu, Bartelomeo, Bartholomeo de Lasso), officieel cartograaf van de Spaanse koning. Enkele jaren later presenteerde Jan Huyghen van Linschoten met zijn *Itinerario* (eerste beknopte uitgave 1595) en de daarin opgenomen kaarten, gebaseerd op Portugese bronnen en op zijn eigen reiservaringen in Portugese dienst in de jaren 1583-1592, een schat aan topografische en andere gegevens over de Aziatische handelsgebieden, een deel van Afrika en de beste vaarroutes van en naar Europa. Op basis van deze gecombineerde informatie ontstonden onder leiding van Plancius in deze jaren ook de eerste zeekaarten voor de Nederlandse vaart op Oost-Indië. Enkele kaarten uit een soortgelijke atlas van Bartolomeu Lasso als die welke door Plancius werd verworven, zijn *Libro de cosmographia de navegvar* (Cosmografieboek voor de scheepvaart), zijn bewaard gebleven in het Maritiem Museum Rotterdam. Twee ervan zijn hier gereproduceerd en tonen het vaargebied tussen Europa en Oost-Indië, met de route via de Atlantische Oceaan om Kaap de Goede Hoop naar de Indische Ocaan en de diverse handelscentra in Zuid- en Zuidoost-Azië.

Vanaf de zogenoemde 'Eerste Schipvaert' onder leiding van admiraal Cornelis de Houtman in 1595-1597 volgden aanvullingen en verbeteringen op de bestaande kaarten, gebaseerd op eigen waarnemingen ter plaatse. De bladen 36 tot en met 57 tonen een scala aan schetskaarten en landopdoeningen in de Atlantische Oceaan, getekend op schepen van de VOC en de voorcompagnieën in de periode tussen 1598 en 1787. Het bijhouden van zulke cartografische gegevens in de journaals was een vaste verplichting voor de schippers en stuurlieden in compagniesdienst, zowel op de uit- als de thuisreizen. Daarnaast vonden bij gelegenheid gerichte exploratietochten plaats naar nog onvoldoend bekende gebieden en eilandengroepen, waarvan enkele resultaten zijn opgenomen op de bladen 52, 61 en 62. Ten slotte zijn er voorbeelden van op foutieve waarnemingen berustende kaartgegevens, zoals het merkwaardige geval van een niet bestaand eilandje 'Santa Helena Nova' ten oosten van St. Helena, dat vanaf omstreeks 1650 op Nederlandse kaarten verscheen. Een fout die overigens door veel kaartenmakers nog tientallen jaren hardnekkig werd gekopieerd, zelfs lang nadat in 1679 onomstotelijk was vastgesteld dat het eiland niet bestond – zie bijvoorbeeld de kaart van omstreeks 1700 op blad 34.

Gedurende de eerste jaren van de Nederlandse vaart op Oost-Indië bleven de gebruikte kaarten nog hoofdzakelijk kopieën naar Spaanse en Portugese voorbeelden. Stapsgewijs werd nieuwe informatie toegevoegd, zoals blijkt uit de twee kaarten van de oostkust van Afrika en een deel van de Indische Oceaan die de kaartenmaker Evert Gijsbertsz maakte in respectievelijk 1595 en 1599. Van de Antongilbaai aan de noordoostkust van Madagascar, die in januari 1596 door de vloot van Cornelis de Houtman werd aangedaan, voegde Gijsbertsz op zijn kaart van 1599 een afbeelding toe in de vorm van een inzetkaart; zie de bladen 350 en 352-353. Uiteindelijk zouden Nederlandse kaartenmakers in de loop van de zeventiende eeuw toonaangevend worden, mede dankzij de vele systematisch verzamelde en verwerkte nieuwe navigatiegegevens. Van essentieel belang hierbij was de instelling van een vaste VOC-cartograaf, die als een spin in zijn web een totaaloverzicht had op alle nieuwe informatie die uit diverse windstreken bleef binnenkomen; als eerste in deze functie werd in 1617 Hessel Gerritsz benoemd. Na diens overlijden in 1632 bleef dit ambt tot in de volgende eeuw in handen van drie opeenvolgende generaties van de befaamde Amsterdamse familie Blaeu, kaartenmakers en uitgevers: Willem Jansz Blaeu (1633-1638), dr. Joan Blaeu (Joan Blaeu I, 1638-1673) en mr. Joan Blaeu (Joan Blaeu II, 1673-1705). Als geheel markeert deze periode het hoogtepunt van de Nederlandse cartografie in de compagniestijd.

In the first instance Dutch map-makers obtained their cartographic knowledge of the sea route to the East Indies from Portuguese and Spanish sources. Dutch cartography of the relevant areas took its first major step forward in about 1590, when the Flemish-Dutch clergyman and geographer Petrus Plancius purchased an atlas of the world from the Portuguese Bartolomeu Lasso (also written Bartolameu, Bartelomeo or Bartolomeo de Lasso), official cartographer to the Spanish king. A few years after this, Jan Huyghen van Linschoten presented a wealth of topographical and other data about the Asiatic trading regions, part of Africa and the best routes from and to Europe in his *Itinerario* (first concise edition in 1595) and in the maps contained in it, based on Portuguese sources and his own experience sailing in the service of the Portuguese in the years 1583-1592. At about the same time, following this combined information, the first sea-charts for Dutch voyages to the East Indies were produced, under the guidance of Plancius. Several maps from an atlas by Bartolomeu Lasso similar to the one that Plancius obtained, his *Libro de cosmographia de navegvar* (Book of cosmography for navigation), are kept in the Maritime Museum in Rotterdam. Two of these are reproduced here and show the sailing area between Europe and the East Indies, with the route via the Atlantic Ocean and the Cape of Good Hope into the Indian Ocean and on to the various trading centres in South and South-East Asia.

From the time of the so-called *Eerste Schipvaert*, the First Fleet led by Admiral Cornelis de Houtman in 1595-1597, additions and improvements to the existing maps followed, based on observations made by the Dutch themselves on the spot. Sheets 36 to 57 show a range of sketch maps and land profiles in the Atlantic Ocean, drawn on ships belonging to the VOC and the precursor companies in the period between 1598 and 1787. It was a regular duty of the skippers and mates in Company service to keep this kind of cartographical information up to date, on both the voyage out and the way back. As well as this, on occasion specific expeditions were made into insufficiently known regions and island-groups, and several results of this have been included on sheets 52, 61 and 62. Finally there are examples of cartographic information based on erroneous observations, such as the remarkable case of a non-existent little island, *Santa Helena Nova*, which appeared on Dutch maps from around 1650 onwards. In any case this was a mistake that was copied by numerous map-makers for decades afterwards, even long after 1679, when it was indisputably established that the island did not exist – see, for example, the map from around 1700 on sheet 34.

For the first years of Dutch navigation to the East Indies the maps used were still mainly copies of Spanish and Portuguese originals. Step by step new information was added, as can be seen from two charts of the east coast of Africa and a part of the Indian Ocean that the map-maker Evert Gijsbertsz made in 1595 and 1599 respectively. In this way Gijsbertsz added to his map of 1599 in the form of an inset a depiction of Antongil Bay on the north-east coast of Madagascar, which Cornelis de Houtman's fleet had visited in January 1596; see sheets 350 and 352-353. Eventually in the course of the seventeenth century Dutch map-makers would become authoratitive, not the least because of the wealth of new data for navigation which they collected systematically and included in their maps. An essential factor in this was the appointment of a permanent VOC cartographer, who like a spider in his web had a complete view of all the new information that kept coming in from various directions. The first to be appointed to this position in 1617 was Hessel Gerritsz. After he died in 1632, this office was held into the next century by three successive generations of the famous Amsterdam Blaeu family, map-makers and publishers, namely Willem Jansz Blaeu (1633-1638), Dr. Joan Blaeu (Joan Blaeu I, 1638-1673), and Mr. Joan Blaeu (Joan Blaeu II, 1673-1705). In its entirety this period marks the high point of Dutch cartography in the time of the Company.

blad / sheet 32:

Maritiem Museum Rotterdam, WAE 898-A.

Fez Bartolameu Lasso en Lisboa, 1590 :
Gemaakt door Bartolameu Lasso in Lissabon, 1590 :
Done by Bartolomeu Lasso in Lisbon, 1590 :

[Kaart van de Atlantische Oceaan].

[Chart of the Atlantic Ocean].

Schaalstok van 100 [geografische mijlen] =
[ca. 1 : 17.630.000].
Scale-bar of *100* [geographical miles] =
[approximately 1 : 17,630,000].

1 kaart : ms op perkament, gekleurd, 52 x 33 cm.
1 map : ms on vellum, coloured, 52 x 33 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verso: Este libro de cosmographia de navegvar
Fez Bertholamev Lasso en Lisboa.

blad / sheet 33:

Maritiem Museum Rotterdam, WAE 898-B.

[Bartolomeu Lasso, 1590] :

[Kaart van de oostkust van Afrika en Madagascar].

[Chart of the east coast of Africa and Madagascar].

Schaalstok van 100 [geografische mijlen] =
[ca. 1 : 17.630.000].
Scale-bar of *100* [geographical miles] =
[approximately 1 : 17,630,000].

1 kaart : ms op perkament, gekleurd, 29,5 x 52 cm.
1 map : ms on vellum, coloured, 29.5 x 52 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

blad / sheet 34:

Nationaal Archief, 4.VEL 100.

[Joan Blaeu II, toegeschreven, ca. 1700] :
[Joan Blaeu II, attributed, c. 1700] :

[Kaart van de Atlantische Oceaan].

[Chart of the Atlantic Ocean].

[inzetkaart / inset map]

[Kaart van de kust van West-Europa].
[Chart of the coast of Western Europe].

Schaalstok van 100 Duytsche Mijlen [2x] =
[ca. 1 : 10.735.000].
Scale-bar of *100 Duytsche Mijlen* [2x] =
[approximately 1 : 10,735,000].

1 kaart + 1 inzetkaart: ms op perkament, gekleurd, 91 x 75 cm.
1 map + 1 inset map : ms on vellum, coloured, 91 x 75 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Deze zogenoemde overzeiler voor de Atlantische Oceaan met duidelijk aangegeven Karrepad werd waarschijnlijk gebruikt op het schip *Kattendijk*, dat in 1703 voor de Kamer Zeeland naar Oost-Indië voer; de naam van het schip is althans vermeld ten westen van de Kaap, met het VOC-monogram van de Kamer Zeeland (Middelburg) rechtsonder. De kaartenmaker heeft de niet bestaande eilandjes 'Santa Helena Nova' ten oosten van St. Helena en 'Acencam' voor de kust van Brazilië op de kaart laten staan, een onbegrijpelijke fout op een officiële navigatiekaart van de VOC uit de vroege achttiende eeuw.

This so-called *overzeiler* or crossing chart (rutter) for the Atlantic Ocean with the Cart Track clearly indicated was probably used on the ship *Kattendijk* that sailed to the East Indies for the Zeeland Chamber in 1703. In any case the name of the ship is given to the west of the Cape, with the VOC monogram of the Zeeland Chamber (Middelburg) on the lower right. The map-maker has left the non-existent islands *Santa Helena Nova* to the east of St. Helena and *Acencam* off the coast of Brazil on the map, an incomprehensible error on an official VOC navigation map from the early eighteenth century.

blad / sheet 35:

Maritiem Museum Rotterdam, K 103.

Afgeteekend Door My Iacob Duyff me fecit G. Praater, [ca. 1789] :
Drawn By Me Jacob Duyff me fecit G. Praater, [c. 1789] :

Nieuwe / Wassende Graadige / Paskaart / Van de Groote Oceaan [...].

New / Mercator / Chart / Of the Atlantic Ocean [...].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op perkament, gekleurd, 72,5 x 52 cm.
1 map : ms on vellum, coloured, 72.5 x 52 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [linksmidden] vervolg van de titel :
Explanations: [centre left] continuation of the title :

beneffens Een Route / van het Schip / Ian & Cornelis / in den Jaare 1787 en 1789 / Gedaan Uyt Nederlandt / na Batavia.

Dit blijkbaar gezamenlijke werkstuk van schipper Jacob (Klaas) Duyff en de verder onbekende G. Praater toont de route van hun heenreis (groen) in 1787 en terugreis (rood) in 1789 tussen Nederland en de Kaap aan boord van het schip *Jan en Cornelis*. De route loopt na de 'Zoute eilanden' (Kaapverdische Eilanden) volgens voorschrift door de 'Waagen wegh', waarna op de heenreis de bocht via het zuidwesten is genomen langs Trinidade met het westelijk daarvan ingetekende maar niet bestaande eiland 'Acencam' en via de zuidoostelijk daarvan gelegen Ilhas de Tristan da Cunha naar de Kaap. Voor de terugreis kon een oostelijker en meer rechtstreekse route worden gevolgd via de eilanden St. Helena en Ascension.

This piece of work, apparently produced joinly by skipper Jacob (Klaas) Duyff and the otherwise unknown G. Praater, shows the route of their voyage out (in green) in 1787) and return voyage (in red) in 1789 between the Netherlands and the Cape on board the ship *Jan en Cornelis*. After the *Zoute eilanden* (Cape Verde Islands) the route runs according to the rule through the *Waagen wegh* (Wagon Way), after which on the way out they took the curve to the south-west past Trinidade, with the non-existant island of *Acencam* still drawn in to its west, and then via the Ilhas de Tristan da Cunha lying to the south-east of it, to the Cape. For the return voyage they were able to take a more easterly and direct route via the islands of St. Helena and Ascension.

De Atlantische Oceaan. Het eerste deel van de reis naar Oost-Indië voerde langs de vele eilandengroepen in de Atlantische Oceaan. Uit de ervaringen van de geregelde compagniesvaart op de Oost was halverwege de zeventiende eeuw een 'ideale' route naar voren gekomen, via het zogenoemde Karrepad of de Wagenweg tussen de kusten van Brazilië en West-Afrika. Vanuit de Republiek voerde deze via de eilanden voor de kust van West-Afrika in een brede baan naar het zuiden en zuidoosten, waarna op de heenreis na het passeren van de evenaar met de zuidoostpassaat op halve wind in zuidwestelijke richting werd doorgevaren tot ongeveer 30 graden zuiderbreedte. Gebruikmakend van de daar heersende westenwinden werd vervolgens oostwaarts naar de Kaap gezeild. Voor de terugreis kon vanaf de Kaap bijna voor de wind varend een oostelijker route worden genomen, die veelal via St. Helena liep. De volgende twee bladen tonen zeekaarten met het Karrepad en een voorbeeld van de algemeen gevolgde routes voor de heen- en terugreis.

Naast de navigatiekennis was informatie over mogelijke verversingsplaatsen onderweg van levensbelang. Het duurde zeker drie maanden voordat de Kaap kon worden bereikt, waar normaliter gefoerageerd kon worden. De eilanden ten westen van de Afrikaanse kust waren grotendeels in Portugese en Spaanse handen, met als gevolg dat ze in perioden van oorlog niet zonder gevaar konden worden aangedaan. Gepoogd werd om op schaars bevolkte eilandjes, waar weinig weerstand te verwachten was, voedsel en drinkwater in te slaan.

Op de bladen 36 tot en met 42 worden achtereenvolgens de Madeira-groep, de Canarische Eilanden en de Kaapverdische Eilanden behandeld, waarna op de bladen 43-46 de eilanden voor de oostkust van Brazilië volgen, de Fernando de Noronha- en Martin Vaz-eilanden. In het zuidelijk deel van de Atlantische Oceaan waren Ascension, St. Helena en de Tristan da Cunha-groep van belang, waaraan de bladen 46-57 zijn gewijd. Ten slotte wordt de westkust van Afrika tot aan de Kaap beschreven op de bladen 58-65.

The Atlantic Ocean. The first part of the voyage to the East Indies followed a course past the many island-groups in the Atlantic Ocean. From experience of the regular Company voyages to the East, about half way through the seventeenth century an 'ideal' route had been established, following the so-called *Karrepad* (Cart Track) or *Wagenweg* (Wagon Way) between the coasts of Brazil and West Africa. From the Republic this course went via the islands off the coast of West Africa in a broad band to the south and south-east and, on the voyage out, after crossing the equator with the south-east trade winds on the beam, ships then sailed on in a south-westerly direction to about 30 degrees south. Then they made use of the prevailing westerlies there to sail eastwards to the Cape. For the return voyage, they could sail from the Cape with an almost following wind and take a more easterly route, which mostly went via St. Helena. The next two sheets show sea-charts of the Cart Track and an example of the routes generally followed for the out and return voyages.

As well as knowledge of navigation, information on possible victualling places along the way was of vital importance. It would certainly take ships three months to reach the Cape, where the crews could normally go ashore to forage. The islands to the west of the African coast were largely in Portuguese and Spanish hands, so that in periods of war these could not be visited without danger. Attempts were made to take on food and drinking water on sparsely populated islands where not much resistance might be expected.

On sheets 36 to 42 in succession the Madeira Group, the Canary Islands and the Cape Verde Islands will be dealt with, and after that there follow the islands off the east coast of Brazil, the Fernando de Noronha and Martin Vaz Islands, on sheets 43-46. In the southern part of the Atlantic Ocean Ascension, St. Helena and the Tristan da Cunha Group were important; sheets 46-57 are devoted to them. Finally, the west coast of Africa as far as the Cape is described on sheets 58-65.

Macaronesia, de eilanden voor de kust van West-Afrika. Deze nieuwe benaming, een samenstelling van het Griekse *makaron* (gelukkig) en *nesis* (eilanden), is gebaseerd op de opvatting in de klassieke oudheid dat hier mogelijk de Tuin der Hesperiden lag waar Hercules ooit de gouden appel haalde. Van noord naar zuid behoren tot deze eilandengroep de Azoren (Açores), de Madeira-groep, de Canarische Eilanden (Islas Canarias) en de Kaapverdische Eilanden (Ilhas de Cabo Verde). Op de Canarische Eilanden na waren deze eilanden onbewoond toen de Portugezen en Spanjaarden ze in de loop van de vijftiende eeuw begonnen te koloniseren en er suikerrietplantages en wijngaarden aanlegden. Als werkkrachten werden op de westkust van Afrika gekochte slaven ingezet.

Voordat in 1884 de nulmeridiaan van Greenwich internationaal als standaard werd aangenomen, gebruikten Nederlandse kaartenmakers als bepaling van de nulmeridiaan aanvankelijk doorgaans een punt op de Azoren of de Kaapverdische Eilanden, later vooral de Piek van Tenerife (de 3718 meter hoge Pico de Teide, die al van verre als baken voor de zeevaarders diende) op het gelijknamige Canarische eiland. In navolging van een decreet van de Franse koning Lodewijk XIII werd vanaf 1634 ook wel de meridiaan over El Hierro (Fero, Ferro) aangehouden.

Macaronesia, the islands off the coast of West Africa. This new name, a compound of the Greek *makaron* (happy) and *nesis* (islands), is based on the idea in classical antiquity that possibly the Garden of the Hesperides where Hercules fetched the golden apple lay here. From north to south they consist of the Azores (Açores), the Madeira Group, the Canary Islands (Islas Canarias) and the Cape Verde Islands (Ilhas de Cabo Verde). Except for the Canary Islands, these were uninhabited when the Portuguese and Spanish began colonizing them in the course of the fifteenth century and planted sugarcane and vineyards there. As labour they used slaves bought on the west coast of Africa.

Before the zero meridian of Greenwich was adopted as an international standard in 1884, Dutch map-makers initially used mainly as their zero meridian a point on the Azores or the Cape Verde Islands, later in particular the Peak of Tenerife (the 3718 metre high Pico de Teide, which served as a beacon from afar for seafarers) on the Canary island of the same name. From 1634 the meridian of El Hierro (Fero, Ferro) was also adhered to, in accordance with a decree of the French king Louis XIII.

Madeira-groep / Arquipélago da Madeira. De eilanden die tot de Madeira-groep worden gerekend, zijn Porto Santo, Madeira, de Ilhas Desertas, vroeger ook Serters (Sarters) genoemd, waarvan Deserta Grande de grootste is, en de 290 kilometer zuidelijker gelegen Ilhas Selvagens. De naam Madeira, Portugees voor hout, stamt uit de tijd dat uitgestrekte bossen het eiland bedekten.

Madeira Group / Arquipélago da Madeira. The islands that are reckoned as belonging to this group are Porto Santo, Madeira, the Ilhas Desertas, formerly also called Serters (Sarters), of which Deserta Grande is the largest, and the Ilhas Selvagens located 290 kilometres further south. The name Madeira, Portuguese for 'wood', dates from the time when extensive forests covered the island.

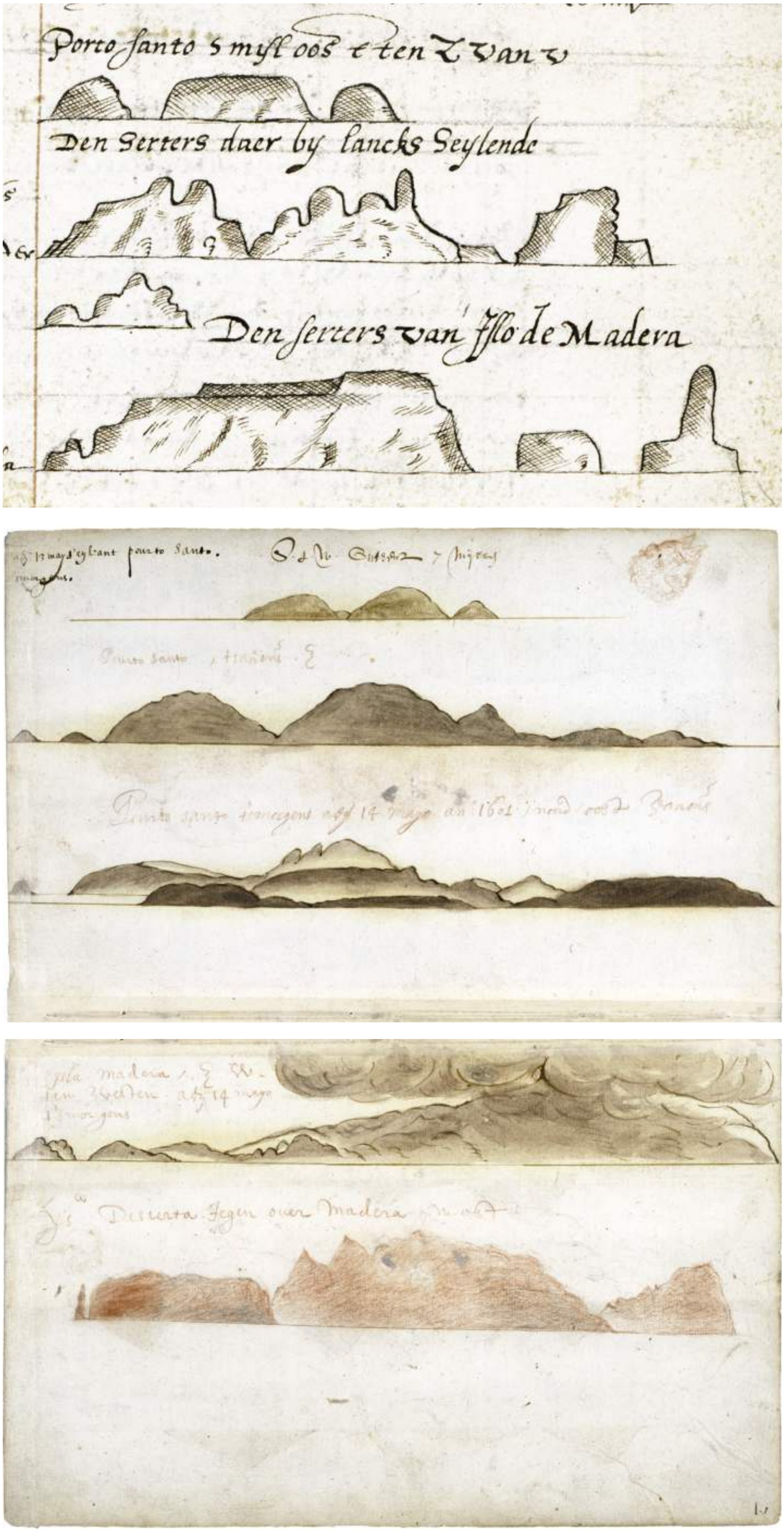

blad 36 boven / sheet 36 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 46 fol. 2.

[Jacob Pietersz, 1598] :

Porto Santo 5 myl oost ten Z van U.

Porto Santo 5 miles East by S from You.

Den Serters daer bij lancks Seylende.

The Ilhas Desertas while Sailing past them.

Den Serters van Islo de Madera.

The Ilhas Desertas from the Island of Madeira.

3 profielen : ms op papier, 7,5 x 11,5 cm.
3 profiles : ms on paper, 7.5 x 11.5 cm.

Het was waarschijnlijk Jacob Pietersz, stuurman op de *Amsterdam* tijdens de heenreis van de vloot van admiraal Jacob Cornelisz van Neck naar Oost-Indië (Tweede Schipvaart, 1598-1600), die deze kustopdoeningen vervaardigde. Ze zijn opgenomen in een netexemplaar van het journaal dat Pietersz bijhield tijdens de heenreis in 1598 en vervolgens op de terugreis in 1599, ditmaal op de *Friesland*, eerst als stuurman en later als schipper. De andere tekeningen en kaartjes uit dit journaal zijn afgebeeld op de bladen 46, 328-329, 390, 399, 401 en 413.

It was probably Jacob Pietersz, mate on the *Amsterdam* during Admiral Jacob Cornelisz van Neck's outward voyage to the East Indies (Second Fleet, 1598-1600), who produced these coastal profiles. They were included in a fair copy of the journal that Pietersz kept on the journey out in 1598 and then again on the way back in 1599, this time on the *Friesland*, first as mate and later as skipper. The other drawings and maps from this journal are reproduced on sheets 46, 328-329, 390, 399, 401 and 413.

blad 36 midden / sheet 36 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 6V.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Adij 13 may t' eylant peurto Santo / smorgens. S. t. W. ontrent 7 mijllen.

On 13 May the island of Porto Santo / in the morning / S. b. W. about 7 miles.

Peurto santo tsavons. Z.

Porto Santo in the evening. S.

Peurto santo t'smorgens adij 14 mayo an:o 1601 noord oost van ons.

Porto Santo in the morning on 14 May anno 1601 North-East from us.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 21 x 31,5 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 21 x 31.5 cm.

De ziekentrooster en gedurende korte tijd onderstuurman Joris Joostensz Laerle tekende deze kustopdoeningen in het journaal van de *Gelderland*, een van de vijf schepen van de zogenoemde Molukse vloot (afbeelding op blad 402) tijdens de Vijfde Schipvaart (1601-1603) onder leiding van admiraal Wolfert Harmensz; zie hiervoor Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*. Op de heenreis naar de Oost vervaardigde Laerle deze tekeningen van de Madeira-groep en van het eiland Maio dat tot de Kaapverdische Eilanden behoort (blad 39), en na ronding van de Kaap de Goede Hoop de afbeelding van Kaap Recife bij de Algoabaai op blad 344. Vervolgens verbleef de *Gelderland* enige tijd bij Mauritius (bladen 395 en 400-402), waarna via het eiland Rodrigues (bladen 410-412) koers werd gezet naar Bantam op Java.

The almoner and for a short time second mate Joris Joostensz Laerle drew these coastal profiles in the log of the *Gelderland*, one of the five ships of the so-called Moluccan fleet (picture on sheet 402) during the Fifth Fleet (1601-1603), led by Admiral Wolfert Harmensz; on this see Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*. On the outward journey to the East Laerle made these drawings of the Madeira Group and of the island of Maio that belongs to the Cape Verde Islands (sheet 39), and, after rounding the Cape of Good Hope, the depiction of Cape Recife at Algoa Bay on sheet 344. The *Gelderland* stayed for some time at Mauritius (sheets 395 and 400-402), and then set a course for Bantam in Java, via the island of Rodrigues (sheets 410-412).

blad 36 onder / sheet 36 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 7R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Ysla Madera Z. w. ten westen adij 14 mayo t 'smorgens.

The Island of Madeira S. W. by West on 14 May in the morning.

Ysa Desierta Jegen over Madera n. ost.

The Island of Deserta Grande opposite Madeira to the East.

2 profielen : ms op papier, gekleurd, 21 x 31,5 cm.
2 profiles : ms on paper, coloured, 21 x 31.5 cm.

blad 37 boven / sheet 37 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, BWN 26.

[Johannes Rach, leerling of navolger, 1762-1780] :
[Johannes Rach, apprentice or follower, 1762-1780] :

Het Gezicht van de stad Madeera van de Reede / af te zien 1 Engelise meile van de Stadt.

The View of the town of Madeira [Funchal] as seen from the Roads / 1 English mile from the Town.

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 35,5 x 52 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 35.5 x 52 cm.

De van oorsprong Deense kanonnier en tekenaar Johannes Rach maakte een afbeelding van Madeira toen hij in 1762 in dienst van de VOC dit eiland aandeed op zijn uitreis naar Batavia. Via het eiland St. Helena (zie zijn tekening op blad 51) bereikte hij in augustus 1762 de Kaap, waar hij twee maanden verbleef en eveneens diverse tekeningen maakte (bladen 95, 150-153 en 158). Dit aanzicht toont de stad Funchal aan de zuidkust van Madeira, met de omwalling en de uit de zestiende eeuw daterende kathedraal Sé do Funchal. Op de hellingen achter de stad liggen uitgestrekte wijngaarden. In Batavia werkte Rach later zijn diverse tekeningen uit en maakte hij kopieën voor zijn superieuren en de verkoop aan geïnteresseerden. Veel kopieerwerk liet hij door leerlingen en medewerkers uitvoeren, zoals ook de hier gereproduceerde tekening. Zie voor de uitgebreide series tekeningen die Rach in Oost-Indië en wel voornamelijk op Java maakte Deel II: *Java en Madoera*.

The originally Danish gunner and artist Johannes Rach made a picture of Madeira when he visited this island on his outward journey to Batavia in 1762 in the service of the VOC. By way of the island of St. Helena (see his drawing on sheet 51), in August 1762 he reached the Cape, where he stayed for two months and also did various drawings (sheets 95, 150-153 and 158). This view shows the town on Funchal on the south coast of Madeira, with the walls and the cathedral of Sé do Funchal dating from the sixteenth century. On the slopes behind the town lie extensive vineyards. Once in Batavia, Rach went on to draw fair versions of his various sketches and to make numerous copies for his superiors and for commercial sales. He had much of this copying work done by pupils and colleagues, such as the example reproduced here. For the elaborate series of drawings that Rach made in the East Indies and in Java in particular, see Volume II: *Java and Madura*.

Canarische Eilanden / Islas Canarias. De voornaamste eilanden van deze groep, in de oudheid mede bekend onder de naam *Insulae fortunatae* (Gelukzalige Eilanden), zijn El Hierro (Fero, Ferro), Lanzarote, Tenerife, La Palma, (La) Gomera, Fuerteventura en Gran Canaria. De archipel werd in de prekoloniale tijd deels al bewoond door de Guanches, een inheemse bevolkingsgroep die aan de Marokkaanse Berbers verwant is en zich in de late Middeleeuwen lang verzet heeft tegen de Europese nieuwkomers. Een eerste veroveringspoging werd in 1402 met gedeeltelijk succes uitgevoerd door Fransen in dienst van de koning van Castilië, maar het duurde nog tot omstreeks 1500 voor alle eilanden definitief onder Spaans gezag gebracht waren. Ook hier werden suikerrietplantages en wijngaarden aangelegd, terwijl er daarnaast met succes graan werd verbouwd. Bij een grootscheepse aanval in juni 1599 door een gecombineerde Hollandse en Zeeuwse vloot onder leiding van admiraal Pieter van der Does, die in de voorgaande maanden met gering effect had gepoogd een blokkade van de Spaanse en Portugese Atlantische havens in te stellen, werd wel de hoofdplaats Las Palmas op Gran Canaria ingenomen en verwoest, maar slaagden de Nederlanders er niet in de rest van het eiland in bezit te krijgen. Nadat men Gran Canaria en later ook Gomera met grote verliezen had moeten ontruimen, zeilde Van der Does met een deel van zijn vloot door naar het Portugese slaveneiland São Tomé in de Bocht van Guinee (blad 59), dat medio oktober 1599 werd veroverd. Ook dit bescheiden succes was echter maar van korte duur: binnen enkele dagen stierf hier een groot aantal opvarenden aan een onbekende besmettelijke ziekte, onder wie op 24 oktober Pieter van der Does zelf, waarop de vlootraad besloot de bezetting op te heffen en zo snel mogelijk thuis te varen.

Canary Islands / Islas Canarias. The main islands of this group, also known in antiquity under the name *Insulae fortunatae* (Blessed Islands), are El Hierro (Fero, Ferro), Lanzarote, Tenerife, La Palma, (La) Gomera, Fuerteventura and Gran Canaria. In the precolonial period this archipelago had already been inhabited by the Guanches, an indigenous ethnic group related to the Berbers of Morocco which in the late Middle Ages put up lengthy resistance to the European newcomers. In 1402 a first attempt at conquest was made by Frenchmen in the service of the king of Castile with partial success, but it would not be until about 1500 that all the islands were finally brought under Spanish rule. Here too sugarcane plantations and vineyards were established, while grain was also grown successfully.

In a large-scale attack in June 1599 by a combined Holland and Zeeland fleet led by Admiral Pieter van der Does, who in the preceding months had tried in vain to maintain a blockade of the Spanish and Portuguese Atlantic ports, the main town of Las Palmas on Gran Canaria was taken and sacked, but the Dutch did not succeed in taking possession of the rest of the island. After they had had to evacuate Gran Canaria and later also Gomera with heavy losses, Van der Does sailed on with part of his fleet to the Portuguese slave island of São Tomé in the Gulf of Guinea (sheet 59), which was conquered by mid-October 1599. Even this modest success did not last long – within a few days a large number of the sailors died of an unknown infectious disease, including Pieter van der Does himself on 24 October, after which the fleet council decided to terminate the occupation and sail home as quickly as possible.

blad 37 onder / sheet 37 below:

Nationaal Archief, 4.JSF 80.

Opgenoomen en in teekening gebragt, door den Artillerie Capiteijn WBE Paravicini di Capelli op den 9:e October 1802 aan Boord van S'Lands Schip van Oorlog Bato :
Surveyed and drawn, by the Captain of the Artillery WBE Paravicini di Capelli on the 9th of October 1802 on board the Government's Ship of War Bato :

Gezigt van het Eyland Teneriff; [...].

View of the Island of Tenerife; [...].

Aquarel op papier, 37 x 54 cm.
Water-colour on paper, 37 x 54 cm.

Verklaringen: [boven] vervolg van de titel :
Explanations: [above] continuation of the title :

In het Noord West ten Noorden na gissing 6 Myl uyt de wal; / wanneer de hoek B zig in het Zuydwesten vertoond.

De kapitein der artillerie Willem Bartholomé Eduard Paravicini di Capelli vergezelde in 1802 als *Aide-de-camp* de nieuw benoemde gouverneur van de Kaapkolonie, generaal Jan Willem Janssens, en commissaris-generaal mr. Jacob Abraham Uitenhage de Mist bij hun uitreis naar de Kaap, nadat bij Vrede van Amiens in 1802 deze bezitting aan de Bataafse Republiek was geretourneerd. Op deze aquarel toont Paravicini het eiland Tenerife met zijn majestueuze centrale berg, de 3718 meter hoge Pico de Teide, waarvan de top een deel van het jaar met sneeuw bedekt is.

In 1802 the Captain of the Artillery Willem Bartholomé Eduard Paravicini di Capelli accompanied as *Aide-de-Camp* the newly appointed Governor of the Cape Colony, General Jan Willem Janssens and Commissioner-General Mr. Jacob Abraham Uitenhage de Mist on their voyage out to the Cape, after the Peace of Amiens had returned this possession to the Batavian Republic in 1802. In this water-colour drawing Paravicini shows the island of Tenerife with its majestic central mountain, the 3718 metre high Pico de Teide, which at the top is covered in snow for some months of the year.

Kaapverdische Eilanden / Ilhas de Cabo Verde. Tot deze eilandengroep ten westen van Cabo Verde (Groene Kaap) in Senegal op de Afrikaanse westkust behoren Santo Antão, São Vicente, Santa Luzia, São Nicolau, Sal, Boa Vista, Maio, São Tiago, Fogo, Brava en de kleinere eilanden Branco, Raso, Rei en Rombo. Vooral de schaars bevolkte eilanden Maio en Sal werden in de beginperiode van de Nederlandse vaart naar Oost-Indië regelmatig aangedaan voor verversing. Later werden Porto Grande op São Vicente en Praia aan de zuidkust van São Tiago belangrijke havens voor passerende schepen.

Cape Verde Islands / Ilhas de Cabo Verde. This island group to the west of Cabo Verde (Green Cape) in Senegal on the west coast of Africa comprises Santo Antão, São Vicente, Santa Luzia, São Nicolau, Sal, Boa Vista, Maio, São Tiago, Fogo, Brava and the smaller islands of Branco, Raso, Rei and Rombo. In the early period of Dutch trade to the East Indies in particular the sparsely inhabited islands of Maio and Sal were visited for taking on fresh supplies. Later Porto Grande on São Vicente and Praia on the south coast of São Tiago became important harbours for passing ships.

blad 38 boven / sheet 38 above:

Nationaal Archief, 4.VEL X 44.

[Hessel Gerritsz, 1627-1628] :

[Kaart van Isle Romes, Isle Bravo, Isle Fogho].

[Chart of the Island of Rombo, the Island of Brava, the Island of Fogo].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 33 x 24 cm.
1 map : ms on paper, 33 x 24 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Omstreeks 1627-1628 stelde de officiële kaartenmaker van de VOC, Hessel Gerritsz, die tevens de kaarten voor de West-Indische Compagnie (WIC) verzorgde, een *Rotario* of reisboek met kaarten samen voor de vaart op West-Indië. Hiervoor maakte hij gebruik van scheepsjournaals van beide compagnieën, die immers de Atlantische Oceaan als gemeenschappelijk vaargebied hadden. Voor dit kaartje van enkele van de Kaapverdische Eilanden in de *Rotario* kopieerde Gerritsz vermoedelijk een kaart uit 1605 van de hand van admiraal Cornelis Matelieff de Jonge, zoals hij dit ook deed bij het kaartje van Maio op het volgende blad. Matelieff, die in 1605 naar Azië vertrok, is mede bekend geworden door zijn – vruchteloze – belegering van Malakka in 1606 (zie zijn kaart en tekening van die stad in Deel III: *Indische Archipel en Oceanië* blad 116) en zijn verrichtingen in Johore, maar vooral door zijn acties nadien in de Molukken, waar hij in 1607 op Ternate het fortje Malayo innam (het latere Fort Oranje, Deel III: *Indische Archipel en Oceanië* blad 247 en volgende). In september 1608 keerde Matelieff terug in Amsterdam.

In about 1627-1628 the official map-maker of the VOC, Hessel Gerritsz, who also provided maps for the Dutch West India Company (WIC), compiled a *Rotario* or rutter with maps for the trade to the West Indies. For this he used ships' logs from both companies, which after all shared the Atlantic Ocean for their navigation. For this little map of several of the Cape Verde Islands in the *Rotario* Gerritsz probably copied a map from 1605 by Admiral Cornelis Matelieff de Jonge, as he also did with the map of Maio on the following sheet. Matelieff, who set out for Asia in 1605, also became known for his – fruitless – siege of Malacca in 1606 (see his map and drawing of that town in Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, sheet 116) and his deeds in Johore, but in particular because of his actions in the Moluccas, where he captured the little fort of Malayo in Ternate in 1607 (the later Fort Oranje, Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, sheet 247 and following). In September 1608 Matelieff returned to Amsterdam.

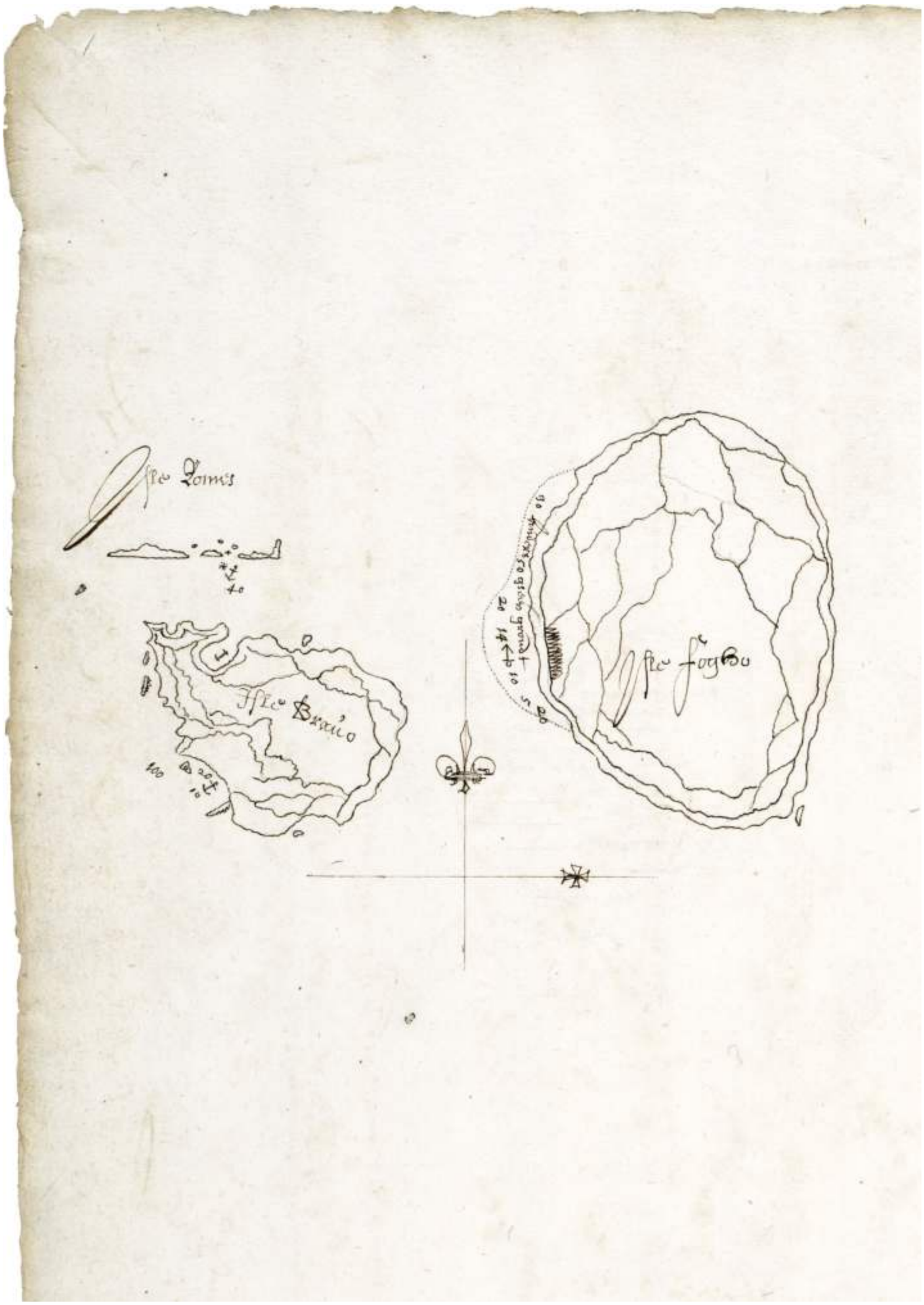

blad 38 onder / sheet 38 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 7V.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Ady 24 maij t'eylant Isle de Sal smorghens ghesien. O.s.o. / S.o. ten O. / westen.

On 24 May the Island of Sal as seen in the morning. E.S.E. / S.E. by E. / West.

Het boven verschrev. eylant ontrent 2 ½ mijl n.o. ten oosten.

The island mentioned above about 2 ½ miiles N.E. by East.

4 profielen : ms op papier, gekleurd, 21 x 31,5 cm.
4 profiles : ms on paper, coloured, 21 x 31.5 cm.

De profielen 2, 3 en 4 vormen een geheel.
Profiles 2, 3 and 4 form a continuous picture.

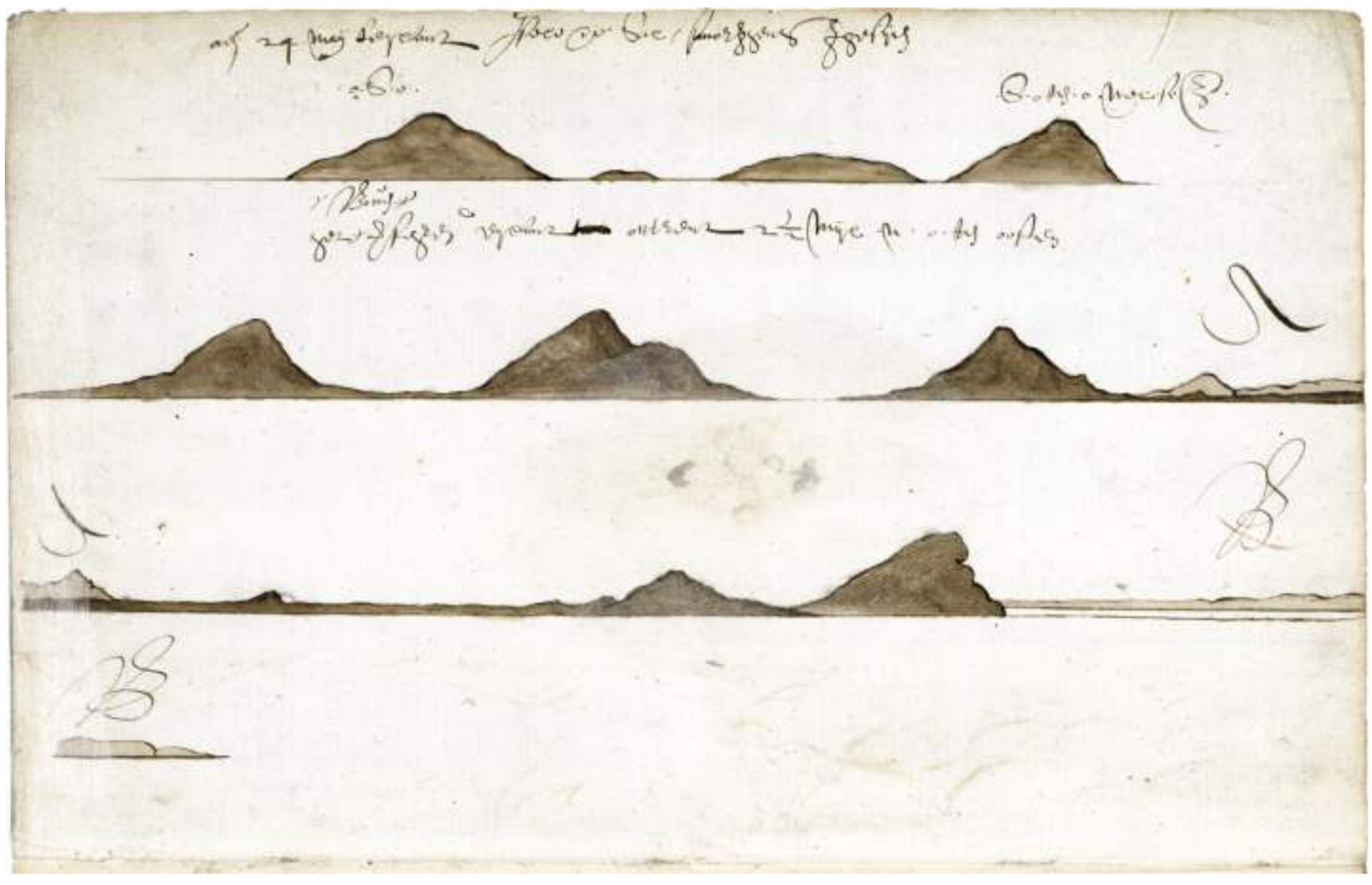

blad 39 boven / sheet 39 above:

Nationaal Archief, 4.VEL X 49.

[Hessel Gerritsz, 1627-1628] :

Ilha de Maijo nae de afteijckeninghen C. Matelieffs.

The Island of Maio from the drawings by C. Matelieff.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 33 x 24 cm.
1 map : ms on paper, 33 x 24 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Op weg naar Oost-Indië verkende admiraal Cornelis Matelieff in juli 1605 het eiland Maio gedurende een verblijf van twee weken en bracht het in kaart. Er was voldoende verversing te vinden, zoals de ruim duizend geiten die werden gevangen en over de schepen van de vloot verdeeld. Vanwege de droogte waren ze echter zeer mager en om te eten niet veel bijzonders, aldus Matelieff in zijn verslag.

On his way to the East Indies in July 1605 Admiral Cornelis Matelieff explored the island of Maio during a stay of two weeks there and mapped it. There were sufficient fresh supplies to be found, such as the more than a thousand goats that were caught and divided among the ships. But because of the drought they were very thin and not much good for eating, as Matelieff said in his report.

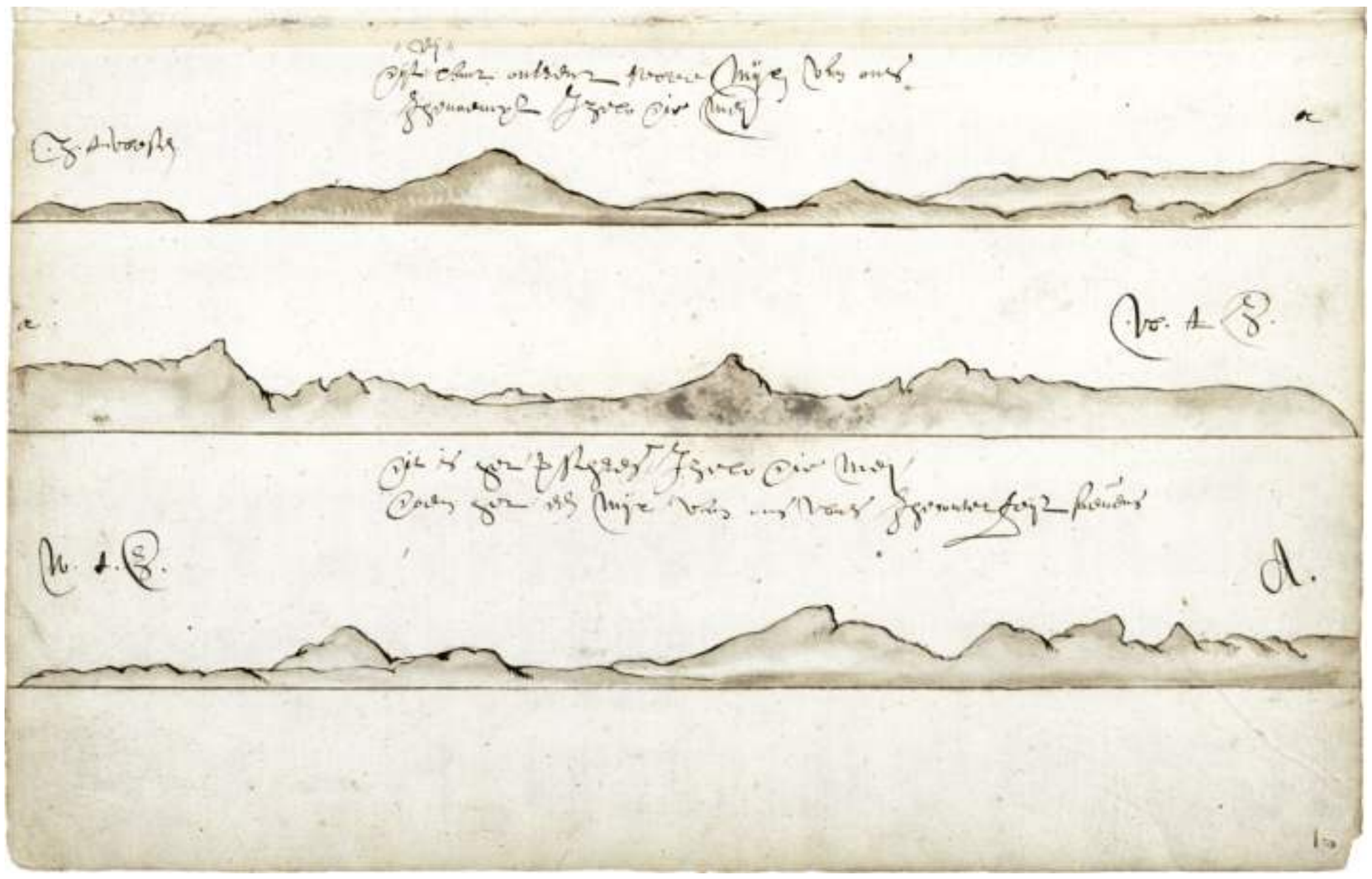

blad 39 midden / sheet 39 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 8R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Dijt eylant ontrent twee mijlen van ons / ghenaempt Isela die Meij. Z. t. westen.

This island about two miles from us / called the Island of Maio. S. b. West.

Dit is het verschrev: Isela die Mej / doen het een mijl van ons was ghecontefeijt saevens. / W. t. z.

This is the Island of Maio mentioned above / when it was one mile from us, drawn in the evening. / W. b. S.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 21 x 31,5 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 21 x 31.5 cm.

Deze profielen sluiten aan op elkaar en op het profiel geheel onder.

These profiles join with each other and with the profile below.

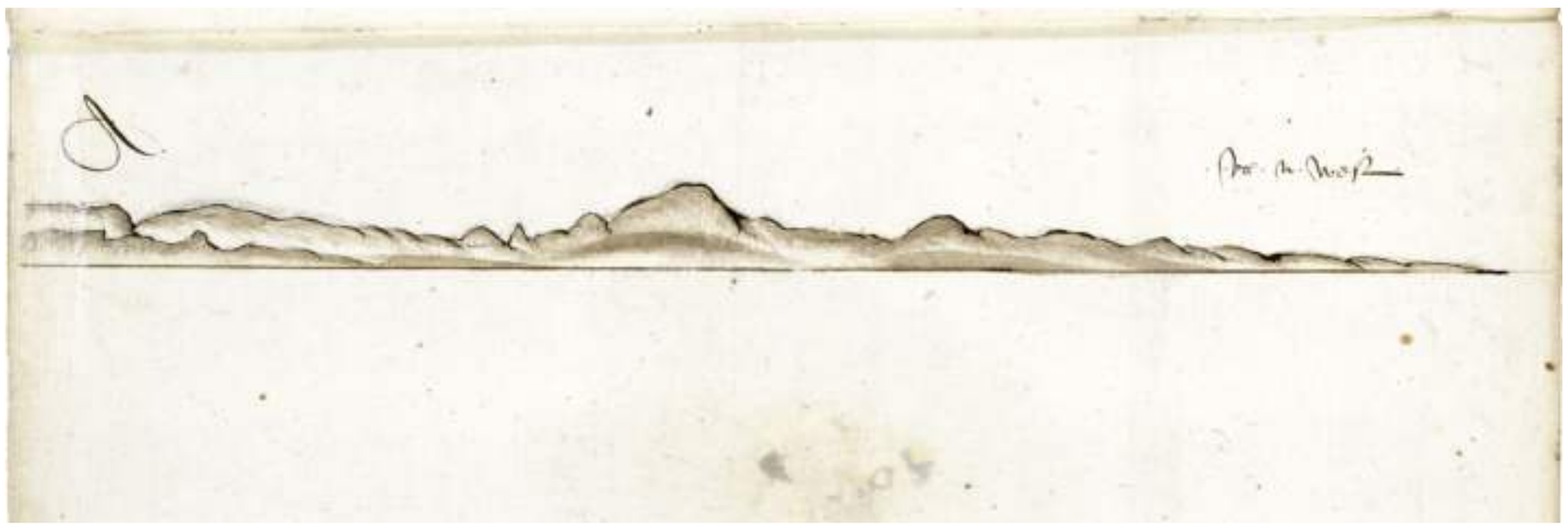

blad 39 onder / sheet 39 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 9R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

[Kustopdoening van het eiland Maio] / W. N. Westen.

[Profile of the Island of Maio] / W. N. West.

1 profiel : ms op papier, gekleurd, 13 x 31,5 cm (uitsnede).
1 profile : ms on paper, coloured, 13 x 31.5 cm (section).

blad 40 boven / sheet 40 above:

Forschungsbibliothek Gotha, Chart B. 533 fol. 160V-161R.

[Caspar Schmalkalden, ca./c.1646] :

Sant Jago, auf derselben Insel.

São Tiago [Ribeiro Grande / Cidade Velha], op het Eiland met dezelfde naam.

São Tiago [Ribeiro Grande / Cidade Velha], on the Island with the same name.

Aquarel op papier, 19,5 x 29 cm.
Water-colour on paper, 19.5 x 29 cm.

De Thüringer Caspar Schmalkalden (ook: Schmalcalden, von Schmalcalden) diende als soldaat zowel de West-Indische als de Oost-Indische Compagnie. In de jaren 1642-1645 verbleef hij in Brazilië. Na terugkomst trad hij als soldaat in dienst van de VOC en vertrok in 1646 naar de Oost, waar hij in de jaren 1648-1650 mede werkzaam was als landmeter op Formosa (Taiwan). Na zijn terugkeer naar Europa in 1652 verwerkte hij zijn ervaringen in een geïllustreerde reisbeschrijving, die in manuscript bewaard is gebleven in de Forschungsbibliothek Gotha. Hoewel Schmalkalden zijn illustraties voor een groot deel overnam van bestaande prenten en tekeningen, lijkt dit gezicht op São Tiago, dat hij op de uitreis naar Oost-Indië aandeed, wel authentiek. De afgebeelde plaats betreft Ribeiro Grande, nu Cidade Velha genaamd, waarvan in de inleiding nog een ouder aanzicht is opgenomen op blad 10. Schmalkalden vermeldt dat de inwoners volop Spaanse wijn, geiten, varkens, limoenen, citroenen, sinaasappelen, appelen, bacoves, kokosnoten en zelfs levende schildpadden te koop aanboden. Hij tekent tevens aan dat de Kaapverdische Eilanden voor de Hesperiden uit de Griekse oudheid werden gehouden.

Na een Franse aanval in 1712 verloor Ribeiro Grande aan betekenis ten opzichte van Praia op de zuidoostpunt van het eiland. Dat was ook de haven waar in 1781 de Franse admiraal Pierre André graaf de Suffren de hier foeragerende Britse expeditievloot onder admiraal George Johnstone overviel en deze zodanig havende dat hij de Britten nadien voor kon blijven in de race naar de Kaap. Johnstone slaagde er daardoor niet in de Kaapkolonie te bezetten, maar het lukte hem toen wel de retourvloot van de VOC in de Saldanhabaai te overmeesteren (blad 229).

The Thüringian Caspar Schmalkalden (also written Schmalcalden or von Schmalcalden) served as a soldier in both the Dutch West India and the East India Companies. In the years 1642-1645 he was stationed in Brazil. After returning he took service with the VOC as a soldier and in 1646 left for the East, where in 1648-1650 he also worked as a surveyor in Formosa (Taiwan). On his return to Europe in 1652 he incorporated his experiences in an illustrated travel book, which has been preserved in manuscript in the *Forschungsbibliothek Gotha*. Although Schmalkalden took the majority of his illustrations from existing prints and drawings, this view of São Tiago, where he called on his way out to the East, does seem to be authentic. The place depicted is Ribeiro Grande, now called Cidade Velha, of which an older view in the introductory chapter has been included on sheet 10. Schmalkalden mentions that the inhabitants offered large quantities of Spanish wine, goats, pigs, limes, lemons, oranges, apples, bananas, coconuts and even live turtles for sale. He also notes that the Cape Verde Islands were held to be the Hesperides of Greek antiquity.

After a French attack in 1712 Riberio Grande lost its importance in favour of Praia on the south coast of the island. This was also the port where in 1781 the French Admiral Pierre André Count de Suffren surprised the British expeditionary fleet under Admiral George Johnstone foraging here, and battered the English to such an extent that he then managed to keep ahead of them in the race for the Cape. Because of this Johnstone did not succeed in occupying the Cape Colony, but he did manage to overpower the returning VOC fleet in Saldanha Bay (sheet 229).

blad 40 onder / sheet 40 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 109.

[Anoniem, 1627] :
[Anonymous, 1627] :

N:o 11. [Kaart van de Baai van Sint Vincent en gezicht op het Eiland St. Antonio].

N:o 11. [Chart of São Vicente Bay and view of the Island of Santo Antão].

Schaalstok van 3 Duijsse millen tot 15 in een graet = [ca. 1 : 118.200].
Scale-bar of *3 Duijsse millen tot 15 in een graet* = [approximately 1 : 118,200].

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, 27 x 37 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, 27 x 37 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Hoewel rond 1627 de uitgaande schepen meestal het eiland Maio aandeden voor het inslaan van verversingen, werden de nabijgelegen eilanden eveneens onderzocht op de beschikbaarheid van drinkwater en voedsel. Op dit blad wordt op het eilandje Santo Antão (Sint Antonio) vermeld dat daar een 'boegert met appelen' is aangetroffen. Uit het feit dat bijna anderhalve eeuw later opnieuw een onderzoek werd gedaan naar beide eilanden, zie de volgende drie kaarten, is af te leiden dat VOC-schepen ze tot die tijd niet of nauwelijks aandeden.

Although around 1627 outward-bound ships mostly called at the island of Maio to take on victuals, the nearby islands were likewise investigated with regard to the availability of drinking water and food. On this sheet a note on the little island of Santo Antão (St. Antonio) says that an 'orchard with apples' was found there. From the fact that almost one and a half centuries later a new investigation of the two islands was made, see the following three maps, we can conclude that up to that time VOC ships did not or only rarely visit them.

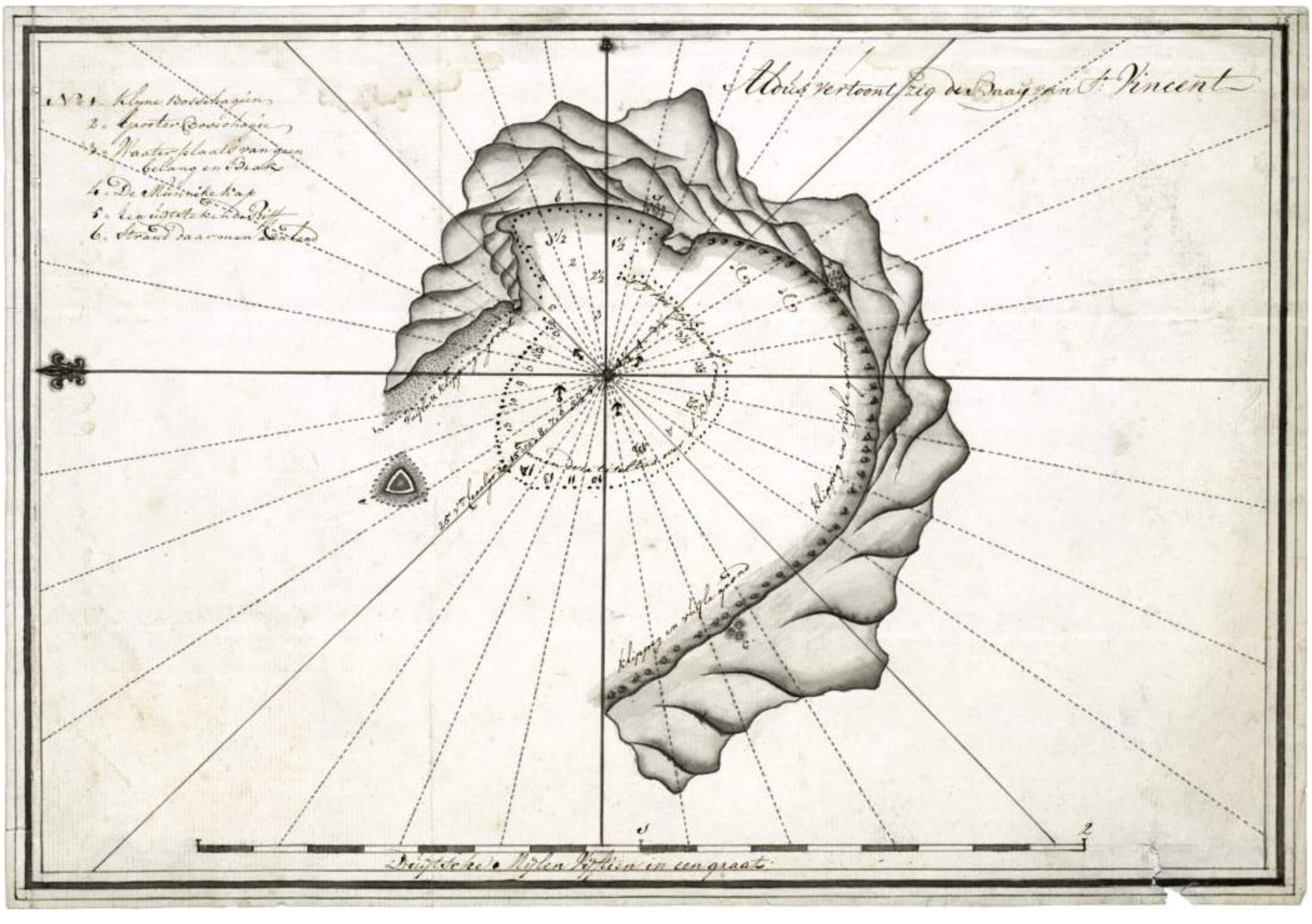
Aldus vertoont zig de Baay van S:t Vincent
1. Klyne Bosschagien
2. Grooter Bosschagie
3. Waterplaats van geen belang en Brak
4. De Munnike Kap
5. Een uijtstekende Riff
6. Strand daar men aan land
Duijftsche Mijlen Vijftien in een graat

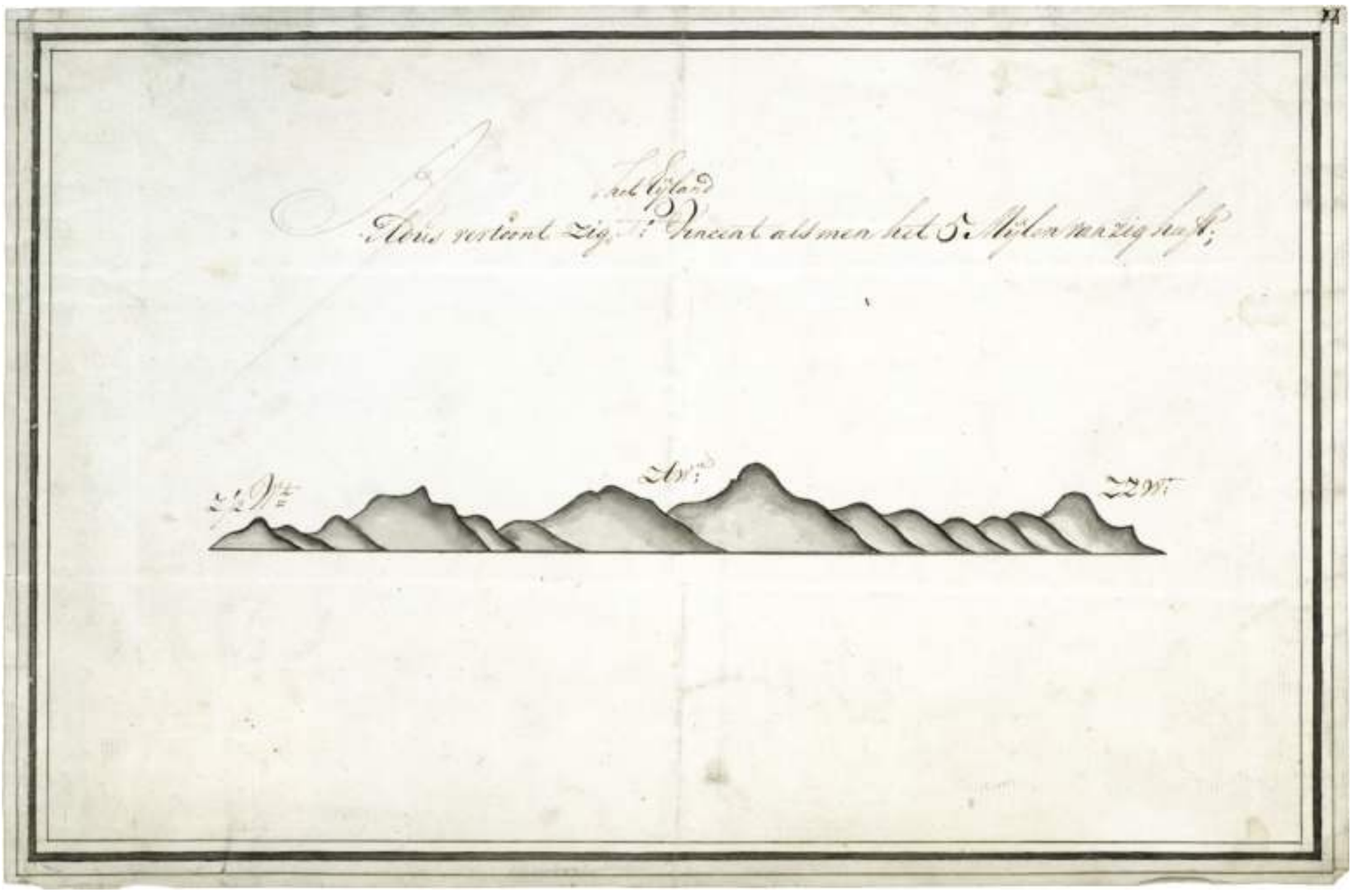

blad 41 boven / sheet 41 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 110.

[J.W. Cloppenburg, toegeschreven, 1762] :
[J.W. Cloppenburg, attributed, 1762] :

Aldus vertoont zig de Baaij van S:t Vincent.

Thus appears the Bay of São Vicente.

Schaalstok van 2 Duijtsche Mijlen Vijftien in een graat = [ca. 1 : 61.000].
Scale-bar of *2 Duijtsche Mijlen Vijftien in een graat* = [approximately 1 : 61,000].

1 kaart : ms op papier, 25 x 36 cm.
1 map : ms on paper, 25 x 36 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [links] een legenda bij de nummers 1 t/m 6 :
Explanations: [left] a key to the numbers 1 to 6 :

N:o. 1. Klijne Bosschagien.
2. Grooter Bosschagie.
3. Waaterplaats van geen belang en Brak.
4. De Munnike Kap.
5. Een uijtstekend Riff.
6. Strand daar men aan land.

In april 1762 gaven de bewindhebbers opdracht te onderzoeken of de eilanden St. Vincent en St. Antonio geschikt waren voor het inslaan van verversingen en tevens te controleren of ze 'goet op de breete lagen', dat wil zeggen op hun juiste coördinaten waren ingetekend op de kaarten. Het onderzoek werd uitgevoerd door Nicolaas Pietersz, schipper van de *Amstelveen* en op weg naar Batavia. Deze rapporteerde op 5 september 1762 dat op de kaarten de ligging van de eilandjes vrij goed was weergegeven. Een passerend Portugees schip had de weg gewezen en gemeld dat de rede van St. Vincent voor hen de gewone ankerplaats was. Over de verversingsmogelijkheden van de eilanden was het rapport minder positief. Sint Antonio (Santo Antão), dat verkend was door schipper (ten rechte waarschijnlijk stuurman) J.W. Cloppenburg, bleek woest en onvruchtbaar en hoewel er goed drinkwater werd gevonden, was de hoeveelheid te klein om voor de schepen van enig nut te zijn. Het was waarschijnlijk Cloppenburg die dit kaartje met het profiel hieronder en de kaart van St. Antonio op blad 42 vervaardigde.

In April of 1762 the Directors gave instructions to find out whether the islands of St. Vincent and St. Antonio were suitable for taking on supplies and at the same time to check whether they 'lay on the right latitude', that is, had been drawn on the maps with the correct coordinates. The investigation was done by Nicolaas Pietersz, skipper of the *Amstelveen* on the way to Batavia. On 5 September 1762 he reported that the location of the islands was shown more or less accurately on the maps. A passing Portuguese ship had pointed the way and informed the skipper that the roadstead of St. Vincent was the usual anchorage for them. The report was less positive regarding the possibilities for finding supplies on the islands. St. Antonio (Santo Antão), which was explored by skipper (probably in fact a mate) J.W. Cloppenburg, turned out to be desolate and infertile, and although good drinking water was found there the quantity was too small to be of any use for the ships. It was probably Cloppenburg who made this little map with the profile below and the map of Santo Antão on sheet 42.

blad 41 onder / sheet 41 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 111.

[J.W. Cloppenburg, toegeschreven, 1762] :
[J.W. Cloppenburg, attributed, 1762] :

Aldus vertoont zig het Eijland S:t Vincent als men het 5 Mijlen van zig heeft.

Thus appears the Island São Vicente when you have it 5 Miles from you.

1 profiel : ms op papier, 25 x 38 cm.
1 profile : ms on paper, 25 x 38 cm.

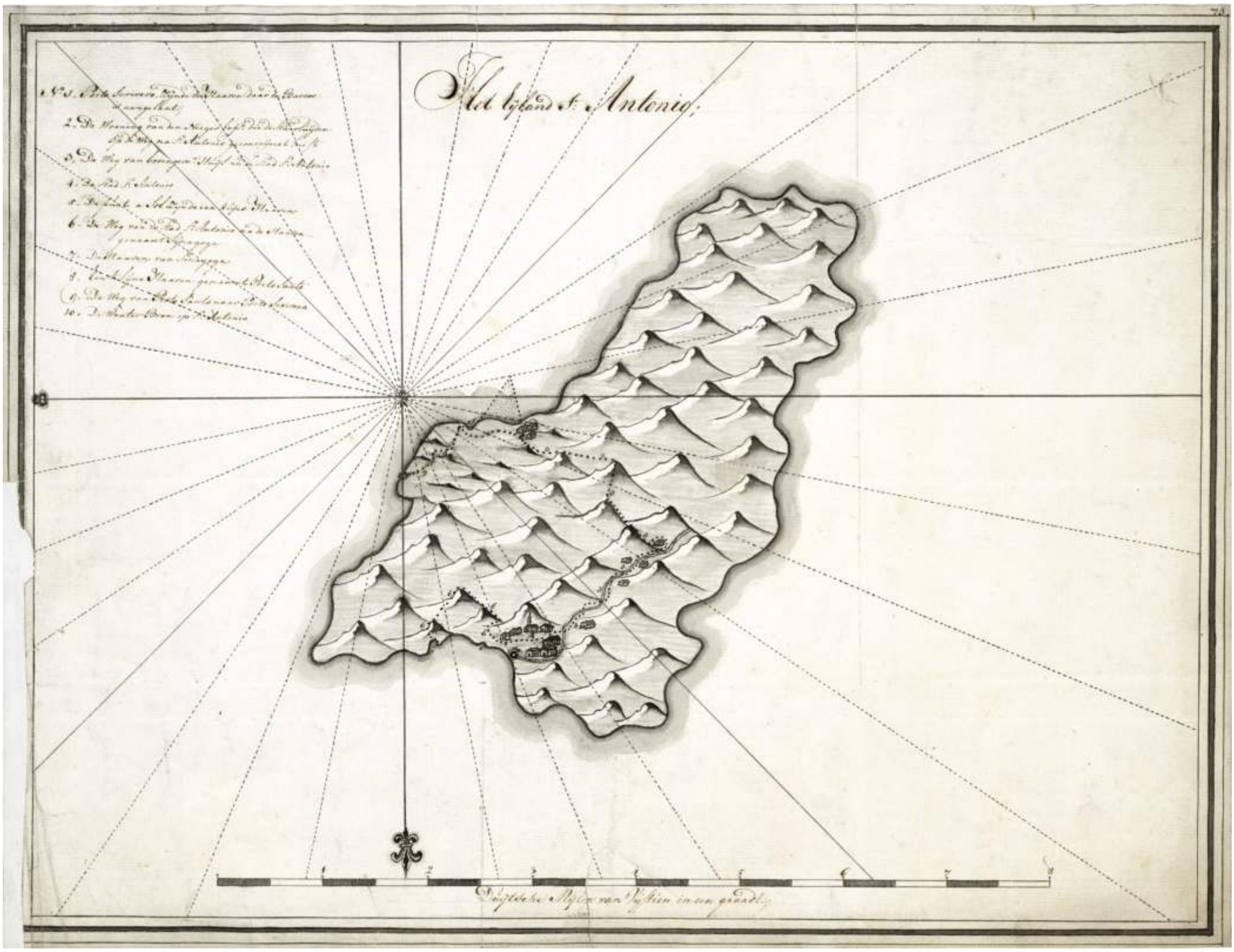
Het Eijland S:t Antonio.
1. N:o. 1. Porto Scrivero, Zijnde de Haaven daar de Barcas is aangelant.
2. De Wooning van den Neeger Cap:n die de Stuurluijden op de Weg na S:t Antonio geconvoijeert heeft.
3. De Weg van bovengem:e Huijs na de Stad S:t Antonio.
4. De Stad S:t Antonio.
5. De punt a Sol Zijnde een klijne Haaven.
6. De Weg van de Stad S:t Antonio na de Haaven genaamt Sijnagoga.
7. De Haaven van Sinagoga.
8. Een klijne Haaven genaamt Porto Santo.
9. De Weg van Porto Santo naar Porto Scrivera.
10. De Waater Bron op S:t Antonio.
Duijtsche Mijlen van Vijftien in een graadt

blad / sheet 42:

Nationaal Archief, 4.VEL 112.

[J.W. Cloppenburg, toegeschreven, 1762] :
[J.W. Cloppenburg, attributed, 1762] :

Het Eijland S:t Antonio.

The Island of Santo Antão.

Schaalstok van 8 Duijtsche Mijlen van Vijftien in een graadt = [ca. 1 : 179.600].
Scale-bar of *8 Duijtsche Mijlen van Vijftien in een graadt* = [approximately 1 : 179,600].

1 kaart : ms op papier, 37 x 48 cm.
1 map : ms on paper, 37 x 48 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [links] een legenda bij de nummers 1 t/m 10 :
Explanations: [left] a key to the numbers 1 to 10 :

N:o. 1. Porto Scrivero, Zijnde de Haaven daar de Barcas is aangelant.
2. De Wooning van den Neeger Cap:n die de Stuurluijden op de Weg na S:t Antonio geconvoijeert heeft.
3. De Weg van bovengem:e Huijs na de Stad S:t Antonio.
4. De Stad S:t Antonio.
5. De punt a Sol Zijnde een klijne Haaven.
6. De Weg van de Stad S:t Antonio na de Haaven genaamt Sijnagoga.
7. De Haaven van Sinagoga.
8. Een klijne Haaven genaamt Porto Santo.
9. De Weg van Porto Santo naar Porto Scrivera.
10. De Waater Bron op S:t Antonio.

De eilanden voor de oostkust van Brazilië. De hierna volgende bladen t/m 46 boven behandelen de eilandengroepen die ten oosten van Brazilië liggen, Fernando de Noronha en Trinidade en Martin Vaz (Trindade, Martim Vaz). Hoewel de Atlantische Oceaan formeel tot het octrooigebied van de in 1621 opgerichte West-Indische Compagnie behoorde, waren deze eilanden ook voor de VOC het onderzoeken waard. Wanneer een VOC-schip na het passeren van het Karrepad te westelijk verzeilde, diende de schipper te beschikken over alle informatie over de voor de kust van Brazilië liggende eilanden, riffen, ondiepten en andere gevaarlijke plekken. Verder was natuurlijk kennis van de mogelijkheden tot verversen ter plaatse van groot belang. Naast observaties van passerende schepen zoals neergelegd in verschillende scheepsjournaals en daarvan afgeleide kaarten, met als oudste die uit 1603 op blad 43 boven, worden op blad 45 de resultaten getoond van een verkenningsexpeditie naar de Martin Vaz-eilanden die in 1665 speciaal met dit doel van de Kaapkolonie werd uitgezonden.

The islands off the east coast of Brazil. The following sheets up to sheet 46 deal with the groups of islands that lie to the east of Brazil, namely Fernando de Noronha and Trinidade and Martin Vaz (Trindade, Martim Vaz). Although officially the Atlantic Ocean belonged to the charter area of the West India Company, these islands were also worth investigating for the VOC. If a VOC ship sailed too far west after passing the Cart Track, the skipper needed to have all available information on the islands, reefs, shoals and other dangerous places off the coast of Brazil. Apart from this, a knowledge of the possibilities for obtaining supplies along the way was of great importance. As well as observations by passing ships such as recorded in various logs and the maps based on them, with the one from 1603 on sheet 43 above as the oldest, on sheet 45 we see the results of an exploratory expedition sent out from the Cape Colony in 1665 to the Martin Vaz Islands with this particular goal.

(Deel/Vol. I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-6 II).

Fernando de Noronha, genoemd naar Fernando (Fernão) de Loronha, zeevaarder en financier van de Portugese expeditie van 1503 onder Gonçalo Coelho tijdens welke de Italiaanse ontdekkingsreiziger Amerigo Vespucci, naamgever van Amerika, het eiland zou hebben aangedaan, komt al voor op de Portugese wereldkaart die door Alberto Cantino in 1502 het land uit werd gesmokkeld en meegenomen naar Italië en nu berust in de Biblioteca Estense in Modena. Waarschijnlijk werd de ongeveer 350 kilometer ten noordoosten van Cabo de São Roque voor de Braziliaanse kust gelegen eilandengroep ontdekt door de Portugees Gaspar de Lemos, die deelnam aan de exploratietocht naar Brazilië onder leiding van Pedro Alvarez (1500-1501). Het hoofdeiland, op oude kaarten ook vaak aangeduid als Ferdonando de Noronho, werd door de jaren heen afwisselend bewoond en weer verlaten. In de jaren 1628-1630 was Fernando de Noronha in handen van de West-Indische Compagnie. Het eiland werd toen in 1629 in patroonschap uitgegeven aan Michiel Pauw, een van de directeuren van de WIC. Een patroon was verplicht het land door kolonisten te laten bewerken, maar aangezien Fernando de Noronha in 1630 weer door de Portugezen werd ingenomen is hier niets van gekomen. De WIC heroverde het eiland in 1635 en bouwde er in 1646 een fort, maar moest in 1654 opnieuw het veld ruimen. Nadien is het tot het eind van de koloniale periode in Portugees bezit gebleven; tegenwoordig behoort Fernando de Noronha bij Brazilië.

Fernando de Noronha, named after Fernando (Fernão) de Loronha, the seafarer and financier of the Portuguese expedition of 1503 under Gonçalo Coelho, during which the Italian explorer Amerigo Vespucci (who gave his name to America) is said to have called at this island, already occurs on the Portuguese map of the world that Alberto Cantino smuggled out of the country in 1502 and took to Italy, where it is now to be found in the *Biblioteca Estense* in Modena. Probably it was the Portuguese Gaspar de Lemos, who took part in the expedition to explore Brazil led by Pedro Alvarez in 1500-1501, who discovered this group of islands, located about 350 kilometres north-east of Cabo de São Roque off the Brazilian coast. The main island, on old maps also often indicated as Ferdonando de Noronho, was over the years alternately occupied and abandoned again. In the years 1628-1630 Fernando de Noronha was in the hands of the Dutch West India Company. In 1629 the island was given in patronage to Michiel Pauw, one of the Directors of the WIC. A patron was obliged to have the land worked by colonists, but seeing that Fernando de Noronha was again taken by the Portuguese in 1630 nothing came of this. The WIC recovered the island in 1635 and built a fort there in 1646, but had to abandon it again in 1654. After that it remained a Portuguese possession up to the end of the colonial period, and at present Fernando de Noronha belongs to Brazil.

blad 43 boven / sheet 43 above:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 2754 Fols. 47V-48R.

[Reyer Cornelisz, 1603] :

Aldus is het eylant Fernando de Lorondo ghedaen als men / op de reede leggedt.

Thus appears the island of Fernando de Noronha when one is / lying in the roadstead.

[profiel / profile]

Aldus is het eylandt Ferdinando de Larondo ghedaen als de hoge, steyle pyeck west ten suyden van u is ontrent *3* mijlen.
Thus appears the island of Fernando de Noronha when the high and steap peak is about *3* miles West by South from you.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, 31,5 x 40,5 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, 31.5 x 40.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [van links naar rechts] beschrijvingen :
Explanations: [from left to right] descriptions :

Dese eylanden lieten wij aen bagboordt legghen als wij onder het eylandt quaemen.
Het oost ende.
De water plaets.
Sandt strandt voor de huijskens.
Een ander waeter pleck.
Het west endt.
De reede op 17 vadem sandtgrondt.

[rechtsonder] een aantekening :
[lower right] a note :

Aen het oost eynde van dit eylandt ontrent ½ mijle van landt leggen sommige clippen gelijck het waeter, waer op wij het seer op saghen barnen, als wij onder het eylandt quaemen.

Deze wellicht vroegste Nederlandse kaart van Fernando de Noronha werd in 1603 getekend door stuurman Reyer Cornelisz tijdens de thuisreis van de *Swarte Leeuw* uit Oost-Indië. De *Swarte Leeuw* was een van de acht schepen van de zogenoemde Atjehse vloot onder leiding van Jacob van Heemskerck, die evenals de eerder genoemde *Gelderland* en de Molukse vloot deel uitmaakte van de Vijfde Schipvaart (1601-1603). Toen op de terugreis het foerageren op St. Helena tegenviel werd besloten via Fernando de Noronho te varen, waar men na zeventien dagen aankwam en op het eiland een Portugees aantrof die daar met 22 zwarte slaven katoen en *milie* of maïs verbouwde. Hij behoorde tot een groep van vierhonderd opvarenden van de kraak *São Tiago*, die in maart 1602 door de Zeeuwse schepen *Zeelandia* en *Langebark* tijdens hun retourreis bij St. Helena was overmeesterd. Zij waren toen op Fernando de Noronha aan land gezet, vanwaar ze nadien Brazilië hadden weten te bereiken. De enige achtergebleven Portugees woonde met zijn slaven blijkbaar in de 'huijskens' die Cornelisz op de kaart vermeldt op de noordkust van het eiland, nabij de zeer herkenbare 'hoge steyle pijeck', de 323 meter hoge Morro de Pico. De Portugees kon de *Swarte Leeuw* en de andere Nederlandse schepen niet veel meer leveren dan een flinke hoeveelheid *milie*, waarvan voor de opvarenden koeken werden gebakken.

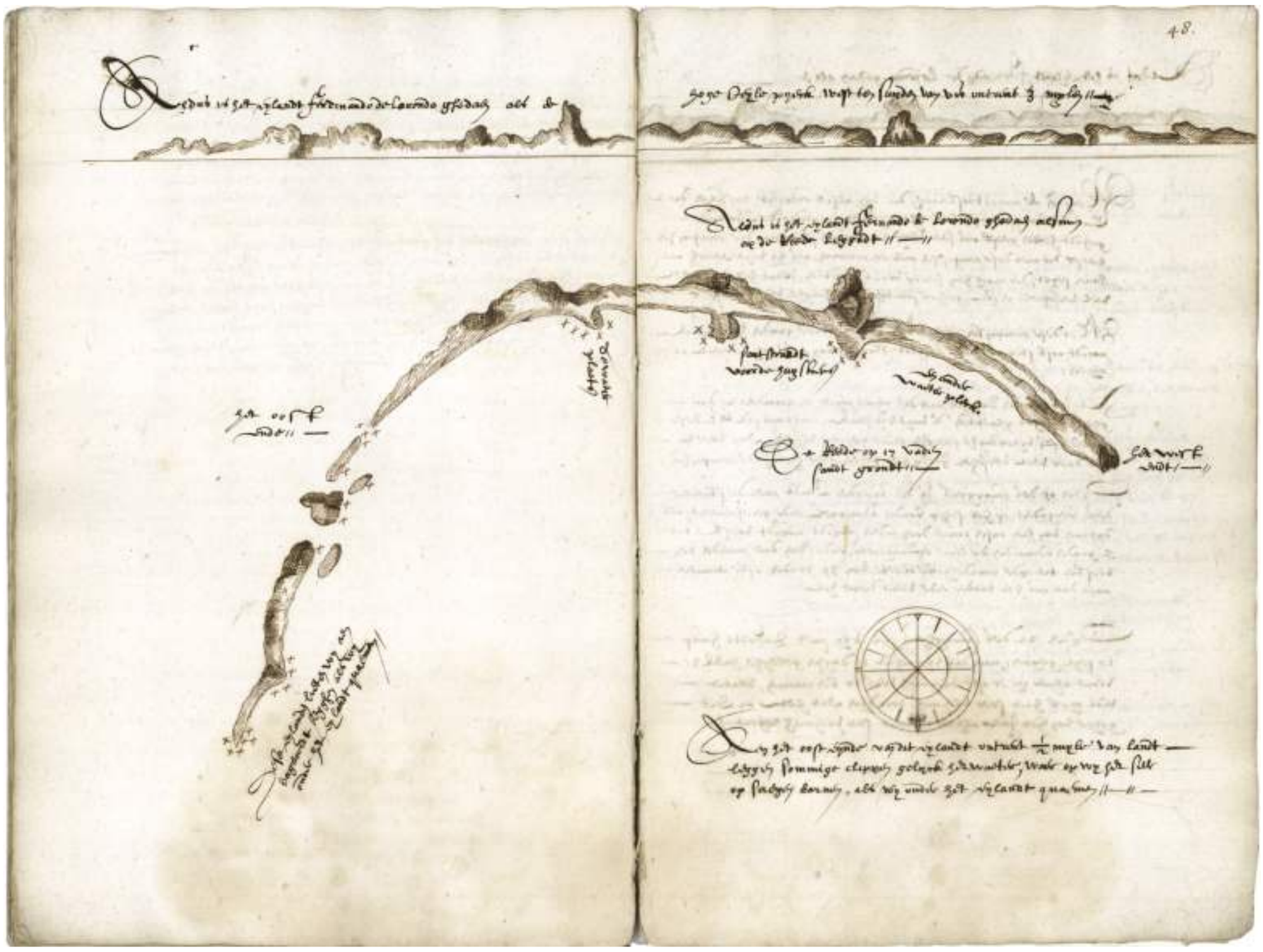

This is probably the earliest Dutch map of Fernando de Noronha, and was drawn in 1603 by the mate Reyer Cornelisz during the homeward voyage of the *Swarte Leeuw* from the East Indies. The *Swarte Leeuw* was one of the eight ships in the so-called Aceh fleet led by Jacob van Heemskerck, which just as the *Gelderland* mentioned earlier and the Molucca fleet, were part of the Fifth Fleet (1601-1603). On the way home, when foraging on St. Helena did not go well, the fleet council decided to sail to Fernando de Noronha instead. They arrived there after seventeen days and met a Portuguese on the island who was growing cotton and *milie* or maize with 22 black slaves. He belonged to a group of four hundred on board the carrack *São Tiago*, which had been overpowered by the Zeeland ships *Zeelandia* and *Langebark* in March 1602 on their voyage home near St. Helena. They were then set ashore on Fernando de Noronha, and from there they managed to reach Brazil. The sole Portuguese left behind was apparently living with his slaves in the *huijskens* (little houses) that Cornelisz mentions on the map on the north coast of the island, near the very recognizable 'high, steep peak', the 323 metre high Morro de Pico. The Portuguese man was not able to supply the *Swarte Leeuw* and the other Dutch ships with much more than a fair quantity of *milie*, from which cakes were cooked for those on board.

blad 43 midden / sheet 43 centre:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 2754 Fols. 48V-49R.

[Reyer Cornelisz, 1603] :

Aldus is het eylandt fernando do lorondo gedaen als de steyle pick suijdt suijdt oost van U is, ontrent 3 mijlen.

Thus appears the island of Fernando de Noronha when the steap peak is South by South-East from You, about 3 miles.

1 profiel : ms op papier, 6 x 40,5 cm (uitsnede).
1 profile : ms on paper, 6 x 40.5 cm (section).

blad 43 onder / sheet 43 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 36:30.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

T' Eijlandt Fernande de Noronho.

The Island of Fernando de Noronha.

[profielen / profiles]

I: de Fernande, is aldus gedaen, als het Z.Z.O. van u is, Een halff myl in Zee.
Thus appears the Island of Fernando de Noronha when it is S.S.E. from you, Half a mile at Sea.

De Eijlanden, ofte klppen beoosten I: Fernando, sijn aldus gedaen als Zij Z.Z.O. van u sijn een halff mijl.
The islands or cliffs East of the Island of Fernando de Noronho, are thus shown when They are S.S.E from you half a mile.

I. F:r. alsment Eerst int gesicht krijcht, en Lach w.n.w. van ons 9. mijl.
I. F:r. when First sighted, and was Lying W.N.W. from us 9. miles.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart + 3 profielen : ms op papier, gekleurd, 45,5 x 55,5 cm.
1 map + 3 profiles : ms on paper, coloured, 45.5 x 55.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verklaringen: [linksonder] een aantekening :
Explanations: [below left] a note :

In Noort ooster Moushon, Barnt het an dese Eijlanden datmen daar niet an kan koomen.

Johannes Vingboons werkte voor deze kaart in de atlas van Laurens van der Hem waarschijnlijk naar een Nederlandse kaart die ofwel werd vervaardigd in de periode 1628-1630, toen Fernando de Noronha in handen was van de West-Indische Compagnie, of tijdens de tweede bezetting vanaf 1635. Aangezien het in 1646 gebouwde fort niet is afgebeeld, zal het origineel in ieder geval van voor die tijd dateren.

For this map in the atlas of Laurens van der Hem, Johannes Vingboons was probably working from a Dutch map that was made either in the period 1628-1630, when Fernando de Noronha was in the hands of the West India Company, or during the second occupation dating from 1635. Seeing that the fort built in 1646 is not depicted, the original will in any case be from before that date.

blad 44 boven / sheet 44 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 115.

[Anoniem, 1725-1750] :
[Anonymous, 1725-1750] :

Ilie Ferdonando d'Noronho.

The Island of Fernando de Noronha.

Schaalstok van 1 Duijtsche Meijlen = [ca. 1 : 52.500].
Scale-bar of *1 Duijtsche Meijlen* =
[approximately 1 : 52,500].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 41 x 51 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 41 x 51 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Deze en de volgende kaart vertonen grote overeenkomst met de weergave van Fernando de Noronha zoals die door Isaak de Graaf omstreeks 1700 in zijn atlas werd opgenomen (Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-6 II). Wellicht betreft het hier elegant uitgevoerde kopieën die in een iets latere periode zijn gemaakt voor particuliere verzamelaars. De Graaf zelf had ongetwijfeld een ter plaatse gemaakte kaart als model, mogelijk een bewerking van de in 1678 vervaardigde twee tekeningen op blad 45 boven en midden of een niet meer bekend derde exemplaar. De anonieme kaart op blad 44 boven behoorde oorspronkelijk tot een atlasje of serie kaarten, alle van dezelfde hand, waarvan maar enkele bewaard zijn gebleven; zie in dit verband ook de bladen 48, 384 en 397.

This and the following map display a great similarity to the representation of Fernando de Noronha that Isaak de Graaf included in his atlas around 1700 (Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-6 II). Probably here we are dealing with elegantly produced copies that were made in a somewhat later period for private collectors. De Graaf himself undoubtedly had a map made on the spot as model, possibly a version of the two drawings on sheet 45 above and centre made in 1678, or a third specimen that has not survived. The anonymous map on sheet 44 above originally belonged to a small atlas or series of maps, all from the same hand, of which only a few have been preserved; in this connection see also sheets 48, 384 and 397.

blad 44 onder / sheet 44 below:

Universiteitsbibliotheek Leiden, collectie Bodel Nijenhuis 006-15-010.

[Anoniem, 1700-1750] :
[Anonymous, 1700-1750] :

Il: Ferdonando de Noronho.

The Island of Fernando de Noronha.

Schaalstok van Een Duijtsche Mijl = [ca 1 : 55.000].
Scale-bar of *Een Duijtsche Mijl* = [approximately 1 : 55,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 41 x 53 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 41 x 53 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

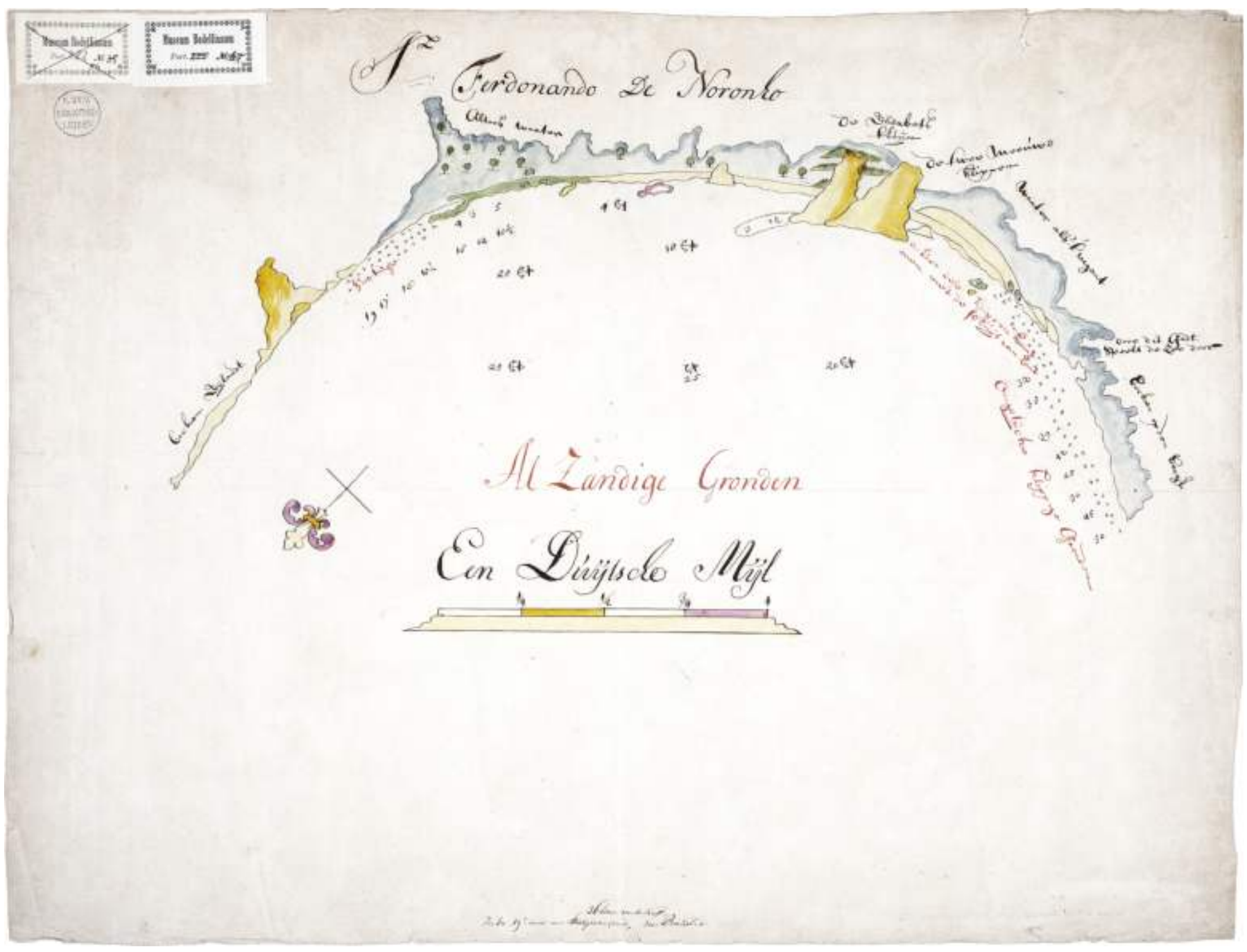

blad 45 boven / sheet 45 above:

Western Cape Archives and Records Service, M 1/3946.

[Isbrant Vlick, toegeschreven, 1678] :
[Isbrant Vlick, attributed, 1678] :

Ilhia fardinando de Noronha.

The Island of Fernando de Noronha.

Aquarel op papier, 12,5 x 76 cm.
Water-colour on paper, 12.5 x 76 cm.

De tekeningen boven en midden op blad 45 behoorden waarschijnlijk bij de brief die in juni 1678 door Joan Jantsen en Isbrant Vlick (vermoedelijk respectievelijk schipper en stuurman) vanaf hun bij 'Fardinando' de Noronha voor anker liggende retourschip *'t Huis te Velsen* werd meegegeven aan het jacht *Elisabeth*, dat de Kaap als bestemming had. Dit jacht was enige weken eerder bij het eiland aangekomen en had daar 'een schoone thuijn vervaerdigt dat ons seer wel is te passe gecomen, en seer weeligs voortgegroeijt'; de benaming 'Elisabeths thuijn' komt op diverse latere kaarten voor. *'t Huis te Velsen* was eind 1677 uit Galle (Gale, Ceylon) vertrokken, had de Kaap gemist en was nadien westelijk verzeild geraakt. Uiteindelijk had men het eiland Fernando de Noronha bereikt, waar alsnog kon worden ververst. Het land wordt beschreven als 'clippig' met enkele mooie valleien en begroeid met struiken. Tevens werden muurresten van een gebouwtje aangetroffen, dat op de tekening naast de twee in de baai liggende rotsen (Morro dos Dois Irmaos, de Twee Gebroeders) is te zien en waarschijnlijk de restanten vormde van de behuizing van de hiervoor vermelde Portugees en zijn slaven. Een overvloed aan duiven en ander gevogelte kon worden geschoten, maar de rondlopende geiten waren moeilijk te vangen. Zie ook de naam 'Bocken Eiland' op de twee voorgaande kaarten.

The drawings above and centre on sheet 45 probably belong with the letter that Joan Jantsen and Isbrant Vlick (apparently skipper and mate respectively) handed over from their return ship *'t Huis te Velsen* lying at anchor at 'Fardinando' de Noronha to the yacht *Elisabeth*, which was heading for the Cape, in June 1678. This yacht had arrived at the island several weeks earlier and had 'made a fine garden which came in handy to us and is growing very luxuriantly'; the name *Elisabeths thuijn* (Elizabeth's garden) occurs on various later Dutch maps. The *'t Huis te Velsen* had departed from Galle (Gale, Ceylon) at the end of 1677, had missed the Cape and after that had strayed too far westward. Finally the ship had reached Fernando de Noronha, where the crew were still able to get supplies. The land is described as 'rocky', with several nice valleys and overgrown with bushes. The remains of the walls of a small building were also found, which can be seen in the drawing next to the two rocks in the bay (Morro dos Dois Irmaos, the Two Brothers), and were probably what was left of the housing of the Portuguese man and his slaves mentioned above. They were able to shoot an abundance of doves and other birds, but the wild goats were difficult to catch. See also the name *Bocken Eiland* (Goat Island) on the two preceding maps.

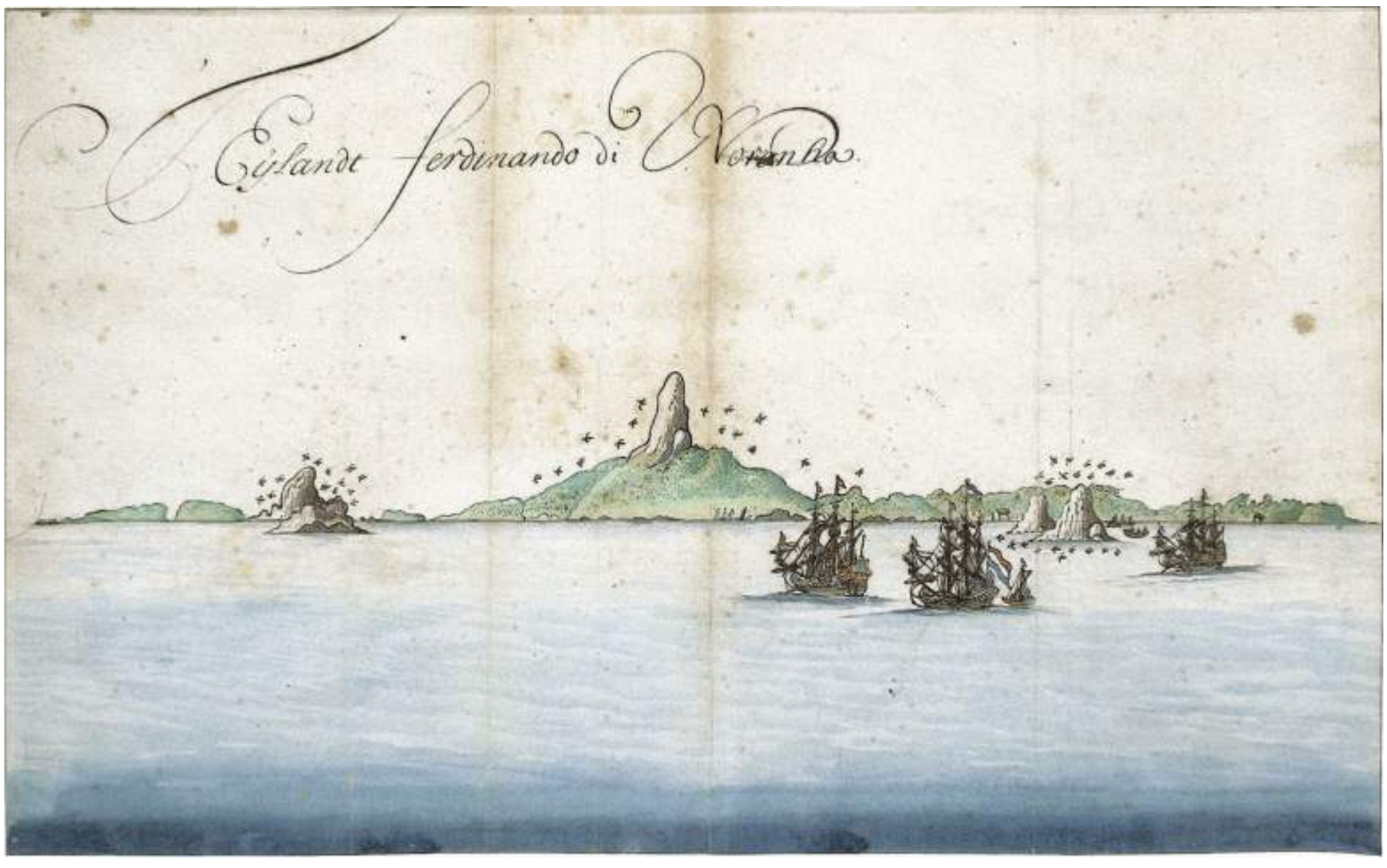

blad 45 midden / sheet 45 centre:

Western Cape Archives and Records Service, M 1/3945.

[Isbrant Vlick, toegeschreven, 1678] :
[Isbrant Vlick, attributed, 1678] :

T Eijlandt ferdinando di Noronha.

The Island of Fernando de Noronha.

Aquarel op papier, 28 x 42,5 cm.
Water-colour on paper, 28 x 42.5 cm.

De Martin Vaz-eilanden (Ilhas Martim Vaz), waarvan de voornaamste van noord naar zuid zijn Maria d'Angosto (Ilha do Norte), Martin Vaz (Ilha Martim Vaz, ook Ilha da Racha) en Ilha do Sul, liggen ongeveer 1300 kilometer ten noord-oosten van Rio de Janeiro voor de oostkust van Brazilië. Deze groep eilandjes van vulkanische oorsprong werd in 1501 door de Portugees João da Nova Castella ontdekt en bleef nadien steeds in Portugees bezit. Tegenwoordig behoren de Ilhas Martim Vaz met het nabijgelegen grotere eiland Trinidade (Trindade) tot Brazilië.

The Martin Vaz Islands (Ilhas Martim Vaz), of which the main ones are, from north to south, Maria d'Angosto (Ilha do Norte), Martin Vaz (Ilha Martim Vaz, also Ilha da Racha) and Ilha do Sul, lie about 1300 kilometres to the north-east of Rio de Janeiro off the east coast of Brazil. This group of islands of volcanic origin was discovered in 1501 by the Portuguese João da Nova Castella and after that remained a Portuguese possession. At present the Ilhas Martim Vaz together with the neighbouring larger island of Trinidade (Trindade) belong to Brazil.

blad 45 onder / sheet 45 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 113.

G.F.W. fecit, [1665] :

[Kaarten en profielen van de Martin Vaz-Eilanden].

[Charts and profiles of the Islands of Martin Vaz].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

2 kaarten + 2 profielen : ms op papier, gekleurd, 36 x 51 cm.
2 maps + 2 profiles : ms on paper, coloured, 36 x 51 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verklaringen: [links] een legenda bij de letters A t/m C; [rechts] een legenda bij de letters A t/m M :
Explanations: [left] a key to the letters A to C; [right] a key to the letters A to M :

A. De Vertooningh der hoogen Clip d' Bije korff Z.W. t. W. van ons 1¼ mijle.
B, C. D'Aen Weer Zijden uijt steeckende Clippen.

A. De Vertooningh van't groot Eijlant W. van ons 4 mijlen.
B. De Hoeck Waerachter 't ZO baeijtjen is leggende.
C. Een riff streckende ½ mijl in Zee.
D. 'T Z.O. baeijtje.
E. Een Inham aan d'Oost Cant.
F. De plaets waer een Matroos aen lant swom om water te soeken[…] dien wij voor die tijt verlooren.
G. De plaets daer een van ons een Vaetjen schoon water uijt Riviertjen haelde.
H. Is den Oort waer wij den Verloornen Wederom bequamen.
I. Een Inham aen d'Oost Cant.
K. Clippen.
L. Bossen.
M. Een Clip leggende een pistool schoot van d'Wal.

Begin februari 1665 vertrok de assistent Georg Friedrich (Frederick) Wreede van de Kaap met zeven man op de hoeker *Pimpel* in opdracht naar de Martin Vaz-eilanden om er de mogelijkheden voor de vestiging van een compagnies-post te onderzoeken. De kleine archipel was weliswaar drie jaar eerder al van nabij gepeild door het schip *Maarsseveen*, maar vanwege de onnauwkeurigheid van de beschikbare zeekaarten kostte het de Kaapse expeditie veel moeite de eilanden terug te vinden. Uiteindelijk werden ver westelijk hoge rotsen in zee waargenomen, 'waervan de grootste haer seer hoogh was opdoende, gelijck nevensgaande figuer can uijtwijsen, dog conden noch niet weten wat lant'et mochte wesen'. Het bleek inderdaad de Martin Vaz-groep te zijn, maar de ruwe, rotsachtige eilanden waren nauwelijks toe-gankelijk en in elk geval ongeschikt voor een vestiging. Bij de voortzetting van de reis naar Trinidade stuitte de expeditie onverwachts op de Braziliaanse kust, waarmee overduidelijk was aangetoond dat de gezochte eilanden 'niet op hare ware breette in de kaarten leggen'. Wreede maakte bij zijn rapport deze kaart en aanzichten. Na terugkeer aan de Kaap werd hij naar Mauritius gestuurd als opvolger van het overleden opperhoofd Jacobus van Nieuland. Zie verder blad 396.

At the beginning of 1665 the Assistant Georg Friedrich (Frederick) Wreede set out from the Cape with seven men on the hooker *Pimpel* with orders for the Martin Vaz Islands, for the purpose of investigating the possibilities for establishing a Company post there. This little archipelago had in fact been sighted from close up by the ship *Maarsseveen* three years before, but because of the inaccuracy of the available charts the party from the Cape experienced much trouble in finding the islands. Eventually far to the west they observed high rocks in the sea, 'of which the biggest rose very high, as the accompanying drawing may show, but we could not yet tell what kind of land it was'. It turned out to be indeed the Martin Vaz group, but the rough, rocky islands were hardly accessible and in any case unsuited for a settlement. Continuing the voyage to Trinidade, the expedition unexpectedly came upon the Brazilian coast, thereby demonstrating beyond all doubt that the islands they were looking for 'did not lie at their true latitude on the maps'. Wreede made these charts and views with his report. After returning to the Cape he was sent to Mauritius as successor to the Chief Factor Jacobus van Nieuland who had died. See also sheet 396.

46

blad 46 boven / sheet 46 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 41 fol. 10A.

[Anoniem, 1598] :
[Anonymous, 1598] :

Aldus verthoonde hem het Eijlant gheleghen / bij Maria dangosta en Martyn de vaes / oost zuijt oost van ons, ontrent 9 mylen daervan zynde.

Thus appeared the Island lying / near Maria d'Angosto and Martim Vaz / East South East from us, being from there about 9 miles.

Aldus het selfde legghende noorden van ons ontrent / drie mylen daervan zynde.

Thus the same lying North from us being about / three miles from it.

2 profielen : ms op papier, 20 x 31 cm.
2 profiles : ms on paper, 20 x 31 cm.

Deze vroegste Nederlandse afbeeldingen van de Martin Vaz-eilanden stammen uit het journaal van Jacob Cornelisz van Neck, admiraal van de Tweede Schipvaart (1598-1600), die op de heenweg deze groep kort aandeed alvorens naar Tristan da Cunha door te varen. Volgens het journaal werd een klein eiland gezien waarvan werd aangenomen dat het tot de Martin Vaz-groep behoorde. Hieruit blijkt dat de eilanden toen al bekend waren bij de Nederlandse zeevaarders en de beschikbare kaarten wellicht ook accurater dan Wreede het bijna 70 jaar later deed voorkomen (zie voorgaande kaart). Hoewel Van Neck het aan land gaan eigenlijk te gevaarlijk achtte, gaf hij toch toestemming om het eiland op verversingsmogelijkheden te onderzoeken. In het onherbergzame rotslandschap werd slechts één enkele groene vallei aangetroffen.

These earliest Dutch depictions of the Martin Vaz Islands derive from the journal of Jacob Cornelisz van Neck, admiral of the Second Fleet (1598-1600), which on the way out called briefly at this group before sailing on to Tristan da Cunha. According to the journal, a small island was sighted and this was assumed to belong to the Martin Vaz Group. This shows that these islands were already known to Dutch seafarers at that time and the available maps were perhaps more accurate than stated by Wreede almost 70 years later (see preceding map). Although Van Neck at first considered it too dangerous to go ashore, he eventually did give permission to investigate the possibilities for obtaining supplies on the island. In the inhospitable rocky landscape only one green valley was found.

Ascension, St. Helena en de Tristan da Cunha-groep behoren tegenwoordig tot de British Overseas Territory of St. Helena en worden beschreven op de bladen 46 tot en met 57.

Ascension, St. Helena and the Tristan da Cunha Group at present belong to the British Overseas Territory of St. Helena, and are described on sheets 46 to 57.

Ascension. Het eiland werd in 1501 ontdekt door de Portugese zeevaarder João da Nova Castella en vervolgens op Hemelvaartsdag 1503 'herontdekt' door Alphonso d'Albuquerque, die het derhalve de naam *Ascensión* gaf. Ascension ligt midden in de Atlantische Oceaan op ca. 1300 kilometer ten noordwesten van St. Helena en bleef onbewoond tot 1815, toen Napoleon Bonaparte na zijn nederlaag bij Waterloo verbannen werd naar St. Helena. Op Ascension werd toen ter beveiliging een Britse militaire bezetting geplaatst. In de zestiende eeuw zetten de Portugezen op Ascension ook geiten uit ten behoeve van passerende schepen; verder waren op het eiland voor verversing volop zeevogels en schildpadden beschikbaar.

Ascension. This island was discovered in 1501 by the Portuguese seafarer João da Nova Castella, and then 'rediscovered' on Ascension Day 1503 by Alphonso d'Albuquerque, who therefore gave it the name *Ascensión*. Ascension lies in the middle of the Atlantic Ocean about 1300 kilometres to the north-west of St. Helena and remained uninhabited till 1815, when Napoleon Bonaparte was exiled to St. Helena after his defeat at Waterloo. A British military garrison was posted on Ascension for security at that time. The Portuguese had released goats on Ascension in the sixteenth century for the benefit of passing ships; plenty of sea-birds and turtles were also available on the island for food.

blad 46 midden / sheet 46 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 46 fol. 8.

[Jacob Pietersz, 1598] :

Ascension Oost Noort Oost Van U 2 Mylen.

Ascension East North East From You 2 Miles.

Ascension Noort Noort Oost Van U Omtrent 3 Mylen.

Ascension North North East From You About 3 Miles.

Item Aldus Was Het Eylant Gedaen / Als wy dat eerst quamen te sien en was ontrent / oost ten suyen van ons 4 Duitsche mijlen.

Similarly Thus The Island Appeared / When we first sighted it and it was about / East by South from us 4 German miles.

3 profielen : ms op papier, 15,5 x 19,5 cm (uitsnede).
3 profiles : ms on paper, 15.5 x 19.5 cm (section).

Op dit journaalblad en het volgende tekende Jacob Pietersz (Tweede Schipvaart onder Jacob Cornelisz van Neck, zie blad 36) tijdens het voorbijvaren de kustopdoeningen van Ascension van twee verschillende kanten. De afbeeldingen midden werden gemaakt op de heenreis in 1598, die op blad 46 onder toen hij in 1599 als schipper van de *Friesland* terugkeerde naar patria.

While sailing past the island Jacob Pietersz (Second Fleet under Jacob Cornelisz van Neck, see sheet 36) drew the coast profiles of Ascension from two different angles on this page of the log and the following. The depictions in the centre were made on the way out in 1598, and the one on sheet 46 below when he was returning home in 1599 as skipper of the *Friesland*.

Bijschriften: pag. 48 / Captions: p. 48

blad 46 onder / sheet 46 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 46 fol. 50.

[Jacob Pietersz, 1599] :

Item aldus vertoonde hem het eylant Ascencion / en was zo verd als men van beneden zien kunde.

Similarly thus appeared the island of Ascension / and was as far as can be seen below.

1 profiel : ms op papier, 5,5 x 11,5 cm (uitsnede).
1 profile : ms on paper, 5.5 x 11.5 cm (section).

Sint Helena. Het was opnieuw João da Nova Castella die op 18 augustus 1502 St. Helena ontdekte en het eiland vernoemde naar Helena van Constantinopel, de moeder van de Romeinse keizer Constantijn de Grote en later vereerd als heilige met 18 augustus als naamdag. Hoewel het nadien niet permanent door Portugezen was bewoond, kwamen er later een kerkje (dat de naam gaf aan de Kerkvallei) en een paar huisjes waar zieke schepelingen konden bijkomen totdat ze met een volgend passerend schip hun reis konden voortzetten. Geiten en varkens werden uitgezet en vruchtbomen geplant, vooral limoenen, waarvan in Van Riebeecks tijd grote hoeveelheden zaden, stekken en jonge boompjes naar de Kaap werden verscheept voor aanplant in de Compagniestuin. St. Helena groeide in de eerste helft van de zeventiende eeuw uit tot het belangrijkste verversingsstation voor de terugreis van de Kaap naar Europa, in het bijzonder voor schepen van de Engelse en Nederlandse compagnieën. Voor de Portugezen werd dit aanleiding het eiland in deze periode verder te mijden en verversing voortaan te halen in hun diverse vestigingen aan de westkust van Afrika.

In 1633 nam de oud-gouverneur-generaal Jacques Specx (1629-1632) op weg naar patria St. Helena officieel in bezit, heel diplomatiek namens de 'Staet der Vereenichde Nederlanden' aangezien de Atlantische Oceaan onder het octrooi van de West-Indische Compagnie viel en de VOC dus bezwaarlijk aanspraken op het eiland kon maken. De daartoe aan boord uitgeschreven akte werd op een paal gespijkerd; een tweede exemplaar bevindt zich tegenwoordig nog in het Nationaal Archief en is in de inleiding gereproduceerd op blad 13. De Nederlandse aanspraken werden echter niet gevolgd door een vestiging of de bouw van een fort, zodat Specxs' handeling in de praktijk een dode letter bleef. Het kostte de Engelsen in 1659 dan ook geen moeite om op hun beurt St. Helena in bezit te nemen, waarna er een permanente bezetting werd geplaatst en op het eiland in de loop van de volgende decennia uitgebreide versterkingen werden aangelegd. Ter ere van de hertog van York, de latere Engelse koning Jacobus II (1685-1688), kreeg de Kerkvallei de naam James Valley, waarin de hoofdvestiging James Town (nu Jamestown) werd gebouwd met het James Fort ter bescherming. Een poging tot herovering in december 1672 vanuit de Kaap door een VOC-expeditie onder leiding van Jacob de Geus had in eerste instantie succes, maar werd in het volgende jaar tenietgedaan door een Engelse tegenaanval. Sindsdien is het eiland in Britse handen gebleven.

Saint Helena. It was once more João da Nova Castella who discovered this island on 18 August 1502 and named it after Helena of Constantinople, who was the mother of the Roman emperor Constantine the Great and later revered as a saint with 18 August as her name-day. Although after this it was not permanently inhabited by the Portuguese, later there were a little church (that gave its name to Church Valley) and a few houses where sick members of ships' crews could recover until they were able to resume their journey on the next passing ship. Goats and pigs were released and fruit trees planted, in particular limes, of which in Van Riebeeck's time large quantities of seeds, cuttings and saplings were shipped to the Cape to be planted in the Company's garden. In the first half of the seventeenth century St. Helena grew into the main victualling station for the return voyage from the Cape to Europe, in particular for ships belonging to the English and Dutch Companies. This was reason for the Portuguese to avoid the island from that time and hence to seek their supplies at their various posts on the west coast of Africa.

In 1633 the former Governor-General Jacques Specx (1629-1632) while on his way home officially took possession of St. Helena, very diplomatically in the name of the 'State of the United Netherlands', seeing that the Atlantic Ocean came under the charter area of the West India Company and as a consequence the VOC could scarcely make a claim to the island. The deed for this was written on board and then nailed to a post; and a copy of it is now still to be found in the Netherlands National Archives and is reproduced in the Introduction on sheet 13. However, the Dutch claims were not followed by a settlement or the building of a fort, so that in practice Specx's action remained a dead letter. Hence it was not difficult for the English in their turn to take possession of St. Helena in 1659, after which a permanent garrison was placed on the island and in the course of the following decades extensive fortifications were built. In honour of the Duke of York and later English King James II (1685-1688) Church Valley was given the name James Valley, in which the main town, James Town (Jamestown) was built with James Fort to protect it. An attempt by a VOC expedition from the Cape led by Jacob de Geus to retake it in December 1672 had initial success, but was undone by an English counterattack in the following year. Since then the island has remained in British hands.

blad 47 boven / sheet 47 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 36:34.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

't Eijlandt Ascension. / is gelegen op .7. graaden en 28 minuten / Zuijder Breedte.

The Island of Ascension. / is situated at 7 degrees and 28 minutes / Southern Latitude.

't Eijlandt, St. Helena. / gelegen op de Hoogte van .16. graden en een ¼ / Besuijden de Linie.

The Island, of St. Helena. / situated at the Latitude of 16 degrees and ¼ / South of the Equator.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, gekleurd, 50,5 x 45 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, coloured, 50.5 x 45 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

De kaart van St. Helena die Johannes Vingboons voor de atlas van Laurens van der Hem tekende, op één blad met een aanzicht van Ascension, lijkt terug te gaan op de gravure in Jan Huyghen van Linschotens *Itinerario* van 1598, echter met toevoeging van het kerkje in de Kerkvallei aan de noordwestkant (linksonder) van het eiland. Vingboons kan deze gegevens hebben overgenomen van het eveneens in de *Itinerario* opgenomen gezicht op St. Helena vanuit het noorden.

(vervolg op pag. 48 / continued on p. 48)

(vervolg van pag. 47 / continued from p. 47)

This map of St. Helena that Johannes Vingboons drew for the atlas of Laurens van der Hem, on one sheet with a view of Ascension, seems to be derived from the engraving in Jan Huyghen van Linschoten's *Itinerario* of 1598, but with the addition of the little church in the Church Valley on the north-western side (lower left) of the island. Vingboons may have taken this from the view of St. Helena from the north which was also included in the *Itinerario*.

blad 47 onder / sheet 47 below:

Badische Landesbibliothek, K478 fol. 98.

[Aert Gijsels, 1638] :

Sant Elena.

St. Helena.

Potloodtekening, 18,5 x 30 cm.
Pencil drawing, 18.5 x 30 cm.

Aert (Artus) Gijsels, die in de voorgaande jaren een tweede termijn in Oost-Indië had gediend als gouverneur van Ambon en raad van Indië en in 1638 als admiraal van de retourvloot naar patria terugkeerde, maakte in dat jaar een tekening van St. Helena tijdens het verblijf van zijn schepen op deze rede. De vloot kon hier goede verversing inslaan en Gijsels maakte van de gelegenheid gebruik het half vergane dak van het kerkje te laten repareren. De legenda bij de letters in de kaart ontbreekt. Voor een uitgebreide beschrijving van leven en werk van Artus Gijsels in de Oost en elders, zie Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*.

Aert (Artus) Gijsels, who in the preceding years had served a second term in the East Indies as Governor of Ambon and member of the Council of the Indies, and returned home in 1638 as admiral of the return fleet, in that year made a drawing of St. Helena while his ships were in the roads of this island. The fleet was able to take on good supplies and Gijsels used the opportunity to have the half decayed roof of the little church repaired. The legend pertaining to the letters on the map is missing. For a full description of the life and work of Artus Gijsels in the East and elsewhere, see Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*.

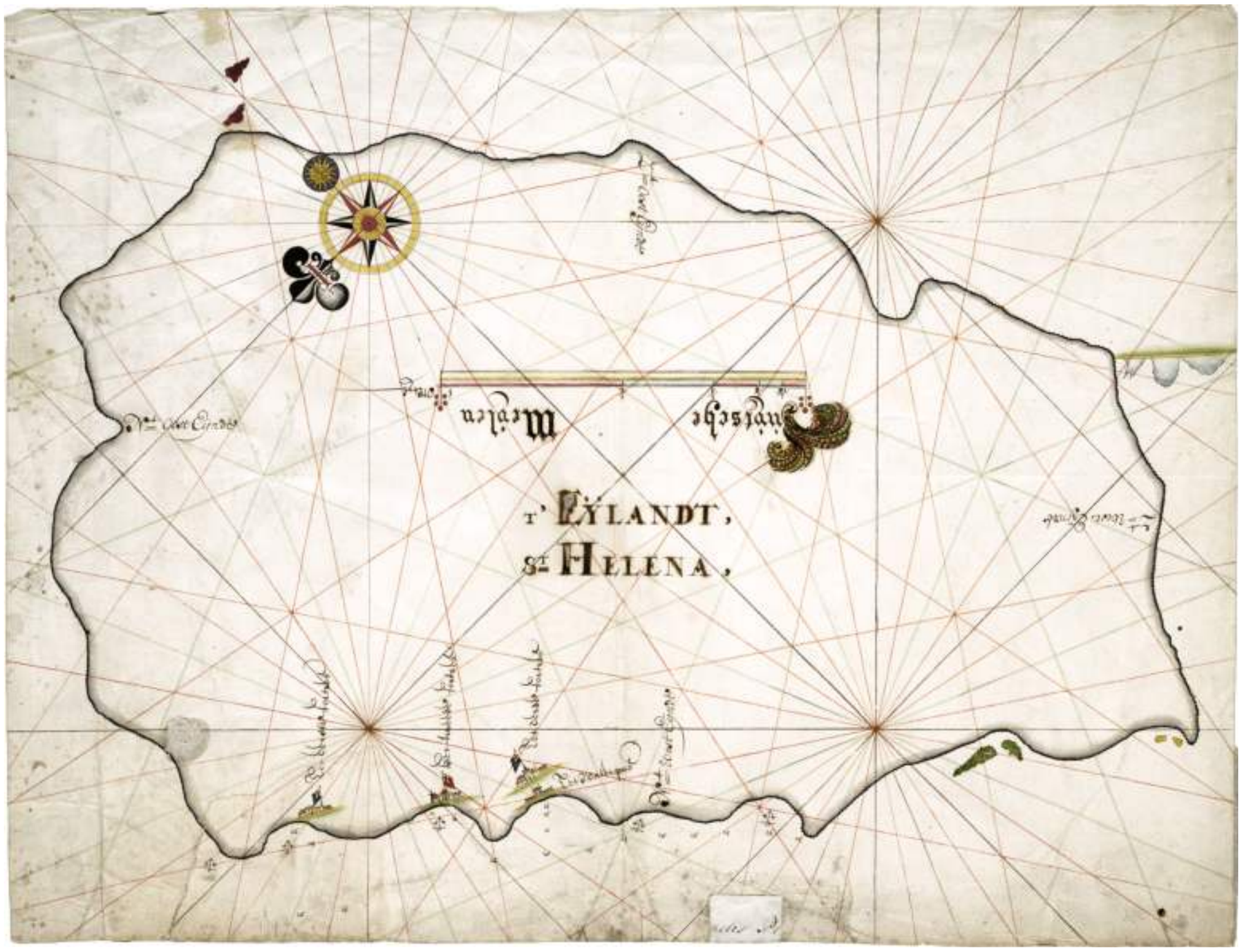

blad 48 boven / sheet 48 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 335.

[Anoniem, 1680-1720] :
[Anonymous, 1680-1720] :

T' Eijlandt, / St. Helena.

The Island of, / St. Helena.

Schaalstok van 1 Duijtsche Meijlen = [ca 1 : 47.800].
Scale-bar of *1 Duijtsche Meijlen* = [approximately 1 : 47,800].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 41 x 54 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 41 x 54 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

De anonieme kaartenmaker nam als voorbeeld de kaart die John Seller in 1675 opnam in zijn *Atlas Maritimus*, de eerste nieuwe kaart van St. Helena die na van Van Linschoten in druk werd uitgegeven. Van de op de noordwestkust (onder) aangegeven eerste, tweede en derde versterking ('fortres') is de meest rechtse die van de hoofdvestiging Jamestown met James Fort en een zeebatterij (naar de indertijd gangbare Nederlandse benaming hier aangeduid als 'waterpas').

The anonymous map-maker took as his model the map which John Seller included in his *Atlas Maritimus* in 1675, the first new map of St. Helena to be published in print after that of Van Linschoten. Out of the first, second and third forts (*fortres*) indicated on the north-west coast (below), the one farthest right is the main defence of Jamestown, with James Fort and a sea battery (shown here with the then current Dutch term *waterpas*).

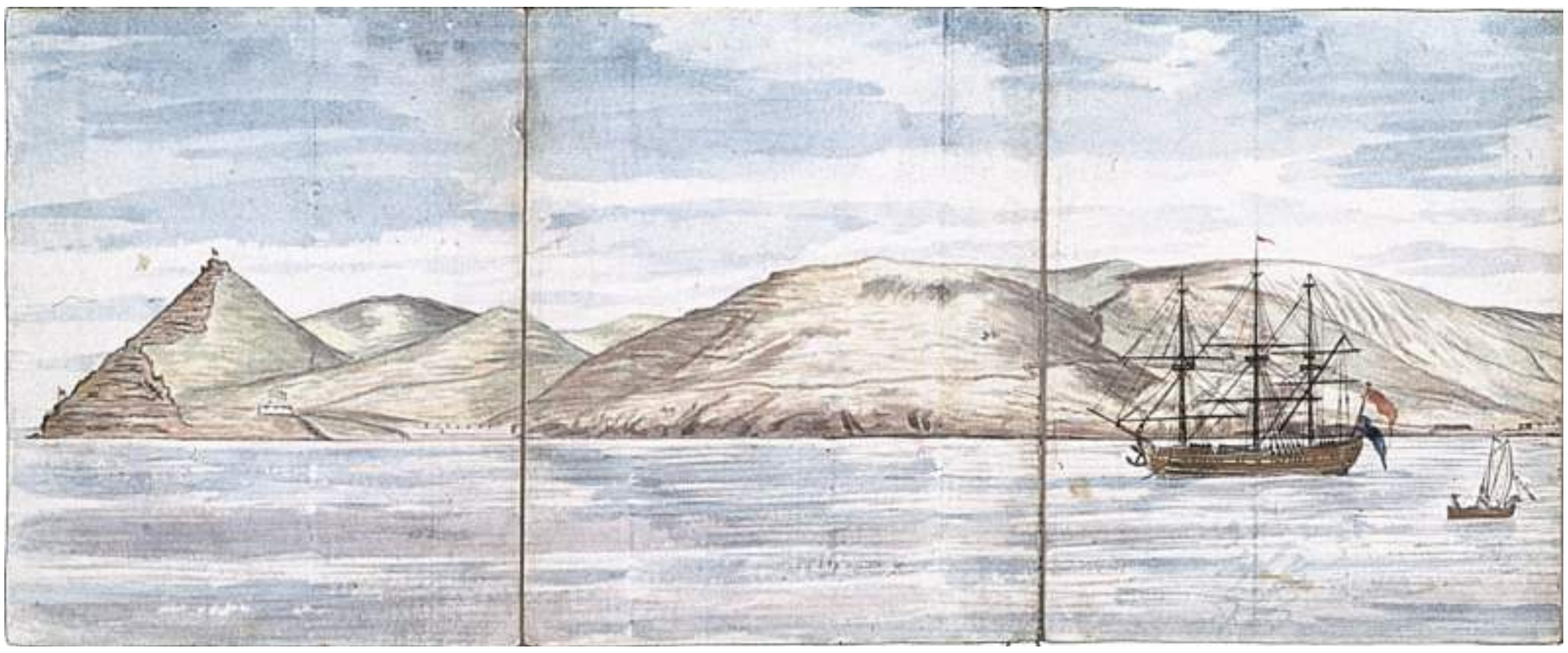

bladen 48-49 onder / sheets 48-49 below:

Particuliere collectie / Private collection.

[Jan Brandes], den 31 Maart 1787 :

Het Eiland St. Helena getekend van de Rhee.

The Island of St. Helena drawn from the Roadstead.

Aquarel op papier, 18,5 x 106,5 cm.
Water-colour on paper, 18.5 x 106.5 cm.

Na een verblijf van zes jaar op Java als luthers predikant in Batavia begon Jan Brandes in augustus 1785 aan de thuisreis naar Europa. Van de vele tekeningen die hij tijdens zijn ambtsperiode in Batavia maakte, vooral in de vorm van uitgebreide illustraties in zijn dagboeken, is het merendeel bewaard gebleven in de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam en in particuliere verzamelingen in Zweden. Voor zover deze een topografisch karakter hebben, zijn ze gereproduceerd in Deel II: *Java en Madoera*. De terugreis per *Stavenisse* voerde Brandes en zijn zoon eerst naar Ceylon (oktober 1785 - februari 1786), waar hij eveneens tal van tekeningen maakte (opgenomen in Deel IV: *Ceylon*). Van mei 1786 tot maart 1787 verbleef hij aan de Kaap, waar hij gedurende het grootste deel van deze periode met zijn zoon te gast was bij de koopman Johan Georg Lochner op de boerderij Vergenoegd in Hottentots Holland, ca. 40 kilometer oostelijk van Kaapstad (bladen 154-155 en 282-283). Het laatste traject van de thuisreis ging zoals gebruikelijk langs St. Helena, waarvan Brandes vanaf zijn schip *Zeepaard* op 31 maart 1787 dit aanzicht tekende. Het toont de meervoudig versterkte noordwestkust van St. Helena, waar geregeld werd ververst door schepen van diverse nationaliteiten. Bij Crown Point geheel links, de uiterste noordpunt van St. Helena, wapperen seinvlaggen aan de voet en op de top van Sugar Loaf Hill. Van links naar rechts zijn drie grote kustversterkingen te onderscheiden: Half Moon Battery, Chubb's Battery en Munden's Battery. De laatste was vernoemd naar Sir Richard Munden, leider van de expeditie die in mei 1673 het eiland op de Nederlanders heroverde. Rechts daarvan ligt de hoofdvestiging Jamestown met het James Fort (gewoonlijk aangeduid als The Castle) en de zeebatterij. Vergelijk het uit ongeveer dezelfde positie getekende, maar bijna anderhalve eeuw oudere aanzicht van St. Helena door Johannes Vingboons op blad 49 boven.

After a sojourn of six years in Java as a Lutheran clergyman, in August 1785 Jan Brandes began the journey home. The majority of the many drawings that he made during his term in Batavia, in particular in the form of numerous illustrations in his diaries, have been preserved in the collection of the *Rijksmuseum* in Amsterdam and in private collections in Sweden. To the extent that these are of a topographical nature, they have been reproduced in Volume II: *Java and Madura*. The return trip on the *Stavenisse* took Brandes and his son first to Ceylon (October 1785 - February 1786), where he also made many drawings (included in Volume IV: *Ceylon*). From May 1786 till March 1787 he remained at the Cape, where he spent most of the time as a guest of the merchant Johan Georg Lochner on the farm Vergenoegd in Hottentots Holland, about 40 kilometres east of Capetown (sheets 154-155 and 282-283). The last stage of the journey home took him as was customary past St. Helena, where Brandes made this view from his ship the *Zeepaard* on 31 March 1787. It shows the north-west coast of St. Helena with its multiple fortifications, where ships of various nationalities regularly took on supplies. At Crown Point on the far left, the extreme northern point of St. Helena, signal flags are flapping at the foot and on the top of Sugar Loaf Hill. From left to right three large coastal fortifications can be distinguished, namely Half Moon Battery, Chubb's Battery and Munden's Battery. The lastmentioned was named after Sir Richard Munden, who was leader of the expedition that recaptured the island from the Dutch in May 1673. To the right of this are the main settlement of Jamestown with James Fort (mostly called The Castle) and the sea battery. Compare this with the view of St. Helena by Johannes Vingboons on sheet 49 above, drawn from about the same position but almost one and a half centuries later.

Dese Vloot is alhier gearrijveert den 6. April 1629. geseijlt van Batavia 1996. mylen, heeft onder weegh geweest.
Aldus vertoont hem 't Eylandt S.te Helena, alsmen op de Reede aen de Noordt West Zyde geanckert Leyt, in 24. Vademen Sandtgronde, het Kerckjen Zuijdtoost van u, omtrent een Muschetscoot van Lant, heeft inde Latitudo. 16. graden, en in de Longitudo 31. graden Veertich Minuten, Ses graaden Noordoosteringh.
A. Nassouw. B. der Veer. C. Prins Willem. D. Delfshaven. E. Vlissingen. F. De Leeuwin.
Vijff Maanden en Een Dach, is van Daar Vertrocken Den Veertiende dito der Selver maandt.
A B C D E F

blad 49 boven / sheet 49 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 36:33.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Aldus vertoont hem 't Eijlandt Sta. Helena […].

Thus appears the Island of St. Helena […].

Aquarel op papier, gekleurd, 37 x 51 cm.
Water-colour on paper, coloured, 37 x 51 cm.

Verklaringen: [boven] vervolg van de titel en een legenda bij de letters A t/m F :
Explanations: [above] continuation of the title and a key to the letters A to F :

Als men op de Reede aen de Noordt / West Zijde geanckert Leyt, in 24. vademen Sandtgrondt, het kerkjen Zuijdoost / van u, omtrent een muscketscoot van Lant, heeft in de Latitude 16. graden en in / de Longitudo .31. graden veertich Minuten, Ses graaden Noordoosteringh.

A. Nassouw.
B. Der Veer.
C. Prins Willem.
D. Delfshaven.
E. Vlissingen.
F. De Leeuwin.

[linksboven] een aantekening :
[upper left] a note :

Dese vloot is alhier gearrijveert den 6. April 1629 geseijlt van Batavia, 1996. mylen, heeft onder weegh geweest.

[rechtsboven] een aantekening :
[upper right] a note :

Vijff maanden en Een Dach, is van Daar vertrocken Den Veertiende dito der Selver maandt.

Hoewel dit gezicht op St. Helena veel overeenkomsten vertoont met de afbeeldingen in de *Itinerario* van Van Linschoten en deze wellicht als basis heeft, lijkt Vingboons hier mede een in 1629 ter plaatse getekend voorbeeld te hebben gebruikt. De schepen van de retourvloot van 1629 liggen keurig in formatie voor anker op de rede bij de Kerkvallei, waarin onder meer appel- en limoenbomen waren geplant. Op de bergen is de jacht op nogal groot uitgevallen geiten uitgebeeld.

Although this view of St. Helena displays many similarities to the depictions in the *Itinerario* of Van Linschoten, and probably has these as a basis, Vingboons also seems to have used a model drawn in 1629 on the spot. The ships of the return fleet of 1629 are at anchor in neat formation in the roads off the Church Valley, where such trees as apple and lime had been planted. In the mountains the crews can be seen hunting rather oversized goats.

blad / sheet 50:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-12-037.

J. Nijhov fecit, 1658 :

Affbeeldinge van 't Eylandt Sant Helena.

Depiction of the Island of St. Helena.

Schaalstok van 1 Miliaria Germanica Communia = [ca. 1 : 51.400].
Scale-bar of *1 Miliaria Germanica Communia* = [approximately 1 : 51,400].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 40 x 51 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 40 x 51 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verklaringen: [rechts] een legenda bij de letters A t/m W en een gedicht :

Uitlegginge van deze Caarte
A. De Beeren Valleij.
B. De Krake Valleij.
C. De Kerkvalleij.
D. De drooge Valleij.
E. De Suuring Valleij.
F. De Appel valleij.
G. De Ree van S:t Helena.
H. Meuwe Klippen.
I. De Jagers Hutten van Peerle.
K. Ditto van Orangien.
L. Van de Hector.
M. Van de Leeuw.
N. Van Malucca.
O. Van d'Achilles.
P. Van d'Oude Leuw.
Q. 2 Watervallen.
R. De Boxbergen.
S. De piek van waar 't hele Eijlandt overziet.
T. De pompelmoeze Valleij.
V. De valleye van de spooken.
W. De Tafelbergh.

Op de gelegentheyt van / van / Sant helena.

1.
Nu veel de vruchtbaarheit van S:t Helena
Haar Gaven milder uit, als oit voorheen,
Wanneer de Vloot van Draak [Drake], off de lHermijt [de l'Hermite],
Off andre Helden van vaaloude Tijdt.
2.
Hier quam ten Anker uit het woeste Meijr:
En sloegh op 't Land, haar legertente neer,
Al wat men doen Moest en Arbeit zocht:
Dat werd onz nu goedgunstig toegebrocht:
3.
D'Oranjeboom, ontlast zijn groen-geweij
Van 't gulden Ooff, in menige Valleij:
Al 't aard-gewas, al't onbezielde Kruit,
Breid zich verheucht, voor zoo veel Menschen uit:
4.
Het water, dat men zoo zorgvuldig spaard,
Schoon dat men in en op het water vaard,
Komt ongevercht, en lest den Heten Dorst,
van menig braaf en Rustig Adelborst:
5.
'T Schuimbeckend Everzwijn, vergeet zijn kracht,
En woest geweld, in 't midden van de Jacht:
d'Onnozele Duijf verroerd haar vlerken niet,
Schoon zij het' Roer omtrant haar blinken ziet:
6.
Het koude visjen, hapt staag na de lijn,
En will met kracht, van 't staal gevangen zijn:
't Onkuische Berrighoen, word op een Tydt
Terwijl het schreit, de asem en 't leven quijt:
7.
Men ziet geen wolke, die der Bergen kruin
Verdommelt, inden Damp van driftig bruin:
De klare zon, verzilverd Bergh en Vall.,
t Is Lieflik weer, en Zomer over all.
8.
O sant Heleen ik dank uw voorde Gunst,
En zou mijn Dankbaarbeit graag voor de konst
Doen blijken, maar, verschoon mijn slecht verstant
Tot dat ik koom in 't Waarde Vaderlandt,
9.
Dan zal ik na de Mate van mijn Geest
Verzorgen, dat men uw aanschout: en leest,
Off gij den hall off Dooden weer verwerkt,
En 't Varendt Volk een paradijz verstrekt.

Joan Nieuhoff (of Nieuhof, hier zelf signerend als *Nijhov*) tekende een enigszins wonderlijk uitgevoerde maar zeer informatieve kaart van St. Helena, dat hij aandeed tijdens zijn terugreis uit Batavia in 1658. Samen met de tekening op blad 51 boven, een gezicht vanuit de Kerkvallei naar zee, illustreert Nieuhoff hoe de bemanningsleden van ieder schip een eigen kampement hebben opgeslagen en nu druk bezig zijn met jagen en vissen om de scheepsvoorraden aan te vullen. Zijn lovende gedicht doet niet vermoeden dat St. Helena toen als voedselbron uitgeput begon te raken. Een jaar na Nieuhoffs bezoek namen de Engelsen het eiland in.

Nieuhoff werkte in dienst van de West-Indische Compagnie van 1640 tot 1649 in Brazilië. In 1653 ging hij over naar de VOC, waarvoor hij in de Oost diverse functies vervulde. Na zijn thuisreis in 1658 kreeg de reiskoorts hem spoedig opnieuw te pakken; een tweede dienstverband bij de VOC volgde nog in hetzelfde jaar, waarna hij pas in 1671 weer in Europa terugkwam. Een derde reis voerde hem kort daarop naar de Kaap, vanwaar hij in oktober 1672 werd meegezonden met een expeditie naar Madagascar om slaven te halen. Daar verdween hij later in dat jaar met enkele andere opvarenden spoorloos bij een landingspoging om drinkwater in te nemen. Nieuhoff werd wereldberoemd door zijn verslag met eigen illustraties van de eerste gezantschapsreis van de VOC naar de keizer van China in 1655-1657 onder leiding van Pieter de Goyer en Jacob de Keijzer, dat in 1665 in boekvorm verscheen. Zijn ervaringen in Brazilië en in de Oost, speciaal in Batavia, werden postuum uitgegeven in 1682, eveneens rijkelijk geïllustreerd naar tekeningen die hij ter plaatse had gemaakt.

Joan Nieuhoff (or Nieuhof, and he even signs himself *Nijhov* here) drew a somewhat strangely executed but very informative map of St. Helena, where he called during his homeward voyage from Batavia in 1658. Together with the drawing on sheet 51 above, a view from the Church Valley toward the sea, Nieuhoff illustrates how the crew of each ship have set up their own camps and are now occupied with hunting and fishing in order to supplement the ships' supplies. His laudatory poem contains no hint that St. Helena was then beginning to be exhausted as a source of food. A year after Nieuhoff's visit the English captured it.

From 1640 to 1649 Nieuhoff was in the service of the West India Company in Brazil. In 1653 he went over to the VOC, for which he occupied various positions in the East. After returning home in 1658 he soon got sea-fever once more; a second term of service with the VOC followed in the same year, from which he only came back to Europe in 1671. Shortly after that a third journey took him to the Cape, from where in October 1672 he was sent to Madagascar with an expedition to obtain slaves. Later that year he disappeared there without trace with several other crew in an attempt to land to take on drinking water. Nieuhoff became world famous for his report with his own illustrations on the first VOC embassy to the Chinese Imperial Court in 1655-1657, led by Pieter de Goyer and Jacob de Keijzer, which first appeared in book form in 1665. His experiences in Brazil and in the East, in particular in Batavia, were published posthumously in 1682, likewise richly illustrated from drawings that he had made on site.

blad 51 boven / sheet 51 above:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-12-099.

J: Nijhov fecit, Ao 1658 :

De Kerck-Valley van 't Eijlant Santa Helena Ao 1658.

The Church Valley on the Island of St. Helena Ao 1658.

Aquarel op papier, 40,5 x 51 cm.
Water-colour on paper, 40.5 x 51 cm.

blad 51 onder / sheet 51 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, BWN 25.

[Johannes Rach, leerling of navolger, 1762-1780] :
[Johannes Rach, apprentice or follower, 1762-1780] :

Het Gezigt op Het Eijland St. Helena van de / Reede af te zien.

The View of the Island of St. Helena / as seen from the Roadstead.

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 35,5 x 52 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 35.5 x 52 cm.

Deze onvoltooide tekening of het voorbeeld ervoor, met een aanzicht van Jamestown op St. Helena, maakte Johannes Rach tijdens zijn uitreis naar de Kaap in 1762; zie ook blad 37.

Johannes Rach made this unfinished drawing or a model for it, with a view of Jamestown on St. Helena, during his voyage out to the Cape in 1762; see also sheet 37.

De Kerck Valley van 't Eylant Sant Helena A°. 1676.

Pl. XXV

Het gesicht van Het Eylandt S.t Helena voor de Reede ofte Rien

(Deel/Vol. I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-6 I).

De Tristan da Cunha-groep ligt in het zuiden van de Atlantische Oceaan op ongeveer 2800 kilometer ten westen en zuidwesten van Kaap de Goede Hoop en bestaat naast enkele kleinere uit de hoofdeilanden Tristan da Cunha, Inaccessible Island (op oude Nederlandse kaarten Nachtglas Eiland), Nightingale Island (Gebroken Eiland) en, apart gelegen op ca. 400 kilometer ten zuidoosten van de overige drie, Gough Island (Diego Alvarez). De eilanden, in 1506 ontdekt door de Portugese admiraal Tristão d'Acunha, werden voorzover bekend door Nederlandse zeevaarders voor het eerst aangedaan in 1643, toen het schip *Heemskerck* er ankerde en Tristan da Cunha werd onderzocht. Het rapport vermeldt dat er aan de noordzijde goede ankergrond was en het land vlak en groen. Een overvloed aan groenten (wilde planten), meeuwen, pinguïns, zeerobben en vis vormde uitstekende verversing voor de opvarenden. Deze veelbelovende rapportage over foerageringsmogelijkheden in dit verder geheel lege deel van de Atlantische Oceaan stimuleerde nader onderzoek, waartoe eind november 1655 schipper Jan Jacobsz met de galjoot *Nachtglas* werd uitgezonden van de Kaap voor een eerste gerichte verkenning (blad 52 boven). Nadat in latere jaren enkele schepen in moeilijkheden waren geraakt bij de eilanden, werden ze in 1696 op last van de Heren Zeventien opnieuw bezocht en nu volledig in kaart gebracht tijdens de uitreis van de befaamde Zuidland-expeditie onder leiding van Willem Hesselsz de Vlamingh. Deze expeditie is uitgebreid beschreven door Günter Schilder in *De ontdekkingsreis van Willem Hesselsz. de Vlamingh in de jaren 1696-1697* ('s-Gravenhage 1976) en, met betrekking tot de verkenning van de West-Australische kust, ook in Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*. De exploratie van de Tristan da Cunha-groep door De Vlamingh heeft twee series topografische tekeningen van de eilanden opgeleverd, die hier zijn gereproduceerd op de bladen bladen 52-56. Een originele kaart is echter niet bewaard gebleven. Mogelijk baseerde Isaak de Graaf zijn kaart van de eilanden (Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-6 I), op het nu niet meer bekende origineel van De Vlamingh.

The Tristan da Cunha Group lies in the southern part of the Atlantic Ocean about 2800 kilometres to the west and south-west of the Cape of Good Hope, and apart from several smaller islands consists of the main islands Tristan da Cunha, Inaccessible Island (on old Dutch maps called Nachtglas Eiland), Nightingale Island (Gebroken Eiland) and, separated from the other three at about 400 kilometres to the south-east, Gough Island (Diego Alvarez). These islands, which were discovered by the Portuguese admiral Tristão d'Acunha in 1506, were as far as is known first visited by Dutch seafarers in 1643, when the ship *Heemskerck* anchored there and investigated Tristan da Cunha. The report says that on the northern side there was good seabed for anchoring and the land was flat and green. An abundance of greens (that is, wild plants), gulls, penguins, seals and fish offered excellent victualling for sailors. This promising report on the possibilities for foraging in an otherwise completely empty part of the Atlantic Ocean stimulated further investigation, for which purpose at the end of November 1655 the skipper Jan Jacobsz was sent out from the Cape in the galliot *Nachtglas* for a first specific study (sheet 52 above). When in later years several ships had got into difficulties near these islands, in 1696 the Gentlemen Seventeen gave instructions to visit them again and now map them completely, during the outward voyage of the famous South Land expedition of Willem Hesselsz de Vlamingh. This expedition has been described in detail by Günter Schilder in *Voyage to the Great South Land, Willem de Vlamingh 1696-1697* (Sydney 1985) and, with reference to the exploration of the coast of Western Australia, also in Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*. The exploration of the Tristan da Cunha Group by De Vlamingh produced two series of topographical drawings, which are reproduced here on sheets 52-56. An original map has, however, not been preserved. Possibly Isaak de Graaf based his map of the islands (Volume I: *Atlas Isaak de Graaf / Atlas Amsterdam*, I-6 I) on the no longer known original by De Vlamingh.

blad 52 boven / sheet 52 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 114A.

Jan Jacobsz. Schipper, 1656 Janwri 7 :
Jan Jacobsz. Skipper, 1656 January 7 :

[Kaart van de Tristan da Cunha-eilanden].

[Chart of the Tristan da Cunha Islands].

Schaalstok van 5 Duisse Mile 15 voor een graet =
[ca. 1 : 127.700].
Scale-bar of *5 Duisse Mile 15 voor een graet* =
[approximately 1 : 127,700].

1 kaart : ms op papier, 52 x 79 cm.
1 map : ms on paper, 52 x 79 cm

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Jan Jacobsz, schipper op de galjoot *Nachtglas* die in juni 1655 uit patria was vertrokken, werd na aankomst aan de Kaap in oktober 1655 op expeditie naar Tristan da Cunha gezonden met de opdracht de eilanden op hun mogelijkheden als veilige ankerplaats en verversingsstation te onderzoeken. Jacobsz noemt de eilanden 'Tristan da Cuna, Gebrocken Ailant en het Nachtglas Ailant'. Op het eerstgenoemde eiland trof men het plankje met opschrift aan dat de bemanning van de fluit *Heemstede* daar in 1643 op de rotsen had gespijkerd. Er werd een eigen bordje naast gehangen met het opschrift ''t Galjodt 't Nagtglas, Jan Jacobs, den 10 february 1656', evenals op het nieuw verkende en naar het eigen schip vernoemde eilandje Nachtglas (nu Inaccessible Island). De door Jacobsz gemaakte kaart van de eilandengroep werd samen met zijn rapportage door Jan van Riebeeck later in 1656 van de Kaap naar de Republiek verzonden.

Jan Jacobsz, skipper on the galliot *Nachtglas* that had left the Republic in June 1655, upon arrival at the Cape in October 1655 was sent out on an expedition to Tristan da Cunha with orders to investigate the possibilities of the islands as a safe anchorage and victualling station. On this chart Jacobsz gives their names as *Tristan da Cuna*, *Gebrocken Ailant* (Gebroken Eiland) and *Nachtglas Ailant* (Nachtglas Eiland). On the first of these they found the board with inscription that the crew of the flute *Heemstede* had nailed to the rocks there in 1643. They hung their own sign next to it with the text 'The Galliot Nachtglas, Jan Jacobsz, 10th February 1656', and likewise on the newly explored little island of Nachtglas, named after their own ship (now Inaccessible Island). Later in 1656, Jan van Riebeeck sent Jacobsz's chart and his report from the Cape to the Republic.

blad 52 onder / sheet 52 below:

Nationaal Archief, 1.04.02 5060 krt 1.

[Anoniem, 1696] :
[Anonymous, 1696] :

N:o 1 / Aldus vertoont hem 't gebrooken ijlant als men daar N ten W ⅓ mijl van is.

N:o 1 / Thus appears Nightingale Island when one is N by W ⅓ mile from it.

N:o 2 / Aldus vertoont hem 't Naghtglas ijland als men daar N W 3 mijl van is.

N:o 2 / Thus appears Inaccessible Island when one is N W 3 mile from it.

N:o 3 / Aldus vertoont hem Tristan da Cunha als men 't ONO 4 mijl van hem heeft.

N:o 3 / Thus appears Tristan da Cunha when you have it ENE 4 miles from you.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 33,5 x 21 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 33.5 x 21 cm.

De profielen op dit journaalblad werden evenals die op de volgende vier door een onbekend gebleven tekenaar vervaardigd aan boord van de hoeker *Nijptangh*, een van de drie schepen waarmee De Vlamingh in 1696 uitvoer. Het schip arriveerde als eerste bij de Tristan da Cunha-eilanden. Volgens het journaal van schipper Gerrit Colaert was het die dagen mistig weer en mogelijk is dat de reden dat deze reeks kustopdoeningen minder helder van toon is dan de serie die Victor Victorsz maakte aan boord van het iets later aangekomen fregat *Geelvink* (bladen 55 en 56).

Just as those on the following four log sheets, this drawing of coastal profiles was made by an as yet unknown artist on board the hooker *Nijptangh*, one of the three ships with which De Vlamingh sailed out in 1696. This ship was the first to arrive at the Tristan da Cunha Islands. According to the diary kept by skipper Gerrit Colaert, it was misty weather at that time and that is possibly the reason that this series of coastal profiles has a less clear shade than the set made by Victor Victorsz on board the frigate *Geelvink* that arrived a little later (sheets 55 and 56).

blad 53 boven / sheet 53 above:

Nationaal Archief, 1.04.02 5060 krt 2.

[Anoniem, 1696] :
[Anonymous, 1696] :

N:o 2 / Aldus vertoont hem 't Naghtglas ijlant als men daar Z 1 mijl van is.

N:o 2 / Thus appears Inaccessible Island when one is S 1 mile from it.

1 profiel : ms op papier, gekleurd, 33,5 x 21 cm.
1 profile : ms on paper, coloured, 33.5 x 21 cm.

blad 53 onder / sheet 53 below:

Nationaal Archief, 1.04.02 5060 krt 3.

[Anoniem, 1696] :
[Anonymous, 1696] :

3 Vertooningen van 't gebrooken ijland.

3 Depictions of Nightingale Island.

[profielen / profiles]

N:o 1 Aldus vertoont hem't gebrooken ijland als men daar Z O ten O 3½ mijl van is.
N:o 1 Thus appears Nightingale Island when one is S E b E 3½ mile from it.

N:o 1 En aldus als men daar Z ½ mijl van is.
N:o 1 And thus when one is S ½ mile from it.

N:o 1 En aldus vertoonden 't hem doen wij daar onder ten anker leijden aan de Oost Zijde haddent reght West van ons een Canon schoot van de Wal diep 34 vaam swart sant gront met kleijne steenties.
N:o 1 And it appeared thus when we were anchored below it on the East Side had true West from us a Cannon shot off the Shore deep 34 fathom black sand with small pebbles.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 33,5 x 21 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 33.5 x 21 cm.

blad 54 boven / sheet 54 above:

Nationaal Archief, 1.04.02 5060 krt 4.

[Anoniem, 1696] :
[Anonymous, 1696] :

N:o 1 / Aldus vertoont hem 't gebrooken ijlant als men daar N ten O 1½ mijl van is.

N:o 1 / Thus appears Nightingale Island when one is N by E 1½ mile from it.

N:o 1 / En aldus vertoont hem 't gebrooken ijlant als men 't noorden 1 mijl van hem heeft.

N:o 1 / And thus appears Nightingale Island when you have it North 1 mile from you.

N:o 2 / Aldus vertoont hem 't naghtglas ijland als men 't: O ten Z 1½ mijl van hem heeft.

N:o 2 / Thus appears Inaccessible Island when you have it E by S 1½ mile from you.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 33,5 x 21 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 33.5 x 21 cm.

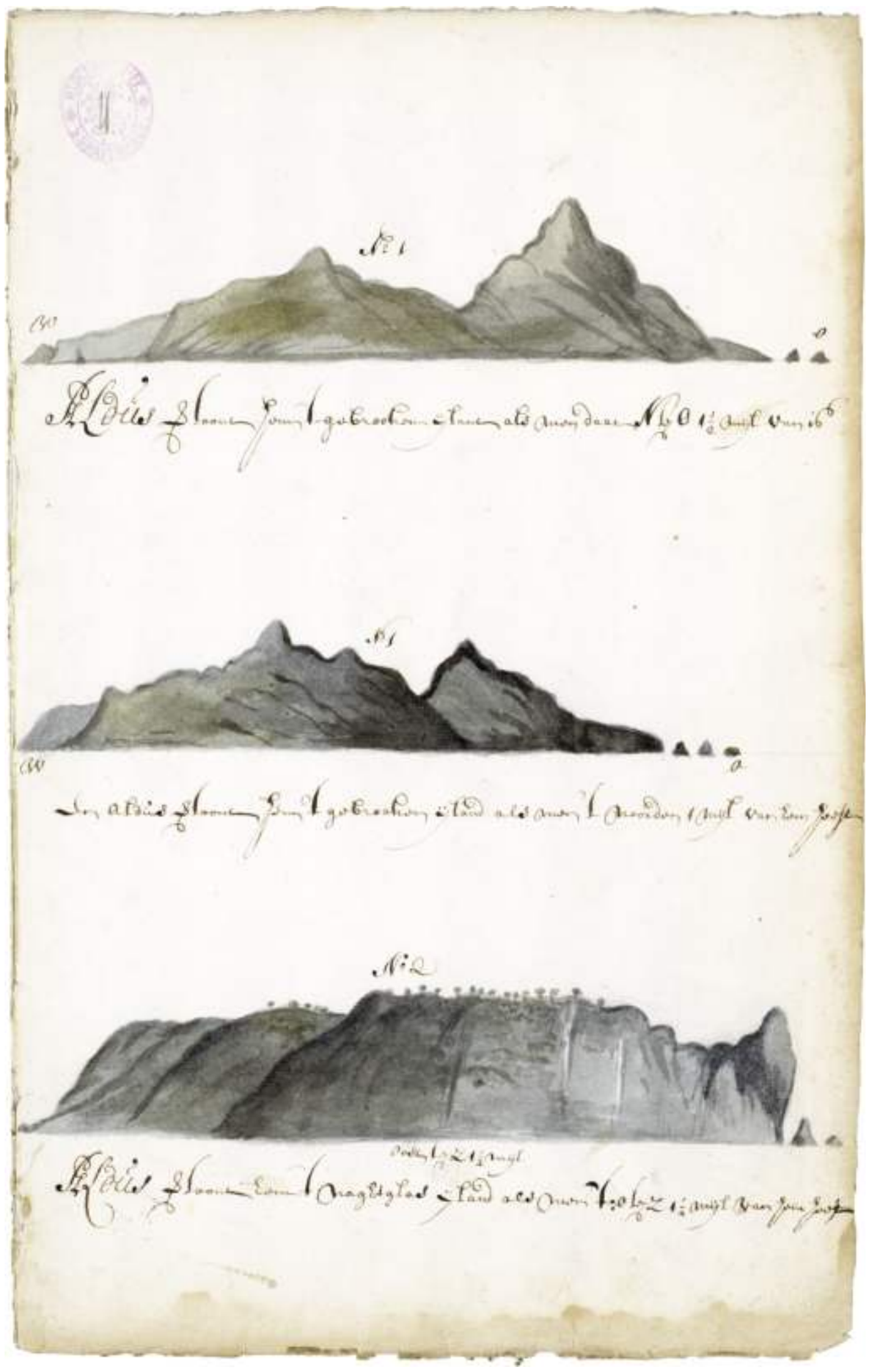

blad 54 onder / sheet 54 below:

Nationaal Archief, 1.04.02 5060 krt 5.

[Anoniem, 1696] :
[Anonymous, 1696] :

3 Vertooningen van 't Naghtglas IJland.

3 Depictions of Inaccessible Island.

[profielen / profiles]

N:o 2 Aldus vertoont hem 't naghtglas ijlant als 't N ten O 1 mijl van u is.
N:o 2 Thus appears Inaccessible Island when it is N by E 1 mile from you.

N:o 2 En aldus als men daar N W ten N 3 mijl van is.
N:o 2 And thus when one is N W by N 3 miles from it.

N:o 2 Als men daar ZO ½ mijl van is.
N:o 2 When one is SE ½ mile from it.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 33,5 x 21 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 33.5 x 21 cm.

blad 55 boven / sheet 55 above:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 2r.

[Victor Victorsz, 1696] :

T Nagt Glas Eijlandt / N:o 1. Verthoont aldus als de Vlacke hoeck NtO: ½ mijl van sich is.

Inaccessible Island / N:o 1. Appears thus when the Low point is N. b. E. ½ mile from you.

T Nagt Glas Eijlandt / N:o 2. Verthoont aldus sijnde ZWtZ 3 mijl van sich.

Inaccessible Island / N:o 2. Appears thus being S.W. b. S. 3 miles from you.

T Nagt Glas eijlandt / N:o 3. Verthoont aldus alst NW:t ½ mijl van sich is.

Inaccessible Island / N:o 3. Appears thus when it is NW ½ mile from you.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

Verklaringen: [boven] een beschrijving :
Explanations: [above] a description :

De Eijlanden Tristan d' Cunha, sijn 3 int getal, in deese afteeckeninghe genaamt: als de hooghste bergh sijnde 't grooste en noorlijckste Eijlandt Tristan d'Cunha, het westelijckste, 't Nagt Glas, en alwaar wij onder geanckert laagen, 't Gebroocken Eijlandt, deese sijn gekarteerdt, en geleegen op de z.bt. van 36 gr. 50 mt. en 9 gr. 40 mt. Lengte, int Westen ½ Zuiden van Cabo de boa Esprance, en zijn op verschijde pijlinghs Afgeteeckent, gelijck hier volgende met 14 figuren te b:oogen is.

Ziekentrooster Victor Victorsz, zoon van een Amsterdamse schilder, was vanwege zijn tekentalent speciaal aan de expeditie van Willem de Vlamingh toegevoegd om van de onderzochte gebieden kaarten en aanzichten te vervaardigen. Aan boord van het fregat *Geelvink* tekende hij in augustus 1696 een serie van vier bladen met kustopdoeningen van de Tristan da Cunha-eilanden, die zich tegenwoordig bevinden in de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam en hier zijn gereproduceerd op de atlasbladen 55-56. Na een herstelverblijf aan de Kaap vervolgden De Vlaminghs drie schepen eind oktober 1696 per instructie hun weg naar het Zuidland op oostelijke koers langs de eilandjes Amsterdam en St. Paul, die eveneens werden onderzocht en door Victor Victorsz op zijn tekenpapier vastgelegd (bladen 417-418).

The almoner Victor Victorsz, the son of an Amsterdam painter, was attached to Willem de Vlamingh's expedition specifically because of his talent at drawing, so that he could make maps and views of the areas being investigated. In August 1696, on board the frigate *Geelvink*, he drew a series of four sheets with coast profiles of the Tristan da Cunha Islands. These are now to be found in the collection of the Rotterdam Maritime Museum, and are reproduced here on atlas sheets 55-56. After a stay at the Cape for recuperation, at the end of October 1696 De Vlamingh's three ships continued as per instructions for the South Land, on an easterly course that took them past the little islands of Amsterdam and St. Paul, which they also explored and which Victor Victorsz recorded on his sketch paper (sheets 417-418).

blad 55 onder / sheet 55 below:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 3r.

[Victor Victorsz, 1696] :

T Nagt Glas Eylandt / N:o 4. Verthoont aldus alst Z.O:t 3 mijl van sich is.

Inaccessible Island / N:o 4. Appears thus when it is S.E. 3 miles from you.

T Nagt Glas Eylandt / N:o 5. Verthoont aldus alst OtZ 1½ mijl van sich is.

Inaccessible Island / N:o 5. Appears thus when it is E.b.S. 1½ miles from you.

T Nagt Glas Eylandt / N:o 6. Onder 't gebroocken eylandt ten Ancker leggende, op 34: vaam een Canon schoot van de wal, / verthoont hem deese, in t NWt.W ½ W:t aldus, zijnde 3 mijl van sich.

Inaccessible Island / N:o 6. Anchored below Nightingale Island in 34 fathoms at one Cannon shot from the shore, / it appears thus, NW.b.W. ½ W., being 3 miles from you.

T Nagt glas Eylandt / N:o 7. Verthoont aldus, als men Noorden 1 mijl van sich heeft.

Inaccessible Island / N:o 7. Appears thus, when you have it North 1 mile from you.

4 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
4 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

blad 56 boven / sheet 56 above:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 4r.

[Victor Victorsz, 1696] :

T Gebroocke Eijlandt / N:o 10. Verthoont aldus als 't zelve Zuijden 1 mijl van sich is.

Nightingale Island / N:o 10. Appears thus when it is South 1 mile from you.

T Gebroocken Eijlandt / N:o 11. Verthoont aldus, alst ZtO: ⅓ mijl van sich is.

Nightingale Island / N:o 11. Appears thus when it is S.b.E. ⅓ mile from you.

4 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
4 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

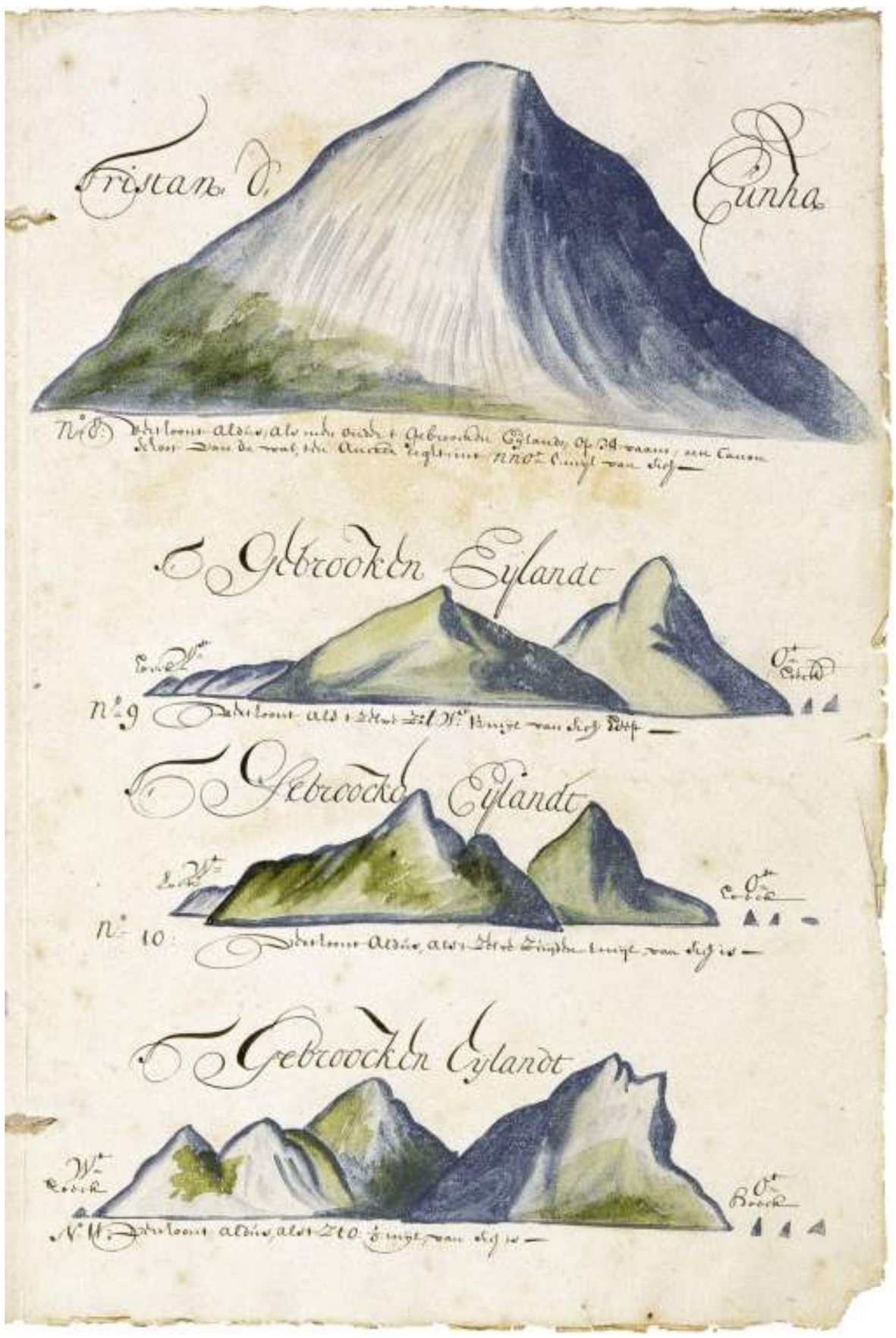

blad 56 onder / sheet 56 below:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 5r.

[Victor Victorsz, 1696] :

T Gebroocken Eijlandt / N:o 12. Verthoont aldus, als 't N:WtW:t 3½ mijl van sich is.

Nightingale Island / N:o 12. Appears thus when it is N.W.b.W. 3½ miles from you.

T Gebroocken Eijlandt / N:o 13. Verthoont aldus letter A: West van sich, een Canon schoot, van de wal.

Nightingale Island / N:o 13. Appears thus [when you have the] letter A: West from you, a Cannon shot, from the shore.

T Gebroocken Eijlandt / N:o 14. Verthoont aldus, als men daar onder ten ancker leght, op 34 vaam, swardt zandt / met klijne steenties vermengt sijnde dan letter A: de plaats daar men aan landt kan coomen, en meede versch waater heeft, West van sich, een Canon schoot.

Nightingale Island / N:o 14. Appears thus, when one is anchored below it, in 34 fathoms, black sand / mixed with small pebbles letter A: being the place where one can get ashore, and have fresh water, West from you, a Cannon shot.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

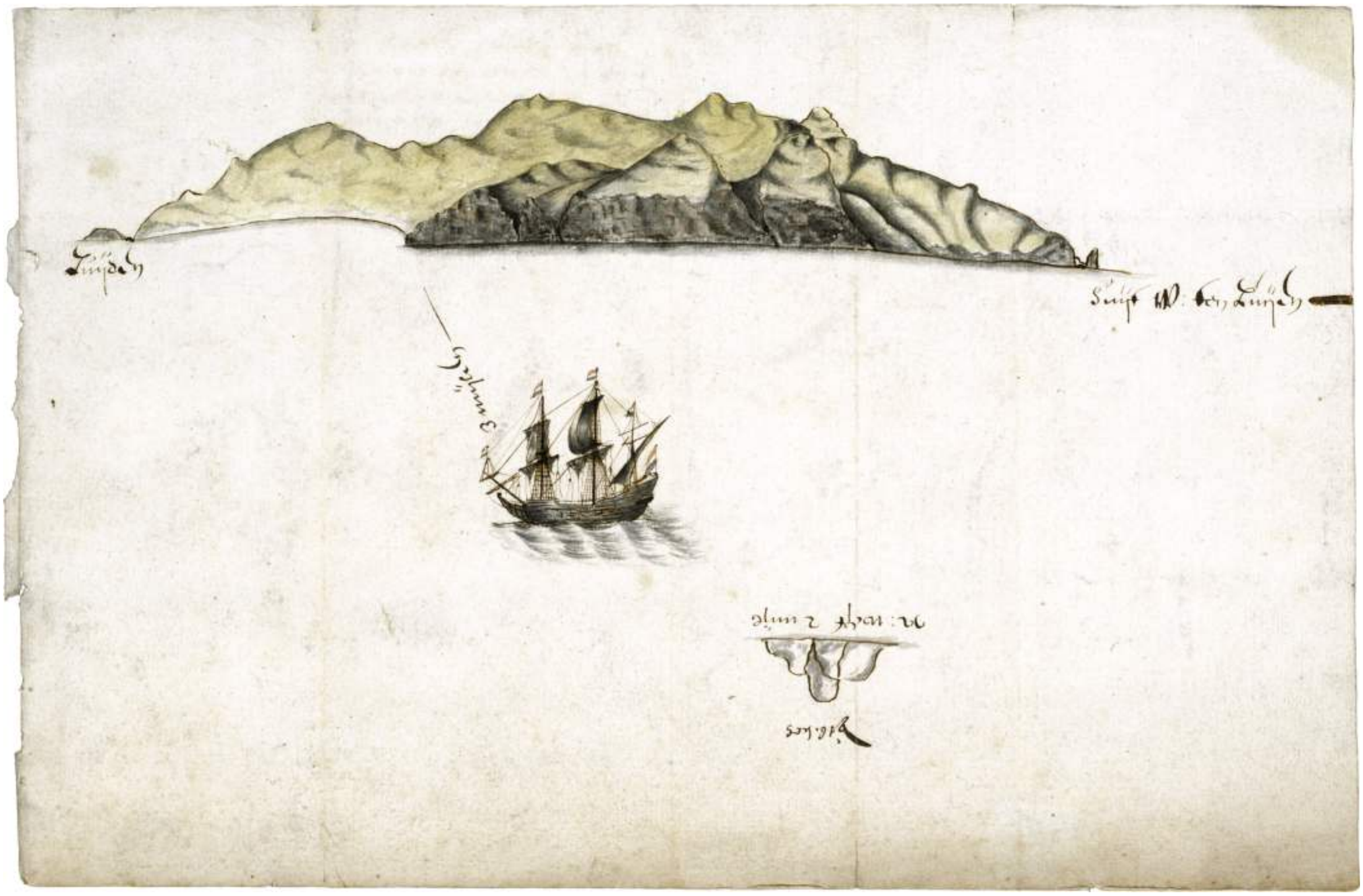

blad / sheet 57:

Nationaal Archief, 4.VEL 116.

[Rijklof van Goens, toegeschreven, 1657] :
[Rijklof van Goens, attributed, 1657] :

[Kaart in vogelvluchtperspectief van Diego Alvarez].

[Map in bird's-eye perspective of Gough Island].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart met aanzicht in vogelvluchtperspectief: ms op papier, gekleurd, 21 x 32 cm.
1 map with in bird's-eye perspective : ms on paper, coloured, 21 x 32 cm

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: Nieu gevonde Eijland.

Verklaringen: [midden onder] een aantekening :
Explanations: [below centre] a note :

IJsberch N:west 2 mijl.

Diego Alvarez (Gough Island). Tijdens de tocht over de Atlantische Oceaan van de uitgaande vloot van november 1656 onder leiding van admiraal Rijklof van Goens op de *Orangien* bleek het begin 1657 na het passeren van het Karrepad noodzakelijk tot bijna 41 graden zuiderbreedte een zuidwestelijke koers aan te houden, voordat eindelijk een gunstige westenwind werd gevonden die de schepen oostwaarts naar de Kaap kon brengen. Het gevolg was dat ze 'in de ijsbergen verwart' raakten (zie de vermelding van een 'ijsberch' op het kaartje) en de bemanningen een felle kou moesten trotseren. Op die breedte doemde bijna 3000 kilometer zuidwestelijk van de Kaap een eilandje op, dat daar niet op de kaarten was ingetekend maar wellicht Diego Alvarez kon zijn. Volgens de toenmalige zeekaarten lag dit echter op 38 graden zuiderbreedte, dus ruim 300 kilometer noordelijker. Van Goens, die hierover in maart 1657 van de Kaap aan de Heren Zeventien rapporteerde, hield het daarom op een onbekend eiland en stuurde dit schetskaartje in vogelvlucht als illustratie mee. Nadat in 1669 vanuit de Kaap met de hoeker *Grundel* tevergeefs op de 38ste breedtegraad naar Diego Alvarez werd gezocht, was ten slotte de conclusie dat Van Goens toch dit eiland had waargenomen en dat de kaarten dus op dit punt dienden te worden herzien. In Van Goens' kaartje is de aanduiding van het 'Zuijden' links overigens niet juist; dit moet het noorden zijn.

Diego Alvarez (Gough Island). During the voyage of the outward-bound fleet of November 1656 led by Admiral Rijklof van Goens on the *Orangien*, at the beginning of 1657 after passing the Cart Track it proved necessary to hold a south-westerly course down to almost 41 degrees south, before at last a favourable westerly wind was found that could take the ships eastwards to the Cape. The result was that they got 'lost in the icebergs' (see the mention of an *ijsberch*, iceberg, on the map), and the crews had to endure severe cold. At this latitude, almost 3000 kilometres to the south-west of the Cape, a small island appeared that was not drawn on the maps but could have been Diego Alvarez. But according to the sea-charts then in use this lay at 38 degrees south, hence a good 300 kilometres further north. Van Goens, who reported on this to the Gentlemen Seventeen from the Cape in March 1657, therefore believed that this was an unknown island and sent along this sketch map in bird's-eye perspective. After the hooker *Grundel* had set out from the Cape and searched in vain for Diego Alvarez at 38 degrees south in 1669, the conclusion was finally drawn that this island had indeed been sighted in 1657, and that the maps needed to be revised on this point. On Van Goens's map the indication of 'South' *(Zuijden)* on the left is an error, as this should be north.

De westkust van Afrika tot de Kaap de Goede Hoop. Bij de oprichting van de West-Indische Compagnie (WIC) in 1621 werd als een tweede Lijn van Tordesillas, die in 1494 de invloedssferen van Castilië (Spanje) en Portugal op de aardbol vaststelde en dwars door het huidige Brazilië liep, de scheidslijn tussen de octrooigebieden van de VOC en WIC volgens de meridiaan over de zuidpunt van de Kaap de Goede Hoop getrokken. De gehele Atlantische Oceaan en omliggende landgebieden vielen onder het charter van de WIC, inclusief de Tafelbaai waar de VOC in 1652 zijn verversingspost stichtte (zie de kaart op blad 58). In de praktijk echter kwamen de schepen van de WIC nauwelijks zuidelijker dan Luanda in het huidige Angola, zie blad 60, en afgezien van enkele strubbelingen over door de WIC geëiste financiële vergoedingen bleef de status-quo gehandhaafd gedurende de gehele periode dat beide Compagnieën hebben bestaan. Door de VOC mochten slaven worden ingekocht op de kusten van West-Afrika, mits de WIC daarvoor een vergoeding ontving. Een slavenexpeditie in 1657-1658 met de jachten *Hasselt* en *Maria* (blad 62) naar Angola en West-Afrika was echter geen succes, waarna slaven voor de Kaap in latere jaren vooral uit Madagascar en de Comoren werden gehaald, zie blad 378 en volgende.

Na de inname van St. Helena in 1659 door de Engelsen waren de bewindhebbers 'in bekommering' omdat nu voor de retourschepen die vanwege slechte weersomstandigheden de Kaap niet konden aandoen, een vrije alternatieve verversingsplaats was afgevallen. Dit leidde ertoe dat de kusten ten noorden van de Tafelbaai in deze en volgende jaren intensiever werden verkend; volgens oudere, meest Portugese gegevens zouden langs de zuidwestkust van Afrika vanaf Luanda tot aan de Kaap meerdere geschikte havens liggen, zoals in de baaien van 'Bangala' (Benguela), 'Cabo Negro' (Ponta do Enfião, baai van Tombua), 'Agoa de St. Ambrosio' (Cape Cross, Palgrave Point) en 'Porto Alexandre' (Alexander Bay). De veel noordelijker gelegen eilandjes São Tome en Annobón (blad 59) met hun goede verversingsmogelijkheden waren reeds langer bekend bij de schippers van de VOC-schepen, die hier bij gelegenheid tijdens de heenreis foerageerden. De kaarten op de bladen 58-60 zijn gebaseerd op bronnen van de West-Indische Compagnie, die op de bladen 61-62 geven resultaten van twee exploratietochten vanaf de Kaap weer uit de periode kort voor en na de Engelse inname van St. Helena.

The west coast of Africa down to the Cape of Good Hope. When the West India Company (WIC) was set up in 1621, the dividing line between the charter areas of the VOC and WIC was drawn along the meridian over the southern point of the Cape of Good Hope, as a second Line of Tordesillas, which in 1494 fixed the spheres of influence of Castile (Spain) and Portugal on the earth's surface and which ran right through the present Brazil. The whole of the Atlantic Ocean and surrounding land areas came under the charter of the WIC, in fact including Table Bay where the VOC founded its victualling post in 1652 (see the map on sheet 58). But in practice the ships of the WIC scarcely ever came further south than Luanda in the present Angola, see sheet 60, and apart from a few squabbles over the financial compensation that the WIC demanded, the status quo was maintained for the whole period that the two Companies existed. The VOC was allowed to buy up slaves on the coasts of West Africa, providing the WIC received a fee for this. A slaving expedition with the yachts *Hasselt* and *Maria* (sheet 62) to Angola and West Africa in 1657-1658 was, however, not a success, so that in later years slaves for the Cape were obtained mainly from Madagascar and the Comoros, see sheet 378 and following.

The occupation of St. Helena by the English in 1659 had left the Directors rather worried because now an alternative free victualling place for the return ships that could not call at the Cape due to adverse weather had been taken away. As a consequence the coasts to the north of Table Bay were explored more intensively in the years afterwards. According to older, mostly Portuguese, data there were various suitable harbours along the south-west coast of Africa from Luanda to the Cape, such as in the bay of *Bangala* (Benguela), *Cabo Negro* (Ponta do Enfião, bay of Tombua), *Agoa de St. Ambrosio* (Cape Cross, Palgrave Point) and *Porto Alexandre* (Alexander Bay). The much more northerly islands of São Tome and Annobón (sheet 59), with their good possibilities for supplies, had long been known to the skippers of VOC ships, who on occasion foraged here during the outward voyage. The maps on sheets 58-60 are based on sources related to the West India Company, and those on sheets 61-62 show the results of two voyages of exploration from the Cape in the years shortly before and after the English occupied St. Helena.

I. de Prince.
R. de Benin
C. de S. Juan
Rio Danger.
Corisco.
C. de S. Clara.
I. de S. Tome.
R. de Gabon.
Linea Aequinoctialis
I. Roles.
GA
BON
C. de Lopo Gonzalez
Olibano.
I. de Annobon.
C. de Catherina
LOANGO.
Majumba.
S. Iago.
Loango Rio.
Cacongo Rio
SO
GNO.
Angoi R.
R. Zaire
Sierras de cristal.
Panguelungi.
Barbela Rio
PANGO
Sierras de salitre.
BATA
AGISIMBA
PEMBA.
BA.
BA.
ANGOLA.
OCEANVS
ÆTHIO
PICVS.
Tropicus
Capricornus
Sierras de S. Thome
C. de Conceicam
Praya
Angra Pequena
A. Santas
Pt. dos Ilheos
R. dos Volcas
Ilheos Sços
Monte dos Pramidas
Morro da Pedra
Montes Alombas
Dos arcos
ETHIOPICVS.
Agoada Salvador
Cabo de Boa Esperança
Tropicus Capricornus.
Tropicus
Capricornus.
PASCAERT VAN DE ZEE-TOCHT
VAN RIO DE GAMBON, TOT
CABO DE BOA ESPERANCA.
Duyt de mylen 15 op een graede

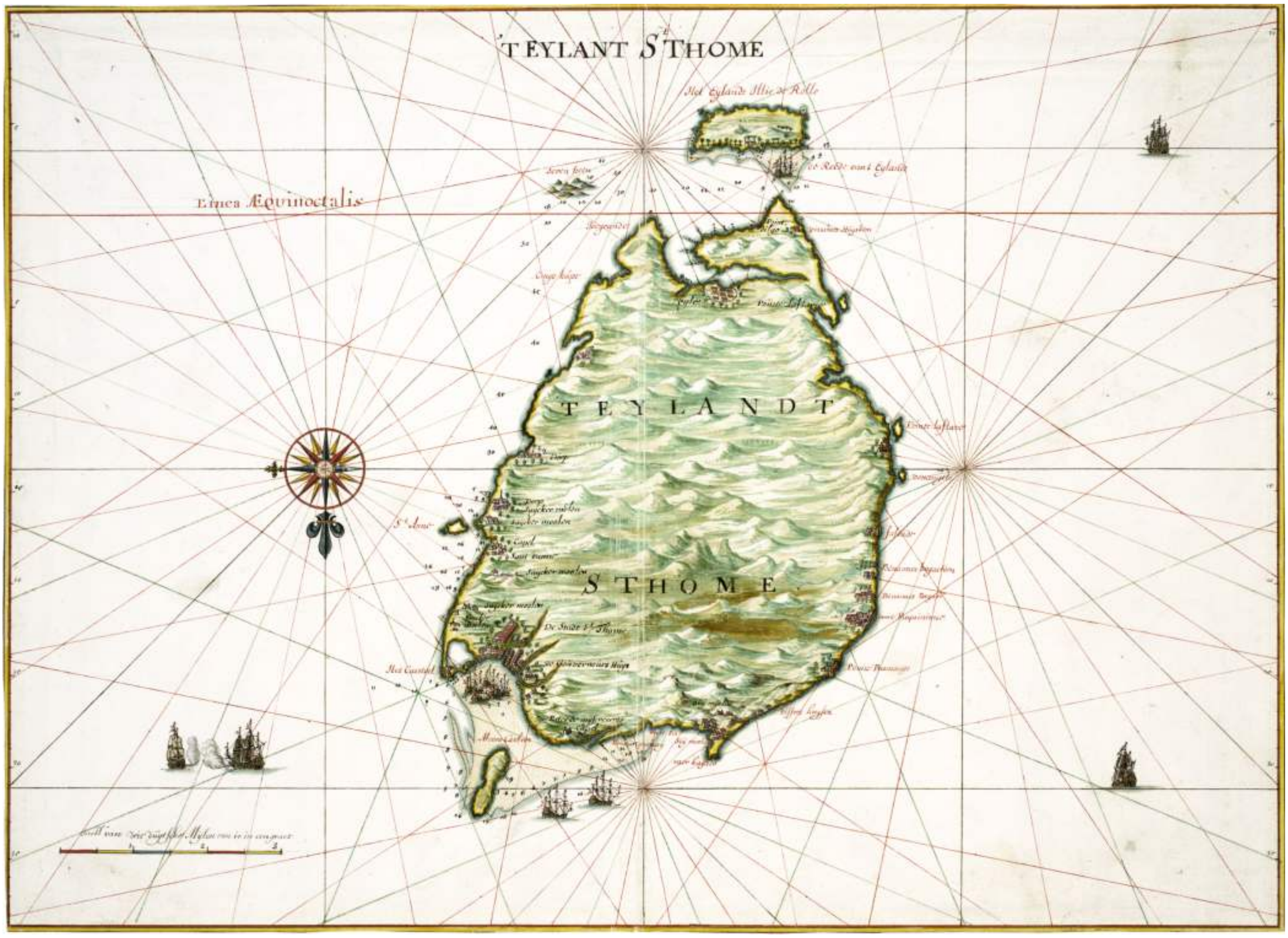

blad / sheet 58:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 36:31.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Pascaert van de Zeecusten / van Rio, de Gabon, tot / Cabo, de Boã Esperança.

Chart of the Coasts / from the Gabon, to / the Cape of Good Hope.

Schaalstok van 45 Duijtche mijlen 15 op Een graadt = [ca. 1 : 3.663.000].
Scale-bar of *45 Duijtche mijlen 15 op Een graadt* = [approximately 1 : 3,663,000].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, gekleurd, 53,5 x 87 cm.
1 map + 1 inset map : ms on paper, coloured, 53.5 x 87 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Deze overzichtskaart uit de verzamelatlas van Laurens van der Hem maakt onderdeel uit van een 'patroon' van de WIC, een serie kaarten die het WIC-gebied bestrijkt, en sluit in het noorden aan op de kaarten 36:03 en 36:24 (hier niet opgenomen). Vingboons gebruikte deels verouderd basismateriaal, zoals mede blijkt uit zijn weinig correcte weergave van de rivierdelta's in Angola en de Congo, die gekopieerd werden uit de kaart van Filippo Pigafetta van 1591, maar geeft desondanks een goed overzicht van de Afrikaanse westkust tot Kaap de Goede Hoop. Geheel in het noorden liggen in de Bocht van Guinee de eilandjes 'I. de S. Tome' en ten zuiden ervan 'I. de Annoboa' (São Tomé en Annobón, blad 59). De inzetkaart loopt van de huidige Walvisbaai in Namibië tot de Valsbaai ten oosten van het Kaaps Schiereiland.

This general map reproduced from the atlas of Laurens van der Hem forms part of a so-called *patroon* or set of the WIC, a series of maps that cover the WIC area, and in the north adjoins maps 36:03 and 36:24 (not included here). Vingboons used partly obsolete material as a basis, as can be seen from his incorrect rendering of the river deltas in Angola and the Congo, which were copied from the map by Filippo Pigafetta from 1591, but nevertheless he gives a good overview of the west coast of Africa as far south as the Cape of Good Hope. On the northern edge there lie in the Gulf of Guinea the little islands of *I. De S. Tome* and to its south *I. De Annoboa* (São Tome and Annobón, sheet 59). The inset map runs from the present Walvis Bay in Namibia to False Bay to the east of the Cape Peninsula.

blad / sheet 59:

Nationaal Archief, 4.VELH 619.102.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

't Eylant St Thome.

The Island of São Tomé.

Schaalstok van 3 duijtsche Mijlen van 15 in een graet = [ca 1 : 200.000].
Scale-bar of *3 duijtsche Mijlen van 15 in een graet* = [approximately 1 : 200,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 44 x 61 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 44 x 61 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Zoals eerder vermeld, veroverde Pieter van der Does in oktober 1599 het eiland SãoTomé, maar vanwege het uitbreken van een epidemie onder zijn bemanningen moest dit toen binnen enkele weken weer ontruimd worden. Een tweede aanval, in 1640 ingezet door een WIC-vloot onder aanvoering van de bekende 'admiraal Houtebeen' ofwel Cornelis Cornelisz Jol, resulteerde in 1641 in de verovering van zowel São Tomé als de steden São Paolo de Loanda (Luanda) en Benguela in Angola. Jol zou het beruchte malarianest São Tomé niet meer levend verlaten; hij bezweek in hetzelfde jaar. Johannes Vingboons werkte bij deze kaart naar een origineel uit 1640-1641 door Abraham Jacobsz Wis, schipper van het jacht *Caritas* en vervaardiger van meerdere afbeeldingen van dit gebied. Mogelijk leverde hij ook de basistekeningen voor de twee afbeeldingen op blad 60.

As mentioned earlier, Pieter van der Does conquered the island of São Tomé in October 1599, but because an epidemic broke out among his crews it had to be evacuated within a few weeks. A second attack, launched in 1640 by a WIC fleet led by the famous 'Admiral Wooden Leg' (*admiraal Houtebeen*) or Cornelis Cornelisz Jol, resulted in the conquest of both São Tomé and the towns of São Paolo de Loanda (Luanda) and Benguela in Angola. Jol would not leave São Tomé, notorious for its malaria, alive – he succumbed in the same year. With this map Johannes Vingboons was working from an original from 1640-1641 by Abraham Jocobsz Wis, skipper of the yacht *Caritas* and maker of many a depiction of this region. Possibly he also provided the originals for the two drawings on sheet 60.

blad 60 boven / sheet 60 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 619.63.

[Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :

D Stadt Loanda S Pauli.

The Town of Luanda.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 44 x 62 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 44 x 62 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Aangezien Luanda in Angola van 1641 tot 1648 in Nederlandse handen was, lijkt het voor de hand liggend dat de kaart en het bijbehorende aanzicht vanuit het noorden die Vingboons als voorbeeld voor deze plattegrond en de tekening op blad 60 onder gebruikte, ook uit die periode dateren en wellicht van de hand waren van de hierboven genoemde Abraham Wis. Een vrijwel identieke kaart werd in 1647 gepubliceerd door Caspar Barlaeus in zijn *Rerum per Octennium in Brasilia*, uitgegeven door dr. Joan Blaeu. Deze was van 1638 tot 1673 de officiële kaartenmaker van zowel de VOC als de WIC en had dus volledig toegang tot alle beschikbare basismaterialen, inclusief eventuele kaarten en tekeningen van Abraham Wis.

Seeing that from 1641 to 1648 Luanda in Angola was in Dutch hands, it seems likely that the map and accompanying view from the north that Vingboons used as models for this plan and the drawing on sheet 60 below also date from this period, and were perhaps made by the Abraham Wis mentioned above. An almost identical map was presented in 1647 by Caspar Barlaeus in his *Rerum per Octennium Brasilia*, published by Dr. Joan Blaeu. The latter was the official map-maker of both the VOC and WIC from 1638 to 1673, and hence had complete access to all the available basic materials, including any maps and drawings by Abraham Wis.

blad 60 onder / sheet 60 below:

Nationaal Archief, 4.VELH 619.64.

[Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :

D Stadt Loanda S Pauli.

The Town of Luanda.

Aquarel op papier, 44 x 62 cm.
Water-colour on paper, 44 x 62 cm.

blad / sheet 61:

Nationaal Archief, 4.VEL 160.

[Sieuwert Jansz. Boon, 1670] :

[Kaart van Sierras de S. Thome tot de Tafelbaai].

[Chart from Sierras de S. Thome to Table Bay].

Schaalstok van 25 Duijtsche Mijlen vijfthien voor een Graedt = [ca. 1 : 1.346.700].
Scale-bar of *25 Duijtsche Mijlen vijfthien voor een Graedt* = [approximately 1 : 1,346,700].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 99 x 70 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 99 x 70 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Hoewel de diensttijd van de Bataviase 'baes-kaertmaker' Siewert Boon er in 1670 opzat, liet hij zich op de thuisreis tijdens zijn verblijf aan de Kaap in het begin van dat jaar overhalen om deel te nemen aan een verkenningstocht langs de zuidwestkust van Afrika met de hoeker *Grundel*. Zijn taak werd het 'beschrijven en affteijckenen' van de baaien ten noorden van de Tafelbaai. De tocht duurde van 25 maart tot 26 mei 1670 en leverde een journaal van de tocht en deze kaart op, beide van de hand van Boon. Het noordelijkste punt dat de *Grundel* bereikte werd gevormd door de 'Sierras de S. Thome' op ca. 24 graden zuiderbreedte, waarschijnlijk de Hottentotspunt tussen de Walvisbaai en de Lüderitzbaai in het huidige Namibië. De zuidelijk van de laatstgenoemde gelegen Elisabethsbaai (Elizabeth Bay) kreeg op deze kaart ter ere van het schip de naam van 'Grundels Baij'. Zeven jaar na de tocht van Boon werd diens kaart meegegeven aan schipper Cornelis Wobma op de hoeker *Boode*, die toen werd uitgezonden om de streken ten noorden van de Grundelsbaai verder te verkennen. Mogelijk is het resultaat van deze laatste tocht de kaart op blad 202.

(vervolg op pag. 61 / continued on p. 61)

Bijschriften: pag. 59 / Captions: p. 59

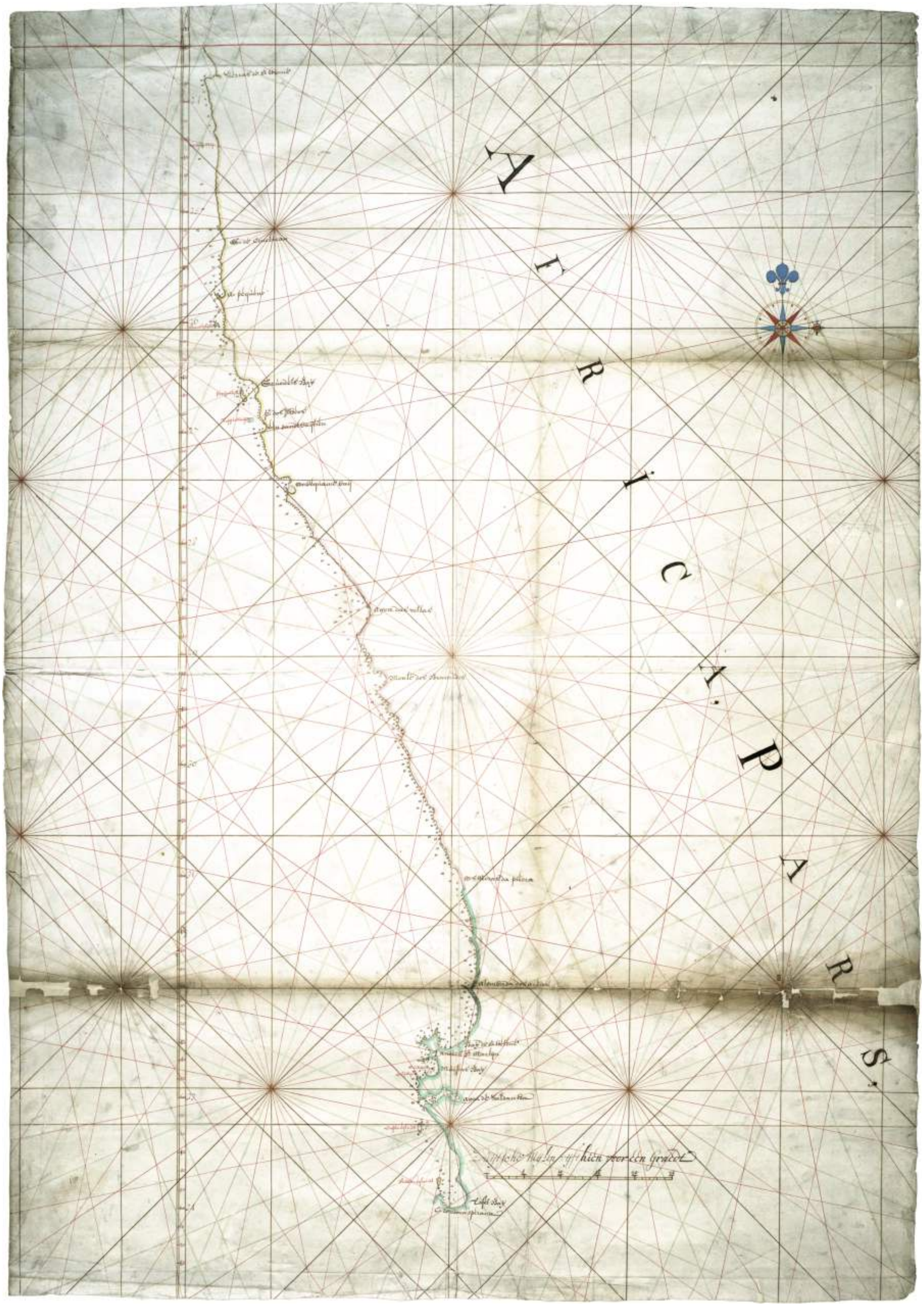

(vervolg van pag. 59 / continued from p. 59)

Bijschriften: pag. 59 / Captions: p. 59

Although in 1670 the Batavian master map-maker Siewert Boon's term of service was up, even so on the way home during his stay at the Cape at the beginning of that year he let himself be persuaded to join in an expedition to explore the south-west coast of Africa with the hooker *Grundel*. His task would be 'describing and drawing' the bays to the north of Table Bay. The journey took from 25 March to 26 May 1670, and produced a journal of the voyage and this map, both by Boon. The northernmost point that the *Grundel* reached was formed by the *Sierras de S. Thome* at about 24 degrees south, probably Hottentot Point between Walvis Bay and Lüderitz Bay in the present Namibia. In honour of the ship, Elizabeth Bay, located just to the south of the latter, was given the name *Grundels Baij* on this map. Seven years after Boon's voyage, his map was given to skipper Cornelis Wobma on the hooker *Boode*, which was then despatched to explore further the regions to the north of Grundel's Bay. Possibly the result of this latter voyage is the map on sheet 202.

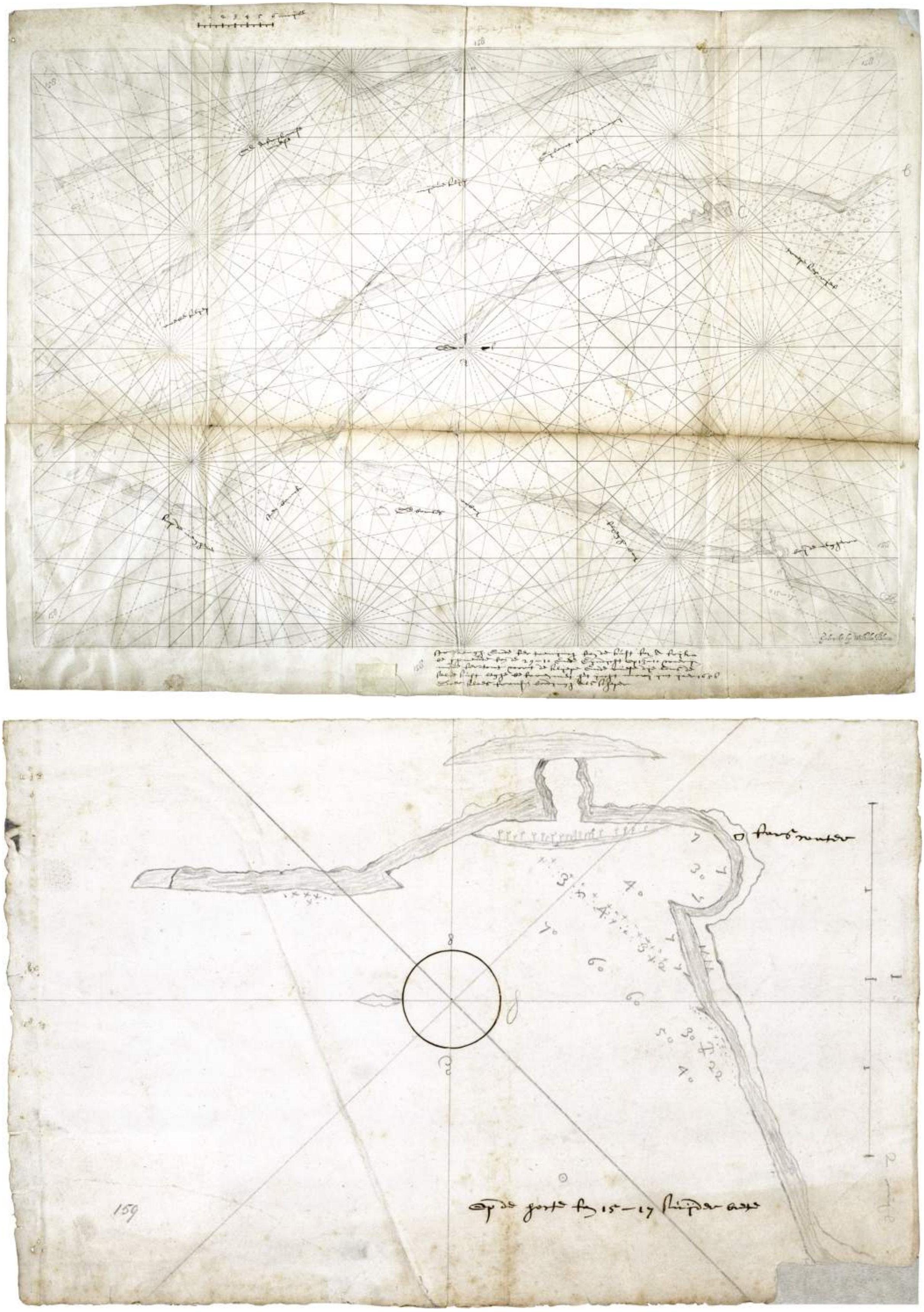

Terra de S. Thomas
Cabonas Antropha
Les Chaincanquas
Les Manicamquas
Les Maisaquas
Les Cochequas
Les Ouriovas
Les Vtiquas
Les Quiriquas
Les Quiriquas
Les Barretos
Les Barretos
Les Caquas
Les Caquas
Les Pokomanes
Les Pokomanes
Les Pokomanes